

A silhouette of a person wearing a helmet and holding a torch aloft, set against a background of intense orange and red flames. The person is positioned in the center-left of the frame, with their right arm raised. The background is a dense, smoky fire that fills the upper two-thirds of the image. In the lower right, there are dark, indistinct shapes that could be debris or structures.

ВОГОНЬ МАЙДАНУ

ДЕННИК РЕВОЛЮЦІЇ
21.11.2013–22.02.2014

ВОГОНЬ
МАЙДА́НУ

ЯСНІСТЬ ІЗ КИЄВА

На Сході – усе ще темно. Важко дивитись у цей простір, бачачи в ньому більше советських порядків, аніж модернізаційних прагнень до демократії. На цьому тлі український перелом 2013/14 року заперечив правило: людина не мусить програвати системі, вона не приречена на соціальний конформізм, вона може обрати незалежне існування. У XXI столітті не було настільки показного підтвердження міжособистісної солідарності, як цей проєвропейський бунт. Об'єднаній Європі варто би зауважити, що найпотужніша декларація про приналежність до неї об'явилася поза її зовнішнім кордоном.

Ще в лютому 2014 року перед Центром КАРТА постало питання, що ми можемо зробити для Майдану. Як ми могли би відгукнутися на цей сигнал, що надходить із Києва, який ми сприйняли, як сучасний прояв довготривалого процесу вивільнення суспільств від комунізму та його наслідків. Поставали природні асоціації. Коли ми першими в Польщі заходилися описувати день за днем Серпень 1980 року, то вчинили це із двадцятирічним спізненням; пам'ять про ту революцію втратила вже й деталі, й емоції. Ми розуміли, наскільки важливо, щоб українці описали свою революцію негайно.

У вересні 2014 року несподівану відповідь на запитання, чим ми можемо допомогти, дали розмови в Києві з організаторами Музею Майдану: важливо добитися створення найповнішого образу цього досвіду. Ми вагалися, чи вдасться записати українську пам'ять за «польськими» правилами, – чи підказка формули з нашого боку не зродить занепокоєння та несвідомої неприязні до «чужих». Проте заохочення до такої спроби було настільки однозначним, ба навіть сповненим ентузіазму, що стало для нас зобов'язанням до дії. А ще міцніше підтвердження цього схвалення надходило до нас з України під час цієї роботи упродовж усього 2014/15 року.

З боку КАРТИ ця справа знайшли своїх рушіїв у особі палкого приятеля України Мацея Ковальчика та редакторки-україністки Анни Ріхтер. Численний українсько-польський гурт, який їм вдалося створити, зумів зібрати більшість тогочасних свідчень, залишених Майданом 2013/14 року: понад сотню присвячених йому книжок, кількасот аудіо- та відеозаписів, тисячі нотаток в Інтернеті, телерепортажів зі сцени Майдану, преси... Завдяки зіставленню між собою цих джерел паралельно поставали дві мовні версії книги: польська та українська. Перше їх видання було опубліковане восени 2015 року.

Від описаних подій минуло шість років. Досі все ще виграють і деталі, й емоції. А ще у цих записах вражає наявність сучасних форм комунікації, завдяки яким легше зрозуміти не лише досвід даного моменту, але й спосіб його осмислення. До таких легких історичних свідчень вдаються нечасто, проте тут їх ужиток став очевидним. Майдан набув своїх бардів, які, щоправда, не пісню, а короткою фразою коментували пережите – багато з процитованих тут афоризмів мають шанс увійти до українського канону.

Майдан вистояв – це була чудова новина для всіх прихильників свободи і фатальна для усе ще пануючих на Сході бенефіціантів диктатури. Київ 2013/14 року – це феномен: щойно лиш авторитарна влада наважувалася застосувати усю повноту сили, їй досі вдавалося впоратись із суспільним бунтом, свідченням чого є Берлін 1953-го, Познань 1956-го, Будапешт 1956-го, Новочеркаськ 1962-го, Прага 1968-го, Щецин 1970-го, Радом 1976-го, Гданськ 1981-го, Мінськ 1996-го, Москва 2010-го. А Майдан витримав. Переконаний, що мусить, що переможенний він стане козирем деспотів. А тепер важливо, що діється з цією перемогою.

Майдан переміг у битві, але досі програє війну. Не регіональну, яка триває лише на прикордонних територіях України. Це війна на усьому прокремлівському терені, де лінія вогню порівняно невелика, – проте конфлікт стосується великих просторів. І двох стихій: громадянської спільноти, яка вимагає демократичних правил, і конформістської маси, яка за належне утримання і почуття безпеки готова визнати самопроголошену (позаяк вона лише вдає вибори) владу.

Лідери Росії, Білорусі і все ще, на жаль, України, є стражами східного світу з його ворожими людині нормами: всюдисущою корупцією, таємною політичною поліцією, олігархічною економічною системою, підпорядкованими судами, залежними політиками та мас-медіями, недієздатним суспільством. Україна потребує незалежних лідерів, які твердо відкинуть ці норми, щоб дочекатися свободи, справедливості та демократії.

Це також і наша війна. Поразки Майдану загрожують нам поверненням Сходу – він або токсично проникне крізь напіввідкриті кордони, або встановить на них мур. А для Польщі істотно, щоб понад цілковито відкритими кордонами тривав діалог із демократичним європейським суспільством України. Разом із ним ми б також упоралися з усе ще чатуючими упириями минулого.

Що б не принесло майбутнє, оте тримісячне полум'я повинно й далі палати в колективній свідомості. Польська «Солідарність», український Майдан – це фундаментальні кроки до світу, звільненого від деспотії. Свобода – це право, яке належить людині, але нечасто захист цього права мав аж таку силу. Київське світло мусить залишатися незгасимим світочом..

ЧЕРВЕНЬ 2020

Збігнев Глюза

ЩОДЕННИК РЕВОЛЮЦІЇ
21.11.2013–22.02.2014

ФОТО: ФІЛІП ЗНІГЕР / РАРГЕРА

1

ПЕРЕДВІСТЯ

21–30 листопада 2013

21 листопада 2013 року український прем'єр-міністр Микола Азаров оголошує про призупинення процесу приготувань до підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом, що викликає обурення неготових до такого повороту громадян. Остаточне рішення має бути ухвалене на з'їзді Східного партнерства у Вільнюсі 29 листопада. Українці виходять на вулиці Києва, сподіваючись що громадянський протест вплине на вибір політичного напрямку їхньої країни. Паралельне віче організують представники парламентської опозиції. Порозуміння двох Майданів, досягнуте важкими зусиллями, зупиняє жорстока реакція влади.

МУСТАФА НАЙЄМ (український журналіст) на Фейсбуці:

Гаразд, давайте серйозно. От хто сьогодні до півночі готовий вийти на Майдан? Лайки* не беруться до уваги. Лише коментарі під цим постом зі словом «готовий». Як тільки набереться понад тисячу, будемо організовуватись**.

21 листопада 2013 р. [23]

ОЛЬГА МАЛИШЕВА (громадська активістка):

Я лайкнула десь трьохсоту. Вийшла покурити на кухню, там 5–7 хвилин, і вже було більше 5 тисяч цих лайків. Ясно, що щось починається. Ну а далі вже було зрозуміло, що це набагато серйозніше, ніж те, що досі.

21 листопада [5]

АНДРІЙ КУРКОВ (письменник) у щоденнику:

Євроінтеграція відміняється. Ми знову любитимемо Росію, Європа, здається, в шоці. Я також. [...]

Повернувшись додому, я заліз у Фейсбук. Люди кличуть одне одного на Майдан вимагати підписання угоди [про асоціацію з Євросоюзом]. Просять брати з собою теплі речі, каремати, термоси з гарячим чаєм і запас їжі на ніч. У мене просто немає сили йти й стояти. І бажання немає, ніяких бажань нема. По телевізору ще ж до того показали Путіна, котрий бадьоро й широко всміхається, й диктор проказав, що Росія дуже рада розвивати співробітництво з Україною. Яке співробітництво?

[...] Ми знову залишились без майбутнього.

21 листопада [20]

ЮРІЙ ЛУЦЕНКО (політик опозиційного парламентського блоку «Наша Україна»)

у промові на Майдані:

Просіть усіх своїх друзів, телефонуйте близьким, 24 числа на Майдані нас має бути сто тисяч. Лише така сила може перемогти! Нас буде сто тисяч, і ми звернемося до Європи: приймайте нас до себе, приймайте незважаючи на політиків!

21 листопада [19]

* На Фейсбуці позначки «подобається».

** Насправді люди на Майдані почали збиратись після того, як з'явилося понад 500 коментарів зі словом «готовий».

БОГДАНА БАБИЧ (психологиня, журналістка, членкиня Координаційної ради Майдану*):

Я створила подію [на Фейсбучі], яка називалася «Євромайдан. Творимо історію». Я запросила п'ятдесят три тисячі людей на цю подію – запрошуеш друзів, вони запрошують наступних, потім ще й ще.

Було дуже холодно і вогко; ніч простояти було дуже складно. Там буквально лишалося кілька десятків людей.

22 листопада [4]

ВОЛОДИМИР ГОНСЬКИЙ (учитель):

Перші мої підозри виникли після ночі з 22 на 23 листопада, коли йшла велика злива. Гурт дівчаток-студенток накритися целофановим покривалом. Налетів «Беркут», здерли з них цей целофан і сказали, що це «мала архітектурна форма». І я, як досвідчений у різноманітних видах звірства цих людей, зрозумів, що щось тут не те, не та якість. Всяке було: і ребра ламали, і бійки влаштовували, і штовхалися, але коли з дівчат-студенток здирають целофан, яким вони укривалися від дощу... Зрозумів, що це битва не лише з Януковичем, це починається битва з імперією зла.

23 листопада [4]

ОЛЕКСАНДР ЗАКЛЕЦЬКИЙ (фотограф):

Опозиція на той час зробила сцену на східцях Українського Дому, і її представники сказали, що будуть стояти там, на що студенти і багато хто з активістів відповіли: «Добре, ви стійте там, але наш Майдан тут. Ми не хочемо ваших прапорів, ми принципово відстоюємо тут своє людське право». Приходив [Віталій] Кличко**, приходив [Андрій] Парубій*** запрошувати – ідіть до нас, погрійтеся, на що хлопці сказали: «Ні, краще ви до нас. Але без прапорів!».

23 листопада [5]

ВОЛОДИМИР В'ЯТРОВИЧ (історик):

Коли на неділю [24 листопада] планувався мітинг, то фактично не було координації між громадською частиною на Майдані й опозиційними політиками. Були якісь переговори, у них брав участь Мустафа Найем, хтось іще. Коли вони

* Комітет, створений з-поміж активістів, які зібрались на Майдані 22 листопада 2013 р.

** Лідер опозиційної партії УДАР («Український Демократичний Альянс за Реформи»).

*** Депутат від опозиційної партії «Батьківщина».

прийшли, то були розчаровані, тому що наша вимога була проста: ми за те, щоб проводити все разом, але без партійних прапорів. З цим майже погодився [Арсеній] Яценюк*, Кличко, але категорично проти виступив [Олег] Тягнибок**, який сказав, що партійні прапори «Свободи» – це їхня святиня. З боку громадськості теж були люди, які казали, щоб не підтримувати цю акцію 24 числа, хай політики собі роблять.

23 листопада [3]

ОЛЕКСАНДР ТУРЧИНОВ (політик, лідер «Батьківщини»):

Ми звернулися до людей на Майдані з пропозицією об'єднати зусилля для підготовки спільної недільної акції. Але журналісти та громадські активісти Мустафа Найєм, Ігор Луценко, Віка Сюмар, Руслана [Лижичко, співачка] вирішили, що взаємодія з [політичними] партіями їм нецікава. І якщо уже так склалося, що люди збираються з власної ініціативи, значить, можна спробувати в неділю організувати свій захід, щось на зразок альтернативного нашому. [...] На той час на Майдані, під стелою***, молодь та активісти громадських організацій уже змонтували сцену, підтягнули «озвучку».

23 листопада [19]

БОГДАНА БАБИЧ:

Наш Майдан було сприйнято дуже негативно з точки зору політиків. Вони побачили, що втрачають ініціативу, і дуже злякалися. Тому що вперше вийшла маса людей неконтрольована і ними не очолена. І по суті з того часу почалася конкуренція між громадянським суспільством і опозиційними політиками. Вони побачили, що ми перехоплюємо ініціативу.

Ми прекрасно розуміли, чого ми хочемо: вступу до Євросоюзу. Хоча я була євроскептиком, але у той момент це був цивілізаційний вибір: або Європа, або ми йдемо в Митний союз [Росії, Білорусі й Казахстану] і в нове геополітичне об'єднання.

23 листопада [4]

* Провідний діяч опозиційної партії «Батьківщина», очолюваної Юлією Тимошенко.

** Лідер націоналістичної партії «Свобода», опозиційної щодо президента й партії регіонів.

*** Монумент Незалежності на Майдані, що має форму колони, яку увінчує постать жінки в національному вбранні.

МАРІЯ ВАСИЛЬЄВА (тележурналістка) на Фейсбуці:

Важливо розуміти, що ми зараз у одному човні, і ми там не за Яценюка, Кличка чи Тягнибока. Ми там – за себе... Люди, кулуарні ігри політиків, звісно, часто бувають некрасивими, але не треба цим виправдовувати те, що ви свою дорогоцінну особу протягнете по калюжах, тому що там, тю, партійні прапори. Приходьте в неділю о 12 годині на Європейську площу. Не за політиків, а за себе.

23 листопада [25]

БОГДАНА БАБИЧ:

Політики вивели людей на Євромайдан [на Європейській площі], і ми зрозуміли, що вони організували свою акцію і намагалися зробити вигляд, що Майдану не існує. Нас лишалось на Майдані буквально півтори–дві тисячі людей, а там сто тисяч ішло. Ці сто тисяч абсолютно не розуміли, що там [за] люди стоять на Майдані.

Ми взяли студентів, і я кажу: «Перекриваємо Хрещатик і не пускаємо цих людей». Я кажу: «Люди, йдіть сюди, акцію не закінчено!». Біля стели музика була, там вже люди спілкувалися, і вони почали цікавитися, що там відбувається. І почали питати: «А чого ви тут стоїте?». Ми казали: «Люди, не розходьтесь, приєднуйтеся до нас, ми тут ночуємо – це не просто мітинг, давайте це робити довшою акцією». І кілька тисяч людей залишилися.

24 листопада [4]

МУСТАФА НАЙЄМ на Фейсбуці:

Сьогодні великий день. Перший великий день за багато років, коли в нас є шанс змінити хід історії. О 12 годині я прийду до пам'ятника Шевченку, щоб вимагати підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Я прийду туди не тому, що там будуть усі мої друзі й родичі. Не тому, що це модно. І навіть не тому, що хочу під час паспортного контролю стояти у черзі «For EU citizens»*, а не «Citizens of other countries»**. Я йду, тому що дорога в Європу – це мій усвідомлений вибір, і щиро вірю, що особисто мій прихід може щось змінити.

Я давно займаюсь політичною журналістикою, і, повірте, цинізму й недовіри в мене більше, ніж у будь-кого із вас. Я також утомився й розчарований, мені також не подобаються партійні знамена. Але сьогодні не важливо, хто під-

* «Для громадян Євросоюзу» (англ.).

** «Для громадян інших країн» (англ.).

тримує те, у що я вірю сам. Важливо зробити свій внесок. Приходьте, це наш шанс. Незалежно від того, скільки людей сьогодні збереться, країна рано чи пізно опиниться в Європі. Ми можемо або прискорити цей процес й самі стати свідками народження іншої країни, або пасивно очікувати, коли це зроблять інші, але вже після нас. Я не хочу й не буду чекати.

24 листопада [23]

ВОЛОДИМИР В'ЯТРОВИЧ:

Протягом ночі була спроба чи то знести, чи то звунити політичний табір на Європейській площі. Почалася якась шарпанина, тоді зламали пальця Андрієві Парубію. Я зрозумів, що там ситуація небезпечніша, тому залишився на ніч там.

На громадському Майдані залишалася дуже невеличка кількість молодих людей. Десь о п'ятій мені зателефонувала знайома, яка сказала: «Прибігай негайно на Майдан, вже стягується міліція, нас будуть зачищати!». Я побіг, зі мною ще декілька людей з політичного Майдану. Громадський Майдан тоді виглядав абсолютно жалюгідно – кілька десятків людей. Я питаю: «А хто чергує?», – ніякого чергового не видно. Люди перелякані – міліція насувається. Ми ледве встигли включити апаратуру, Едуард Курганський – один із активістів – допоміг мені. Я почав людей заспокоювати.

Треба було просто втримати людей на місці, при мінусовій температурі це дуже непросто. І для цього ми пробували танці. Ми вважали, що потрібно втримати людей на місці до моменту, коли відбудеться саміт у Вільнюсі, щоб показати і Україні, і світові, що люди вимагають європейського вибору.

Почалися ці танці. Найсмішніше, що нібито апаратура й була, а звідки крутити музику і яку – ніхто не підготував. Перший плейлист я скоренько сформував на своєму айфоні – там було десь 20 композицій здебільшого української музики: «Океан Ельзи», «Тартак», «Гайдамаки».

24/25 листопада [3]

БОГДАНА БАБИЧ:

Ми зайшли в метро і влаштували там фольковий виступ. Там кілька сотень людей танцювало, все метро просто гуділо. Всі, хто виходили, заражалися.

А потім – на Майдан! З людьми з метро. Тоді перший раз гімн почали співати. А все це отак-от відбувалося. Без всяких там особливих програм. Це все відбувалось за принципом: «Давай цю ідею зробимо!».

25 листопада [4]

ОЛЕНА ПОДОБЄД-ФРАНКІВСЬКА (менеджерка, громадська активістка):

Було кілька днів протистояння: хто до кого долучається. Велися якісь перемовини, але не могли погодити, який Майдан справжній – студентський чи політичний. Частина людей мігрувала: дві години стояли під однією сценою, потім переходили і дві години – під другою сценою. Увечері на політичному Майдані було більше людей, а десь о 3–4 годині ночі ситуація вирівнювалася.

У той момент народжувалася віра в те, що щось має відбутись.

26 листопада [3]

ОЛЕКСАНДР ТУРЧИНОВ:

Пізно ввечері у нас на Європейській – два великі прапори: України і ЄС. Ми взяли ці прапори, сформували колону й так прийшли на Майдан. Вся партійна символіка залишилася на Європейській. Тієї ж ночі там розпочався демонтаж нашого першого наметового містечка й сцени. Молодь була здивована, що політики переступили через свої амбіції й прийшли до них, не претендуючи на лідерство. Об'єднавшись, ми почали разом працювати. На неділю [1 грудня] готували проведення першого спільного мітингу.

26 листопада [19]

БОГДАНА БАБИЧ:

Я пам'ятаю, що спочатку ми це все робили за свої фінанси. Потім, як була трансляція [25 листопада], в нас питали: «Чим вам допомогти, куди вам можна перерахувати гроші?». Я підходила до Координаційної ради: «Так, хлопці, давайте кудись перераховувати гроші, щоб ми могли якісь теплі речі, чай закупати». І тоді було вирішено, що ми перераховуємо це на картку Ігоря Луценка.

Далі вже пішла самоорганізація. Під час прямих трансляцій ми казали людям, що треба приносити: мед, імбир, чай, бутерброди. І це людей об'єднувало і давало можливість не замерзнути.

27 листопада [4]

МІРІАМ ДРАГІНА (поетка, журналістка, громадська діячка) на Фейсбучі:

Відводжу доньку до школи. Більшість батьків із синьо-жовтими стрічками. У деякого й зовсім прапор накидкою. [...] Не лише «студенти й футбольні фанати» складають десятки тисяч тих, хто вийшов на площу. Хіба що нове покоління батьків – студенти й фанати. [...]

Перед нами дуже важлива ніч на Майдані.

28 листопада [43]

ФОТО: СЕРГІЙ ДОЛЖЕНКО / РАЙОНА

ОЛЕКСАНДР КРАВЦОВ (активіст Автомайдану*):

Я заїхав у будівельний супермаркет, купив спеціальну стрічку, яка клеїться, жовтого кольору, бо мій автомобіль синій (поєднання жовтого і синього кольору – це прапор Євросоюзу, а водночас прапор України) і наш тризуб. В Інтернеті я побачив логотип Євромайдану – це 12 зірочок, а всередині тризуб. Я подумав: о, капот автомобіля великий, плоский – можна зробити ці зірочки і тризуб. Вирізвав, наклеїв на свій капот, а збоку автомобіля вирізвав букви «Yes – ЕС!» і виїхав на вечірню демонстрацію, попередньо ще загітувавши знайомих приєднатися до автопробігу по Києву.

29 листопада [5]

НАТАЛІЯ ГАРНА (музикантка):

На Майдані був «Беркут» і Внутрішні війська. Стояли просто – ми підходили до них, цього дня також. Ми знали, що можуть побити, але зверталися до них: «Хлопці, ви ж давали присягу народу служити, і ось ми є люди, і для чого ви це робите, ви ж бачите, хто ми». Я теж підходила, говорила, що я музикантка, а не бандитка, і ніякий не воїн: «Для чого ви ідете на нас з палками?».

А вони стояли, дехто плакав. Видно було, що їм теж це все непросто.

29 листопада [5]

БОГДАНА БАБИЧ:

Було наступне рішення: передаємо політикам Майдан. Я була категорично проти, але нас все одно була меншість. Політики техніку завозять свою, беруть на себе політичну відповідальність і далі це продовжують, а ми переходимо на інші форми своєї боротьби. У неділю [1 грудня] у них мав бути мітинг о 12 годині, о 24 годині ми мали передати техніку.

29 листопада [4]

СЕРГІЙ ПАШИНСЬКИЙ (депутат «Батьківщини», співробітник Олександра Турчинова):

Для того, щоби завезти бусики озвучення під стелу, розробили цілу операцію. Я задіяв близько двох сотень людей. [...] Отже, бусики заїжджають по Михайлівській на Майдан. Я розумів, що критична точка – заїзд під саму стелу, з боку Інститутської. І ось бусики вже майже біля перехрестя, і тут я бачу, як згори Інститутською рухається якась машина, звичайний легковик, але за пару метрів до перехрестя зупиняється, розвертається впоперек дороги,

* Організована група автомобілістів, що підтримувала Майдан.

водій вмикає аварійку й виходить з автомобіля. А там усього два ряди, тобто він намертво заблокував рух угору по Інститутській. Об'їхати по зустрічній не можна – надто щільний потік машин. До цього водія біжить щодуху даішник, але той йому лише коротко щось сказав і все, вони обидва зникли. А машина так і залишилась стояти. Наші бусики, повторюю, навпроти Профспілок, перед перехрестям Майдану та Хрещатика.

Це все – секунди. Ми тоді вперше побачили, що таке юрми «Беркута». Коли легковик завмер на аварійці на Інститутській, від Жовтневого палацу, від консерваторії, з підземних переходів почав з'являтися «Беркут». У мене на очах почорніли схили біля Жовтневого палацу – стільки було беркутівців. Тобто в них була чітка команда – вони злагоджено спрацювали. Швидше за все, поява цього легковика була сигналом до початку операції.

Я стою на протилежному боці вулиці й розумію, що в нас проблеми. Ми з моїми людьми добігли до бусика за півхвилини, дуже швидко. Там, на місці, вже було три–чотири депутати від опозиції. За мить до нас підлітає «Беркут», оточує з усіх боків.

29/30 листопада [19]

ПАВЛО БРАДУЛОВ (менеджер, активіст):

Ми зустрілись під стелою. Людей було дуже мало, чоловік десь із 200. П'ятниця, 12 година ночі. Ми пішли, прогулялись. Машини їздили, ми ходили, грілись, пили чай до 3 години ночі. Між стелою й «Глобусом» був великий військовий намет – пункт обігріву. Було нуль або може навіть мінус. Багато було студентів, років 20–23.

О 3:45 починається якийсь шум, штовханина. Виходить, що [надїхала] вантажівка з Інститутської чи з Хрещатика з хвоею й із краном*. Намагалася заїхати, а люди намагались її блокувати.

29 листопада [22]

АНДРІЙ ШЕВЧЕНКО (депутат «Батьківщини»):

Близько четвертої ранку на Майдан заїхали фури комунальників із металевими щитами. [...] Я одразу побіг туди – запобігти конфлікту. Машини зупинили, почали говорити з комунальниками. Ті наполягали: у них команда – розвантажити щити, і щойно вони це зроблять, одразу поїдуть. Поводилися дивно: говорили неширо, ховали очі. Незрозуміло було, навіщо взагалі там ці щити. [...]

* Тієї ночі влада запланувала встановлення святкової ялинки на Майдані.

ФОТО: СЕРГІЙ ДОЛЖЕНКО / РАЙОНА

Тут пожвавився «Беркут». Ще хвилину тому це була просто величезна нерухома чорна маса, і ось зараз вона заворушилася, вихлюпнулася на проїжджу частину Інститутської, трохи піднялась по Інститутській угору, і «Беркут» почав оточувати Майдан.

Думаю, вони розраховували, що народ накинеється на комунальників, не дасть їм розвантажитися, і це стане приводом застосувати силу. [...] Але за п'ять–десять хвилин, не чекаючи формального приводу, «Беркут» рушив на Майдан. Вони діяли за чітко наміченим планом, за часом. Ще один доказ: рівно о четвертій на Майдані вимкнули мобільний зв'язок.

30 листопада [19]

ПАВЛО БРАДУЛОВ:

О 4 ранку я побачив, як із-за консерваторії з'являються бійці «Беркута», спершу два ряди, з опущеними шоломами, зі щитами й із кийками. У цей час вибухнула пара гранат. Я чув ці вибухи вперше. «Беркут» почав витісняти від «Глобуса», від «України», зі сходів зіштовхувати людей, лупити всіх поспіль.

Нас у такий спосіб видавлювали до підземного переходу, а після цього просто спустили «Беркут», щоб вони бігли. За мною бігло три чоловіки без щитів, але з кийками – кричали, що зараз вони мене вб'ють.

30 листопада [22]

АНАТОЛІЙ:

По вулиці Інститутській, від Жовтневого палацу, по сходах, потім по вулиці, де Профспілки, там, де «Макдональдс», з того напрямку почав сходитись «Беркут». Він цю стелу від вулиці Інститутської практично взяв у кільце. Вони зробили три шари: одне велике кільце було, потім друге – менше, і третє – ще менше. Хтось по рупору крикнув, що гуртуємось всі біля стели. Всі, хто там був. Щоб захищати стелу.

Ми підійшли туди. По суті, біля стели нас було небагато, максимум сто людей. Деяка частина людей стояла в стороні. Всі взялися під руки для того, щоб щільніше стояти. І найближче коло беркутівців почало наступати і відтісняти нас до стели. Стояли колом, а вони почали відтісняти нас. У них було повне обмундирування: і каски, і щити, і гумові кийки. У нас були три кільця, я стояв десь у третьому. Вони підходять і найперше кільце людей починають бити кийками. Вони б'ють, а в людей нема ніякого захисту, вони прикривають голови, а ті збивають людей з ніг. А друге коло беркутівців відловлює тих людей і тягне в автозаки.

Деяких вже потягнули. Беркутівці несли за руки, за ноги, як звірі. Мене один беркутівець зловив, щоб затягнути в автозак, але він тільки підвів мене до шеренги, сказав декілька лайливих слів і відпустив.

30 листопада [22]

МИКОЛА ЄГОРОВ (громадський активіст):

Коли «Беркут» відкинув нас від дороги, частина людей почала бігти до так званих барикад, які були встановлені Внутрішніми військами. І ВВшники – хлопці, які стояли, вони навіть привідкривали щити, запускали до себе людей і не пускали «Беркут». Люди розбігалися отими трьома вулицями, які ведуть догори. Ті, які були некиянами, забігали у тупикові вулички – вони ж думали, що там є прохід. Ззаду заходив «Беркут», бив і саджав в автозаки.

Ми тоді прибігли до пам'ятника Богдану Хмельницькому. Нас було чоловік, може, 40–50. Був хаос, телефонного зв'язку не було, мережа була відключена. Ніхто не знав, що діється!

30 листопада [3]

ГЕННАДІЙ КУРОЧКА (бізнесмен):

Лише одне неймовірно чітко вимовлене слово. Сказане з придихом і з громом: «Беркут!». Секунда в заціпенінні – і ти вже практично у хвості тих, що біжать. Найголовніше – не впасти. Усі біжать, біжать із усіх сил. Лише на секунду обернувшись, запам'ятав, як ніби на фото: сіра маса людей, яка дуже синхронно рухається, змахуючи на маленьких мультяшних солдатиків із якоїсь геймерської стратегії.

Ще секунда, і ти вже не встигаєш. Але страх... страх миттєво заповнює жили енергією. Ще секунда – і твій погляд спрямований на маленькі двері крихітної кав'ярні. Симпатична дівчина в сорочці кольору капучіно, загрибаючи рукою потік повітря, кричить: «Сюди! Сюди!». І ось уже людей попереду засмоктує, немов у воронку. Ще секунда. Чую: «Все! Все! Закриваю!». Звук замка – клац!

І це той [...] випадок, коли ти не встигаєш. [...] «Обережно, двері зачиняються!». Усі поїхали, а ти мовчки залишився спостерігати за вагоном. Стукати – не стукати. Чи встигнуть відкрити – не встигнуть. А може не захочуть, а може побоятися, що з тобою у вир потрапить той сірий вірус. [...] І тоді – бігти! Але вже розумієш, що пізно, і зараз накриє тебе «свята» рука правосуддя!

30 листопада [11]

АНДРІЙ ШЕВЧЕНКО:

Я дивився і не вірив. Просто не вірив. Це такий стан повного паралічу. Коли ти відрізаний від площі стіною «Беркута», там б'ють людей, а ти не можеш нічого зробити.

ФОТО: ОЛЕКСІЙ ФУРМАН / ГАРРІЕРА

Максимум, що можна – упасти під ноги «Беркуту», аби вони й тебе затоптали, переступили й пішли далі.

На Майдані – місиво. Пронизливі крики. Деякі зі студентів вириваються з площі, намагаються сховатися в підземному переході, але їх наздоганяє «Беркут», валить з ніг, лупить кийками. Хтось уже стрімголов котиться вниз по сходах підземного переходу. Це моторошна картина. Хвилин за десять усе було завершено.

До полудня ми витягли з райвідділу всіх тридцять чотири затриманих. Я вийшов звідти разом з останнім із них. Дико хотілося спати, на душі було гидко. Удома я застав маму, дружину й дочку, які сиділи разом перед телевізором, де знову й знову крутили кадри розгону. Усі трое сиділи мовчки й плакали. Цих їхніх сліз я не пробачу.

30 листопада [19]

ФОТО: КОНРАД ФАЛЕНЦЬКИЙ / GAZETA POLSKA

2

СТАНОВЛЕННЯ

30 листопада – 8 грудня 2013

Після брутального розгону Майдану почалася суспільна мобілізація. Мова сили, яку застосувала влада, зміцнює бунтарські настрої. На заклик парламентської опозиції на Майдан виходить близько мільйона громадян. Водночас формується структура протесту, набираючи організованої форми. Активісти займають будинки публічної адміністрації – Київську міську раду, Жовтневий палац і Будинок профспілок, що з цього моменту виконує роль штабу революції. Влада не йде на діалог, провадить перші затримання, а врешті здійснює чергову спробу очистити площу від мітингарів. Однак Майдан до цього вже готовий.

СЕРГІЙ ЖАДАН (поет):

Прокидаємось із усвідомленням, що все змінилось і що далі мова піде не так про євроінтеграцію, як про наше право на цю країну, про наше право бути громадянами й вирішувати, яким буде наше власне майбутнє. [...] Ще кілька місяців тому такою лексикою – «громадяни», «права», «майбутнє» – могли користуватись хіба що політики. Звичайним українцям такі слова видавалися надто патетичними. Однак скоро ми звикли до поважних розмов і поважних слів, [...] вони відновлюють свої значення, зникає увесь той постінформаційний скептицизм, хатне мислення. Гаразд – ми громадяни і нам подобається говорити про себе в цей спосіб.

30 листопада 2013 р. [49]

ЮРІЙ АНДРЕЄВ (громадський діяч) на Фейсбуці:

Жорстокий розгін Майдану – це ознака того, що Янукович справді налаштований вести Україну в обійми Путіна. [...] Це плювок в обличчя кожному з нас. Цієї ночі Янукович нагнув і тр*нув цілу багатомільйонну країну.

Чи маємо ми після цього мовчати і покійно чекати 2015 року?

Чи маємо ми чекати неділі?

Чи ми все ж таки покажемо вже сьогодні, хто насправді господар у цій країні?

Людоньки, виходьте на Майдан. Виходьте прямо зранку, не чекаючи, поки вас хтось покличе. Виходьте сьогодні, щоб завтра не прокинутися в Білорусії–2.

30 листопада [43]

ОЛЕКСАНДРА МАТВІЙЧУК (громадська діячка):

Наша громадська організація «Центр громадянських свобод» мала проводити семінар для людей, з якими ми вже раніше працювали, з регіонами. Він був присвячений абсолютно іншій темі – створенню поліцейської бази даних про кожну людину. Але вранці, коли люди зібралися в залі, ми вже знали, що відбулося буквально за декілька годин перед цим. Зрозуміло, що ні про який семінар мова не йшла.

Усі були дуже пригнічені, дуже збентежені. Не знали, що робити. Частина людей сказала: «Давайте підемо на площу Михайлівську, там збираються люди», але я сказала: «Чекайте. Звичайно, можна піти просто на площу Михайлівську як учасник протесту. Але ми ж правозахисники, ми можемо зробити щось більше». Ми розуміли, що в цій ситуації необхідно вибудувати механізм. Є люди постраждалі, і потрібні юристи – треба просто зв'язати цих людей між собою. Ми сказали: «Давайте продумаємо, чим ми можемо бути корисними». Так виник «Євромайдан SOS».

30 листопада [4]

ЮЛІЯ ПІШТА (громадська діячка):

Прийжджаємо зранку до Михайлівського [собору]. Дзвонять дзвони, ходять священики. Як заходиш – розкидані речі скрізь: там якийсь наплічник, там книга. [Машини] швидкої [допомоги] стоять, лікарі, студенти – видно у них шок, вони взагалі не зрозуміли, що відбулося. Журналісти трохи до того часу приїхали. Хтось говорить: «Я так і не зрозумів, за що нас побили!».

Опівдні біля Михайлівського була неймовірна купа народу! За пару лічених годин скільки народу прийшло! Згадували Помаранчеву революцію. Всі кажуть: «Це другий шанс, треба його не втратити!».

30 листопада [3]

ОЛЕКСАНДРА НАЗАРОВА (громадська діячка):

Майдан перестав бути для мене чимось нереальним, що виступає за якусь абстрактну євроінтеграцію. Він став місцем протесту проти нелюдського поводження із нами з боку держави. Я почувала себе злою, бо апатичний, мерзотний уряд, котрий діє в своїх інтересах – це одне; в принципі, я нічого іншого від нього взагалі не чекаю. Але уряд, котрий дозволяє собі настільки неприкриті, відверте, агресивне насильство стосовно своїх громадян, вартий бути лише об'єктом розслідування й покарання. Ось так ми й простояли усе тридцятьє число. У нас були плакати: «Они ох*ли!», «Права людини понад усе!».

З моменту протестної акції на Михайлівській площі я зрозуміла, що весь Майдан піднявся саме за права людини. Став конкретнішим. Ішлося про те, що люди мають право збиратися й виходити на вулиці.

30 листопада [22]

ІРИНА ПЕТРІВНА (громадська діячка):

Біля пам'ятника Леніну я озирнулась і побачила ріку народу. Було дуже радісно й гнівно. Радісно через те, що нас було дуже багато, ми повірили, що люди встали. Сквером бульвару йшли міліціонери. Їх було чоловік із 20, йшли, опустивши голови, дуже квапливо й у розкидку. Серед них була одна жінка, вона за ними не встигала, каблучки їй заважали, а натовп з обох боків гукав їм: «Ганьба!»

Далі ми повернули на Хрещатик, і вся ця народна лавина йшла. Мене вразило, скільки людей було з дітьми, не боялись, несли на руках або вели за ручку. І були люди на візочках, і хтось віз ці візочки. Люди не боялись натовпу.

Раптом люди організували коридор. І там пройшли інші, вони тримали плакат «Донецьк». Стомлені обличчя, чоловік 15–20 – їм з повагою дали пройти, усі зааплодували. Це такі моменти, коли відчуваєш, що ми – люди, не бидло.

1 грудня [22]

АНДРІЙ АНДРОЩУК (журналіст):

Особливий день для мене. Саме тоді я зрозумів, що українці знову піднялися з колін. Складалося враження, що ніхто і нічого не зупинить таку силу людей. Стало зрозуміло: в Україні починається справжня революція, і безкровною вона вже навряд чи буде. Люди були готові жертвувати своїм найціннішим.

Ми вимагали не лише підписання угоди, відставки прем'єра і президента. Політичні вимоги були лише приводом для повстання. Насправді від держави нам потрібно було небагато – безпеки, справедливих податків, зрозумілих правил гри, законності та громадянських свобод.

1 грудня [5]

МИКОЛА ЄГОРОВ (38 сотня Самооборони):

Ми забігли на Майдан – перша група людей. Погнали ВВШників звідти, розібрали металеві щити, прибігли до стели і стали щільним кільцем на сходах десь у 5 чи 6 рядів.

Прийшов Яценюк, Тягнибок, Кличко. З гордо піднятими головами, сказали: «Майдан наш». Думаю: «Ну, звичайно!». Бо люди ж тоді вийшли не за політиків. І це була перша велика помилка політиків – вони думали, що саме вони організували цей Майдан. Люди вийшли за свої сім'ї, дітей. І, якщо от так-от відверто б'ють дітей, студентів, літніх людей, то так само можуть побити кожного. І те, що нація показала і згуртувалася, що вона готова відстоювати свої права, не боячись – це заслуга передусім людей, а не наших опозиційних лідерів.

1 грудня [3]

ОЛЕКСІЙ ГРИЦЕНКО (програміст, лідер Автомайдану):

Ми зайшли на Майдан одними з перших. [...] Наблизившись до Майдану, люди знесли загороджувальні щити й у лічені хвилини зайняли всю площу. Людське море заповнило весь величезний басейн площі, але місця все одно не вистачало. Люди проходили далі Хрещатиком, у напрямку Європейської, піднімалися на схили біля Жовтневого палацу.

[...]

Посеред Майдану, ближче до консерваторії, стирчав потворний каркас – основа «йолки». Якийсь сміливець видерся по ньому вгору й прикріпив на верхівці прапор Євросоюзу.

1 грудня [19]

ДМИТРО ПРИЙМАК (бізнес-аналітик):

Це було щось феноменальне. Починаючи з метро – забиті поїзди, всі співають гімн України. «Слава Україні! Героям слава!» – вже в метро співали. Зі станції виходили хвилин п'ять, стільки народу було. Але при всьому тому все було так чемно, культурно, ніяких давок. Пішли ходою до Майдану. Приїхала машина, музика була. Якийсь чувак вдягнув костюм смерті з косяю: «Влада, я за тобою!». Коли дійшли до Майдану, то вже паркан від ялинки зламали. Майдан знову став наш.

1 грудня [22]

ДМИТРО КОЛЬЧИНСЬКИЙ (сценарист, телережисер) на Фейсбукці:

Коли вдень підходив до відвойованого Майдану, хлопці прикрашали ялинку прапорами. Чудово. Це було мегасимволічно. Але була одна прикрість: хлоп'ята зі «Свободи» трохи перестаралися. Так вийшло, що їхній партійний прапор опинився метрів на три вище, ніж прапор України. Дивлюся, ніхто не лізе, і прапор закріплюють. Спочатку трохи не пускали, казали – ялинка хитається. Заліз нагору. [...] «Хлопці, не думаєте, що це абсурд, коли прапор України під прапором партії, хоч якою б проукраїнською вона була?» Хлопці трохи зніяковіли. А далі, як з'ясувалося, знизу думали те саме і вже тягнули вудку для Прапора України.

1 грудня [21]

ТЕТЯНА КОХАНОВСЬКА (громадська діячка):

Десь о 2:30 з'явився Турчинов, але він був хворий, його вели під руки. Якимось він видряпався на сцену і каже: «Ми не залишимо, ми підтримаємо вас». Довгий час люди гуртувалися, починали організовувати Самооборону, не знаючи, чи буде якась політична підтримка. Але Турчинов сказав: «Я хворий, але я залишаю вам Парубія».

На вечір не тільки постворювали Самооборону, але принесли бочки і дрова. Підїжджає дорога машина, [водій] відкриває багажник і починає тягати звідти дрова для бочок. Приходять люди, ставлять столик, дістають термос і починають розливати чай. Або починають робити бутерброди. Машини стояли скрізь, де можна, колонами.

І тільки темно стало, почало їздити дуже багато машин, які весь час сигналізували. Ця хвиля машин, вона їздила півночі по всьому Києву. Тоді я зрозуміла, що Київ повстав. Ступінь розлюченості людей був величезний, ніколи в житті не бачила такого. Не бачила такої свідомої мобілізації. Коли ми опинилися

ФОТО: СЕРГІЙ ДОЛЖЕНКО / РАЙОНА

в величезному натовпі, де дуже багато людей скандує: «Ре-во-лю-ція!», я зрозуміла, що відбувається історія як така.

1 грудня [5]

ОЛЕГ ТЯГНИБОК (лідер націоналістичної партії «Свобода») в промові на Майдані:

Зараз будемо монтувати сцени, по всьому Майдану будемо встановлювати намети. Ми з цього дня розпочинаємо національний страйк*. І хоче того хтось чи не хоче, але в Україні почалася революція!

1 грудня [25]

ОЛЕКСАНДР СОЛОНТАЙ (громадський активіст):

У нас ніколи не було барикад – ні в 1991 році, ні під час Помаранчевої революції. І тут підбігає кілька людей, кажуть: «Слухайте, давайте ми ці щити знесемо до купи. По-перше, дамо людям зайти, бо зараз давка буде, їх все одно кудись треба дівати. По-друге, вони ж потім будуть знов намагатись штурмувати Майдан. Давайте зробимо барикади». І ми на Хрещатику починаємо будувати першу барикаду. Народу це сподобалося, далі народ починає самоорганізовуватися.

1 грудня [3]

ІГОР СЕМИВОЛОС (науковець):

Організація сотень [Самооборони] почалася відразу після зайняття території й постановня перших барикад. Раніше організованих груп не було. Організація почалась лише тепер – конструкції, які були на Майдані, люди розібрали і з них робили барикади. Відбулося своєрідне захоплення публічного простору. Йшлося про владу – про те, щоб барикадами виділити з простору певний фрагмент, де все функціонує зовсім інакше. В цьому полягає їхній символічний сенс.

Влада це чудово розуміла. Вона побачила, що втратила центр столиці і в цьому просторі виникла якась абсолютно інша публічна структура. Разом із барикадами виникають протосотні. Починаються чергування. Ці протосотні й чергування з плином часу стають щораз більш організованими, перероджуються в сотні, приписані до конкретних барикад.

1 грудня [5]

* Проголошений опозицією національний (загальнодержавний) страйк не відбувся.

ОЛЕСЯ СТРАТИСЬКО (громадська діячка):

Почали одразу структуруватися, створювати медичну службу, юридичну, роздавали листочки, що потрібно робити при затриманні, які дії, до кого звертатися, на що ми маємо право, що не має права робити міліція... Почали організувати кухню для того. Ця самоорганізація в ту ніч нагадувала Помаранчеву революцію.

Потім ми зрозуміли, що це щось інше – не буде вже тої естетики, тої ейфорії, того натхнення. Все було дуже прагматично, без революційної романтики. Як повстання.

1 грудня [5]

ОЛЕГ М.:

Ми вирішили, що потрібно брати саме Адміністрацію Президента. Ми весь день витратили на консолідацію знайомих через знайомих, щоб зібрати групу – людей, котрі будуть готові до силових дій. Звісно, ніякої зброї ми не мали, максимально – піротехнічні засоби.

Коли ми прийшли до Банкової, ми побачили, що таких людей, налаштованих, з тими самими ідеями – декілька тисяч. Люди цікаві: тут хтось одягнений як лицар, хтось одягнений як персонаж «Сталкера», хтось у захисті для катання на лижах, хтось як футбольний хуліган. Це така була солянка, абсолютно не організована – спонтанний вияв гніву, бажання якоїсь справедливості від влади.

Ми вирішили пройти, передивитися ситуацію поряд, але якраз в той момент рушив грейдер. Ми коли підходили, він ще стояв на розі Банкової й Інститутської; хто його туди привіз, ми не бачили. Ми ідемо, бачимо як починає їхати, вирішуємо, що ось час таки атакувати. Підганяємо грейдер, штовхаємо – він чогось не хотів їхати. Ми кажемо всім жінкам і літнім людям покинути територію. Ми прибираємо паркан, котрий розділяє нас і кордон ВВШників, і вже лишається власне атакувати. В той момент виникає журналіст, каже, щоб ми припинили це. Я йому кажу: «Чому?». А він: «Не варто цього робити, покалічите хлопців». І в той момент я, хоч і це організовував, підтримав його ідею. Кричу хлопцям, щоб вони зупинилися, а вони: «Що це було? Ти сам штовхаєш грейдера, ми починаєм, а ти кажеш зупинитися?».

1 грудня [6]

СЕРГІЙ ДОРОШ (громадський діяч):

Я думав, що тоді наступ ми розвинемо і візьмемо і Адміністрацію Президента, і Верховну Раду. Скільки людей! Ніякий «Беркут» нас не зупинить. Ми тоді підійшли прямо до цих, говорили: «Хлопці, та кого ж ви захищаєте? Та давай-

ФОТО: АГЕНТА ГЖИВОВСЬКА / АГЕНСІЯ GAZETA

Ночівля у будинку
КМДА, захопленому
опозиціонерами,
7 грудня 2013

те ж, переходьте на наш бік! То ж злочинна влада! Ви ж подивіться, що вони нарobili, дітей скільки побили!».

Людей сходилось, ставало все більше, більше. Я вважав, що революція закінчиться сьогодні.

1 грудня [4]

ОЛЕКСАНДР СОЛОНТАЙ:

На Банковій бачу фактичну спробу штурму. Бульдозер починає розбирати залізні щити, які загороджують людей, зараз вб'є кількох солдатів.

Нас там таких, як я, було всього декілька людей. Розуміли, що якщо ми це не зупинимо, події підуть у незворотному напрямку – вони когось вб'ють. В цих емоціях я застрибнув на ковш цього бульдозера. Він зупинився. Я почав підтягувати людей, вони обступили цей бульдозер так, що він не міг уже нормально рухатися – повбивав би активістів. Я зтягнув [співака Олександра] Положинського на цей ковш, десь знайшовся гучномовець, вручив його Положинському і кажу: «Саша, ти переконуй людей, щоб вони це не робили». Я почав телефонувати і розповідати, що відбувається на Банковій. Я казав: «Або тут з'являються політики і ми це діло зупиняємо, або процес стає нами не контрольований».

З'явився [Петро] Порошенко [незалежний депутат]. Його охоронці і ми пробиваємо йому трохи місце. А радикали ще до того казали, що готові зупинитися, якщо почують нарешті політика, який скаже щось конкретне, чітке і зрозуміле. Порошенка однак ніхто і не слухав. Коли говорив, вони повитягували монети з кишень і засівали над ним як на весілля і кричали: «Порошенко, бери, ти за гроші працюєш, забирай і їди звідси, ти нам заважаєш робити революцію!».

1 грудня [3]

ОЛЕГ М.:

Ми зупинили грейдер. Потім наступні дві години ми намагалися переконати ВВшників розійтись. З'явився Порошенко та [Мустафа] Найєм. В Порошенка полетіли монети, йому кидали тоді як Іуді. Але йому варто віддати належне за те, що він прийшов у той момент, коли там була криза.

Побачивши Найєма і Порошенка, я до них звернувся з проханням підійти допомогти. ВВшники вже мали до мене певну довіру, я з ними спілкувався, але коли до них буде звертатися з тими самими словами Порошенко – один із перших людей України, колишній міністр, один із лідерів – буде просити їх розійтись, це мало б результат. Чи той самий Найєм. Але Порошенко сказав, що правильно – хай стоять.

1 грудня [6]

СЕРГІЙ ДОРОШ:

Всі спочатку думали: «О! До нас прийшов Порошенко! Він очолить наступ!». Але Порошенко наступ не очолив. Його вигнали, виштовхали – хай іде звідси, не потрібен нам такий полководець! Якщо нас ніхто не очолить, то ми самі, й без гетьмана, якимось впораємося.

1 грудня [4]

ІГОР СЕМИВОЛОС:

Чому вони пішли на Банкову? Ніхто не чекав, що так просто вдалося б її здобути, як 2001 року під час акції «Україна без Кучми». Але в людей залишилось почуття, що варто спробувати. Під час Помаранчевої революції люди також пішли на Банкову й довго там стояли, але тоді не застосовувалась сила. Стояли й міліція, й протестувальники.

Важко сказати, чи це була провокація, чи справжні, реальні дії.

1 грудня [5]

ПЕТРО РЯБЕНКО (ветеран війни в Афганістані):

Коли на Майдані півмільйона людей, жодна провокація не спрацює. Щоб спрямувати кудись такий величезний натовп, потрібен заклик зі сцени, а його не буде, якщо опозиційні лідери не збожеволіли. Інша річ, коли натовп менший, до тисячі людей – він рухливий, як живий організм, і тут слід остерігатися провокаторів.

Їм, до речі, ці закономірності відомі. Ті, хто розпалює конфлікт між протестувальниками й силовиками, не є посполитими громадянами. Ми навіть впізнали одного з провокаторів – колишній боець «Беркута» стояв на Банковій і кричав: «Бий ментів!». За кермом екскаватора також був колишній міліціонер.

1 грудня [44]

ОЛЕКСАНДР ЗАКЛЕЦЬКИЙ (фотограф, журналіст):

Мені кажуть, що там на Банковій йде двіжняк, біля Будинку письменників. Біжу туди. Там «Беркут» то відступає, то наступає. Летить каміння, світлошумові гранати. Раптом «Беркут» починає бігти в атаку – ми забігаємо в подвір'я. Вони пробігають повз нас, потім – назад.

Кажемо, що ми журналісти, показуємо посвідчення. Якийсь офіцер в протигазі каже: «С*ки, я вам еще покажу». Забігають на подвір'я з криками: «На пол, на пол!». Зривають бейдж, б'ють кийком. Я кричу, що я журналіст – «Вот тебе, с*ка, свобода слова! Камеру дай!». Лупить мене, намагається переламати ключицю, потім по нирках. У мене був наплічник з ноутбуком, трохи захищав від ударів.

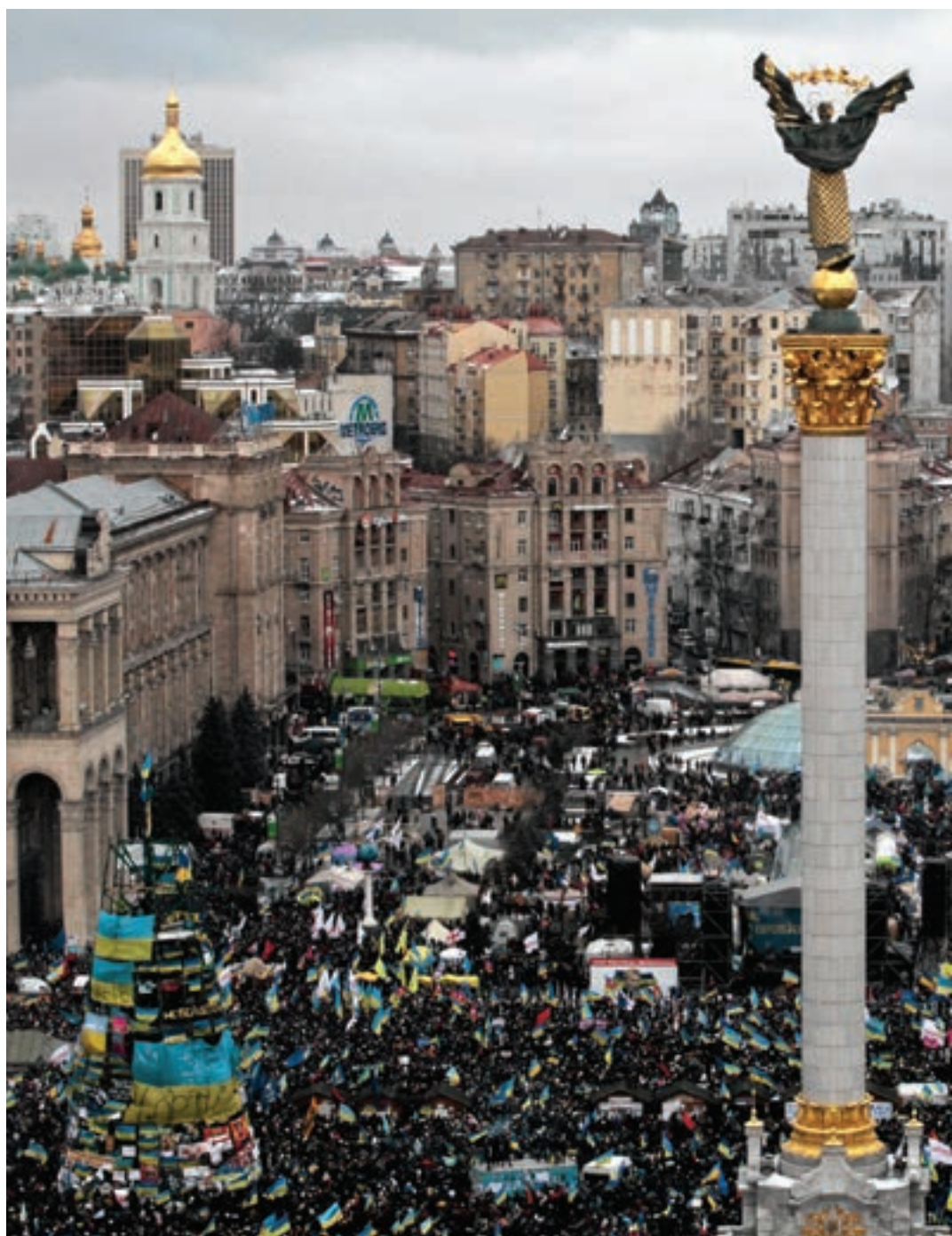

ФОТО: АПАТА ГЖИВОВСЬКА / АГЕНСІЯ GAZETA

Марш Мільйона.
8 грудня 2013

Апаратуру зламали й вирішили, що годі. А кожен, хто пробігав, обов'язково мене лупив. Я навіть не думав підніматися.

1 грудня [4]

ОЛЕГ М.:

Розпочалися якісь силові сутички з ВВШниками. Потім атака, вони нас погналі, отравили жорстко газом, били, люди спустилися до Інститутської. Подальші сутички. І потім вже, коли стемніло, пішов другий штурм, значно суворіший.

Саме тоді прийшли на Банкову Кличко, Тягнибок і компанія, народні депутати. Афганці з депутатами почали ставати обличчям до нас, спиною до беркутівців. Кричали: «На Майдан!». Люди потихеньку розійшлися.

1 грудня [6]

АННА ВОЛОХОВА (студентка-медик):

Виявилося, що тих, хто розносив їжу, навіть більше, ніж тих, хто її потребував. Згодом я бачу – починають розносити медикаменти, і вони просто хаотично накопичуються. Я запропонувала, що я порозбираю медикаменти. Я просто вчуся в медичному і мені це ближче. Підходить до мене Віталік, лікар-анестезіолог. Каже: «Де тут медпункт?». Я відповідаю, що медпункту немає поки що, тільки сортуємо. Почали сортувати разом. Підходить жінка, ще одна, ще – лікарки. Збирається тусівка медиків. Потім ми зібрали і перенесли медпункт назовні, нам принесли обігрівач УФО, принесли стільчики, шкільні парти. Ми зробили медпункт із розсортованими медикаментами, нас було чоловік вісім.

1 грудня [22]

ОЛЕКСАНДР ПОЛОЖИНСЬКИЙ (пісняр, лідер гурту «Тартак») на Фейсбучі:

Друзі, я знаю, що наша опозиційна трійця не надихає. Але наразі іншого проводу в нас нема. Мусимо підтримувати їх, поки це доцільно та в інтересах України, разом з тим самоорганізовуватися для взаємозахисту й поступового тиску, в тому числі й на них. Єдність, витримка, організованість та здоровий глузд – наша сила і наша зброя.

2 грудня [43]

СЕРГІЙ ВИСОЦЬКИЙ (журналіст) на Фейсбучі:

Янукович вибрав війну. [...] Мені здається, що запущено силовий сценарій. Це значить, що вночі може відбутися спроба розгону й жорсткої зачистки мітингу.

Влада явно розраховує, що таким чином вона погасить протест. Але річ у тому, що все зайшло надто далеко. [...] Партія регіонів сьогодні виграла безглузду битву за Кабмін*. Але поставила під сумнів своє фізичне існування у випадку ескалації насильства. Ні один мітинг не може вистояти проти військ і ментів. Але жодне військо не вистоїть у разі, якщо з мирного мітингу все перетвориться в натуральне народне повстання.

3 грудня [43]

КРИСТІАН ЖЕРЕГІ (кінематографіст) на Фейсбуці:

Головне – залишатись людиною. Ці дні – дні вибору. Йти чи стояти. Чекати чи діяти. Жити чи вдавати, що живеш. Пора зробити його, адже від кожної нової людини, що стоїть там, на Майдані, з того чи іншого боку, залежить майбутнє цієї великої країни.

3 грудня [43]

АНАСТАСІЯ БЕРЕЗА (журналістка) на Фейсбуці:

Я не пригадую часу, коли традиційне виправдання малодушності – «в мене ж діти» – звучало би так часто, як тепер. [...] «В мене ж діти», і тому я йду працювати в команду корупційної влади. [...] «В мене ж діти», і тому я вдаю, що не бачу, коли поряд когось залякують, грабують, гвалтують, убивають. [...]

Виявляється, винятково задля найдорожчих людей, за кого ми несемо відповідальність, робляться всі огидні вчинки, або, ще гірше, не робляться чесні. [...] Діти не вибирають багатьох речей – батьків, батьківщини, умов народження й життєвих умов. Багато чого, як з'ясувалося, не можемо для них вибирати й ми – наприклад, зробити їх громадянами вільної європейської країни. Але ми завжди, завжди можемо вплинути на те, чиїми нащадками вони будуть – мовчазних боягузів чи людей із почуттям власної гідності.

4 грудня [43]

ВОЛОДИМИР АР'ЄВ (депутат партії «Батьківщина») на Фейсбуці:

Друзі, соратники! Критикуйте, сваріть, хоч матюкайте опозицію і її лідерів, але не розходьтєся. Існує три виходи: мирний (тривалі протести й тяжкі переговори), силовий (загиблі й можливий розкол країни) та капітуляційний (не для

* Цього дня парламентська опозиція подала законопроект про відставку уряду Миколи Азарова, однак зібрати необхідну кількість голосів для його затвердження не вдалося.

нас). Я готовий заpastися терпінням і боротися. Закликаю вас. А те, що ви, друзі, виплескуєте гнів – це нормально! Головне – пам'ятаймо, хто ворог.

4 грудня [43]

ТАНЯ ТЕРЕЩЕНКО (телережисерка):

Приїжджаю до КМДА. На Хрещатику багато блокуючих машин. Більшість із них дорогі. Стоїть натовп біля дверей. Я стала в чергу. [...] Час від часу лунають вигуки: «Слава Україні!». Весь натовп: «Героям слава!». Тоді ще якісь довгі речівки – всі відповідають дружно і в такт! Всі чисті та тверезі!

[...]

Заходжу. [...] Повний порядок та повага. Довгі столи з їжею та безперервна роздача її людям. Гори теплого одягу, курток, пуховиків – жіночих, чоловічих. Я як була з дурною посмішкою, все обійшла, не вірячи очам. Зайшла в більший зал – там було тихіше, щоб не заважати людям спати. В кутку – медпункт. Гора медикаментів.

[...]

Відаю речі. Переді мною кремезний чоловік тільки що з холоду питається шапку, шкарпетки та... бритву. Спеціальні люди на роздачі швидко видають йому шапку та бритву. Бритву! Одноразову! Я в шоці забула, чого прийшла. А на шкарпетки йому кажуть: «Немає». Я суну свій пакет: «Ось, я принесла».

5 грудня [14]

СЕРГІЙ ГУСОВСЬКИЙ (власник мережі ресторанів) на Фейсбучі:

Ще кілька тижнів тому рідна, мила Україна здавалася приреченою. Як хворий, якого зжирє невиліковна хвороба. Коло постелі хворого можна було лише скорботно мовчати й молитися.

Але сьогодні є надія на одужання. Тому що є Майдан. [...]

А коли наша країна видужає, її дуже важко буде заразити наново. Тому що ми вакциновані: ми не забудемо фашизм «Беркута», ми не забудемо, як судова система блискавично розібралась із постраждалими «підозрюваними», ми добре запам'ятали, як сьогодні «працюють» ті органи, котрі за звичкою зветься «правоохоронними».

6 грудня [43]

ВІКТОРІЯ АРБУЗОВА-ПАУЕЛЛ (телеведуча) на Фейсбучі:

Не сидіть удома, йдіть на Майдан! [...] Якщо ми проср*мо цю революцію, то регіонали закрутять гайки так, щоб ця революція не повторилася невер евер

егейн*. І будемо жити з тираном, в тоталітарному режимі. Розгон, ОМОН, автотозаки, тюрма, повне придушення.

[...]

Тож невже ви не можете просто підняти ср*ку й піти на Майдан, постояти за всіх предків, всіх, хто так само стояли й воювали за Незалежність і гідність називати себе українцями?

Зараз настає найнебезпечніший час в історії незалежної України. Путін має реальний шанс остаточно підім'яти нас під себе. Нам треба вистояти до кінця.

6 грудня [43]

СЕРГІЙ ВИСОЦЬКИЙ на Фейсбучці:

Жодна революція, ні оксамитна, ні кривава, не відбувалася за один день. [...] Диктатура може влаштовувати самого Януковича і його опричників, однак вона категорично не потрібна людям, чие життя остаточно й безповоротно пов'язане із Заходом. Через бізнес, життя, грошові рахунки... [...]

Завтра ми вийдемо погуляти в центрі Києва. Можливо, нам навіть доведеться прогулятися за містом. Ми можемо не досягнути бажаного відразу, однак кожен мільйонний мітинг уже сам по собі наближає падіння режиму Януковича, оскільки вселяє непевність у наших супротивників, примушує їх вагатись, збиває з них пиху. Влада можливо й не впаде моментально, але під таким тиском рано чи пізно розкришиться, як твердий граніт рано чи пізно кришиться від подмуків вітру. Ми просто мусимо виходити на Майдан знову й знову. Виходити й залишатися на ньому.

7 грудня [43]

КОСТЯНТИН ПАВЛОВ (журналіст) на Фейсбучці:

Немає лідера. Немає лідера. Безголова трійця не рахується. Проблема в тому, що кожен, хто зараз намагається керувати – людина з президентськими амбіціями. А цього якраз і не треба. Потрібна людина, що здатна змінити історію України й назавжди лишитись у Вікіпедії.

8 грудня [25]

* Вислів запозичено з англійської мови, означає «ніколи знову».

ФОТО: АІАТА ГЖИВОВЬКА / АГЕНСІЯ GAZETA

З

ФРОНТ

8-11 грудня 2013

8 грудня невідомі у балаклавах скидають пам'ятник Володимиру Леніну. Міліція не в стані навіть прореагувати. Влада на той час прагне уникнути заворушень. Через два дні після цього здійснено чергову спробу очищення центру столиці – службовці «Беркута» й Внутрішніх військ не застосовують фізичного насильства, намагаючись зіпхнути лінію захисників. Майдан концентрує всі сили й виходить із бою зі щитом.

АНТОН ЗАЯЦЬ (громадський діяч):

Коли-от падав пам'ятник Леніну, я опинився прямо там. Це був якийсь кураж. У моїх друзів, які стояли разом зі мною, був якийсь запал, якийсь кураж – брали кувалди, лупили цей пам'ятник. Це був символ. Тоді для мене це було: «Овва! Почалось! Вони повинні бути всі повалені!».

8 грудня 2013 р. [22]

Заява НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ:

Пам'ятник Леніну давно перестав бути авторитетом для нових поколінь українських громадян, які виростили за незалежності. Це символ тоталітарної епохи, яка забрала життя мільйонів українських людей. [...] У цивілізованому світі засуджено тоталітарні режими та їхні символи.

[...]

Ми не схвалюємо методів, якими повалено символ тоталітарного минулого в Києві, але народ зробив те, що мала зробити влада. [...] Закликаємо владу не створювати з поваленого пам'ятника проблеми.

8 грудня [15]

ІГОР МІРОШНИЧЕНКО (депутат «Свободи») по радіо:

Прийшли патріоти України й знесли цього болвана, тому що він не має права стояти на нашій землі. [...] Це наша світоглядна позиція. Кати українського народу, люди, які заперечували існування Української держави, не мають жодного морального права стояти на українській території. І тому їх було знищено в Києві.

[...]

Я впевнений, що з падінням Леніна в Києві впаде режим Януковича.

8 грудня [2]

МИКОЛА МИШОВСЬКИЙ (священик Римо-католицької Церкви, редактор часопису «Кредо»):

Коли скидали Леніна, то багато людей говорили, що це – картинка для російського телебачення. І тоді вже було зрозуміло: що б ми не робили, що б ми не казали, як би ми не жили – російське телебачення собі змонтує так, як йому буде потрібно. І нам для цього нічого не потрібно робити чи не робити – в їхніх очах ми винні самим фактом свого існування.

8 грудня [3]

ОЛЕКСІЙ СІГОВ (редактор, працює у видавництві «Дух і Літера»):

Дуже стомлений, десь о сьомій ранку, я вертався з Майдану. Я проходив повз пам'ятник Леніну, де з п'ятеро людей продовжували ламати шматочки від нього, на спогад. Було тихо. Сонце встає, ніч пройшла, і ти бачиш залишки Леніна.

9 грудня [22]

РОМАН ОРИЩЕНКО (координатор виконавчого комітету Самооборони Майдану):

Барикада – це насправді не купа дощок, каміння, тих мішків з піском чи снігом, а це люди, які там стоять. Оце була справжня барикада!

9 грудня [3]

ЄВГЕН ДИКИЙ (психолог, викладач):

У понеділок людей стало дуже мало, і міліціонери змогли впродовж кількох годин знести всі ці барикади, тому що на кожній із них лишалось із захисників від десяти до максимум ста чоловік. Тому вони по черзі підганяли цілу колону Внутрішніх військ до кожної барикади, і коректно, без серйозного насилля, витісняли учасників і ламали ці барикади.

Їхні дії навіть не викликали особливого обурення чи протесту, бо в принципі ми тоді ще мислили по-легітимістському, – а за законом не надто правильно перекривати рух транспорту в урядовому кварталі. Ми навіть відчували, що ці міліціонери десь по-своєму праві, тому й опір був такий більше символічний.

9 грудня [5]

СЕРГІЙ ВИСОЦЬКИЙ (журналіст) на Фейсбукці:

Спитайте себе, чи прийдете в наступну неділю [15 грудня] на Майдан, якщо ваші вимоги не буде виконано. Я давно запитав і знаю – прийду. І завтра прийду. Я взагалі там щодня до ночі.

Будемо стояти, скільки треба, й вигризати свої права у влади.

9 грудня [43]

ОЛЬГА ПЕРЕХРЕСТ (поетка):

Попри холод, страх і провокації наша країна зараз жива, як ніколи. Сотні тисяч людей витягують її на собі з того туману, в якому ми ховались останні роки. Відновлюється справжній сенс незалежності. Повертаються голос і почуття гідності. Міцнішають рукоприскання. Погляди стають впевненішими. Усмішок

більшає. Хтось сказав, що влітку Україна дуже красива, а взимку – дуже розумна. Як на мене, то прекраснішою, ніж зараз, Україна ще не була.

10 грудня [14]

ЮЛІЯ ОРЛОВА (етнологиня) у щоденнику:

Шлях до роботи був довгим. Попри знову заміновані станції метро «Хрещатик» і «Майдан» (чотири рази за два дні, як з'ясувалось уже ввечері)*, попри закритий фунікулер – очевидно, про всяк випадок. Я здуру, звісно, вирішила йти пішки до Арсенальної. На перетині Кріпосного провулка й Грушевського – кордон Внутрішніх військ і міліції. Потім «тітушки»**. Потім знову кордон, ближче до Ради – здається, це вулиця Липська.

Була інформація, що тих, хто працює на Грушевського, пропускати будуть за посвідченнями. Я, посміхаючись, дістаю своє академічне, тицяю його старшому міліціантові, він до-о-овго вивчає й якимось розчаровано протягує: «Така молода. І вже науковець?» – «Так – кажу я. – Науковець». І тут милий дядько вимовляє фразу, від якої просто виносить мозок: «Пропустити науковців наказу не було. Лише посадовців». Звертається до колеги: «Науковці – вони ж не посадовці?». Повертається до мене, віддає посвідчення й виносить резолюцію: «Отже, ді-вчино вчена, вам треба в обхід».

10 грудня [24]

ОЛЕКСАНДР ТУРЧИНОВ (політик, лідер «Батьківщини»):

У будні дні й ночами людей [на Майдані] було мало. [...] Ми ці дальші барикади протримали ледве більше доби. Силовики досить швидко [9/10 грудня] їх «від-тиснули». Їх це надихнуло, і нагорі, мабуть, було прийнято рішення спробувати «зачистити» Майдан повністю. Вони ж знали, що вночі людей на Майдані небагато, от і розраховували швидко впоратися.

10 грудня [19]

* Щоб створити незручності в доступі до Майдану, влада закриває станції метро під приводом отримання повідомлення про те, що ці станції заміновано.

** Означення людей, котрих звозили на замовлення влади для нападів на прибічників Майдану (від прізвища Вадима Тітушка, котрий – діючи за замовленням влади – у травні 2013 року під час святкування Дня Європи побив журналістів).

ПЕТРО ПОРОШЕНКО (опозиційний політик, позапартійний депутат):

Я вийшов зі штабу [Національного Спротиву, в Будинку профспілок] одним із останніх – була за чверть перша година ночі. Моя машина стояла внизу, на розі Михайлівської й Костельної. Встигли проїхати вгору буквально кілька метрів, до місця, де починається розвилка, і там вже односторонній рух. Тут бачу, згори, від костелу, до нас рухається суцільна стіна «Беркута». Я сказав водієві зупинитись. [...] Командир «Беркута» каже: «Петре Олексійовичу, у нас команда – йти на Майдан. Ви нам заблокували дорогу». Я [...] дав знати про те, що відбувається, Андрію Парубію – попросив скликати всіх скоріше на Майдан. Рахунок ішов на хвилини.

«У колону – шикуйсь! Машину Порошенка обходити по двоє!» – почув я. І справді: вони почали мене просто обходити.

11 грудня [19]

НАТАЛЯ НАГОРНА (тележурналістка):

Надійшла інформація, що о першій годині ночі має бути штурм. Рівно о першій я подзвонила знайомій. Я була в піжамі, готувалась спати. І вона мені каже: «Все гаразд, не хвилюйся, лягай спати». І тут же, рівно за хвилину, дзвонить до мене й каже: «Почалося!». Ось я була в піжамі – піжамні штани, футболка зі значком «Супермена», і зверху на мені опинився лижний костюм. І ось у цьому одязі [...] я вискочила з дому. По дорозі хтось мене забрав машиною, і ми приїжджаємо на Майдан.

А тут мало людей. Не знаю, максимум із п'ять тисяч, а «Беркута» й міліції дуже багато. Жінок зібрали під сценою й охороняли, а я планшетом знімала на відео те, що відбувалось. Ми знали, що в нас була лише одна наша камера, і також розуміли, що вранці новина обов'язково повинна вийти в ефір. Люди мали побачити, що відбувалося вночі. Хоч ми не знали, чим усе закінчиться.

11 грудня [9]

ОЛЕКСІЙ ФІЛАНОВСЬКИЙ (маркетолог):

Я був із машиною – міг би забрати постраждалих. Людей було зовсім мало, коли все це почалось, – тисячі зо дві максимум. Але народ починає сходитися, Майдан наповнюється. Барикади були чисто символічні – з боку Михайлівської й Костельної й ті біля Будинку профспілок – їх почали розбирати. Заїхала техніка, й комунальники почали розтаскувати барикаду. Однак серйозної агресії з боку «Беркута» не було. Було видно, що в них був наказ просто витіснити. Але стало ясно, що цей план не спрацьовує.

11 грудня [22]

МИКОЛА МИШОВСЬКИЙ:

Ми пам'ятали, як «Беркут» жорстоко бив активістів, журналістів і медиків. І було зрозуміло, що вони не будуть на мене особливо дивитися: священик, не священик – будуть так само бити. Я пробував їх переконувати. Розмовляв з ВВШниками, з «Беркутом». Це були дуже різні люди, в них була різна мотивація, різні аргументи. Я їм говорив про те, що буде диктатура, що вони недостойні називатися чоловіками, якщо будуть бити людей, – людей, які не становлять загрози, просто стоять, виражаючи свій протест, не загрожують нічому життю, безпеці інших громадян. Бити таку беззахисну людину – це недостойно. Я говорив, засоромлював. Говорив, що їм буде соромно дивитися в очі їхнім дітям колись, коли та диктатура настане. Я бачив, якщо вони опускали очі, то розумів, що з цими я вже попрацював, і переходив до наступних.

Деколи вони пробували зі мною дискутувати. Деколи намагалися давати свою аргументацію, що майданівці ламають пам'ятки архітектури. Я зрозумів, що мова йде про Леніна. І тоді збагнув, що ми – громадяни однієї країни, стоїмо один біля одного, але між нами прірва.

11 грудня [3]

АНТОН МІКОВ (громадський діяч):

Перший штурм – не було ніяких кийків, не було гранат. У принципі, сила не застосовувалася. Наші дві шеренги було розділено за допомогою прийому «клин» – так вони дійшли до барикади. Я бачив, як людину, яку вирвали у мене з рук, буквально вкатують в асфальт. Мене врятувало те, що вони почали застосовувати газ. Вони самі не встигли одягти протигази і поки прийшла перша хвиля, вони самі ж від нього страждали.

І от, почалася паніка. Барикади повністю розібрали і пішли в сторону Майдану. Люди зрозуміли, що клин треба відрізати. Їх відрізали, й вони вже дуже боялися, було видно по їхніх очах. Їхній клин, оцей відрізаний, ділили ще по три, по два чоловіки, забирали щити і... відпускали їх через натовп. Робили коридори і вони проходили. Коли вже вони пройшли, через голови передавали їм їхні ж щити. І всі розуміли, що ми їх відпускаємо, і вони знову будуть іти на штурм. У них повна бойова готовність, навіть щит є. Але що з ними було робити – вбивати?

11 грудня [5]

ІВАН СИДОР (диякон, викладач Богословської Академії Української Православної Церкви Київського патріархату):

Я – адміністратор сайту Михайлівського монастиря, і на ньому є мої контактні дані. Була тиша, а потім пішов дзвінок за дзвінком, телефонували з різних

куточків України і світу. З Австралії, Німеччини, Італії, Португалії, дуже було багато дзвінків із США – телефонували переважно жінки, майже всі плакали, чути було істерику в голосі. Просили бити в набат. Я тоді зателефонував до намісника монастиря (це була приблизно 1 година ночі). Він сказав, що коли просять, треба йти дзвонити. Разом зі своїм однокурсником я побіг на дзвіницю. Ми двоє почали бити на сполох. Оскільки православні храми вночі дзвонять лише на Пасху, а це був місяць грудень, то було незвично.

Дзвони підняли Київ. Коли по телебаченню казали, що Михайлівський [монастир] б'є в набат, то це дійсно підняло дух: кияни з'їжджалися в центр міста...

Історики кажуть, що на сполох у Києві не били вже сім століть – з часів монголо-татарської навали, хана Батия.

11 грудня [3]

ЮЛІЯ ПІШТА (громадська активістка):

Дзвонить мій друг і питає: «Ви чули, що сталося? Майдан розганяють». Ми мабуть за дві секунди одяглися (я так швидко ще ніколи не одягалася). Дзвоню іншим друзям. Виходимо з будинку, чоловік каже: «Як зараз піймати машину, перша година ночі...?». Дивимося: колони машин їдуть з Виноградаря! Ми питаємо: «На Майдан?» – Усі: «На Майдан, сідайте!». Ми сідаємо в машину – там купа ліків.

Ніколи не забуду дзвін дзвонів – ми їхали до Михайлівського... Їдемо, і я думаю: «Невже таку масу людей вони посміють побити?».

11 грудня [3]

КРИСТІНА БЕРДИНСЬКИХ (журналістка):

Я дивилась пряму трансляцію, і мені було страшно і соромно, тому що я боялася їхати на Майдан. Я просто боялася і не поїхала.

І тоді я побачила, що люди почали писати: «Ми їдемо, і в нас є місце в машині, ми можемо когось взяти з собою». Це було о першій годині ночі, коли вже ніякий транспорт не ходив. І я стала постити в Фейсбук і в Твітер інформацію про таких людей, долучилася до об'єднання «Доїхати на Майдан». Я займалася цим до ранку.

11 грудня [4]

ОЛЕСЯ СТРАТІЄНКО (громадська активістка):

Цієї ночі всі стояли шеренгами. Перші стоять впритул до військових, а ті, що заду, просто підпирають. Дехто втрачав свідомість, падав, для них робили коридор і виносили їх.

ФОТО: АПАТА ГЖИВОВСЬКА / АГЕНСІЯ GAZETA

„Беркут” оточує вуличні барикади, встановлені демонстрантами довкола під'їздів до урядових будинків. 9 грудня 2013

Тоді ще було гуманне ставлення з обох боків, ще не почали ні стріляти, ні вбивати одне одного. Військові згори тиснуть, а майданівці знизу. Тримають, тримають і вже відчують, що не можуть втримати. І тут Толікові Бондаренку, який є автором слогану ще з Помаранчевої революції «Разом нас багато, нас не подолати!», приходить ідея. Він питає командира військових: «Ви палити будете?». Кажуть: «Будемо! Перекур!». І от вони зупиняються і хвилин 20 просто відпочивають, і ті, й ті. Військові – це були солдати строкової служби. Вони самі були шоковані, що опинилися в такій ситуації, адже ніколи не думали, що їм доведеться виходити проти цивільних.

11 грудня [5]

НАТАЛЯ НАГОРНА:

І ось тоді почало відбуватися чудо. Це чудо було неможливим, але необхідним. Було це о пів на третю чи за чверть третя ночі. Почали звідусіль бігти люди. Оскільки всі мости було перекрито, люди покидали машини й бігли пішки. І ось на Майдан прибігають люди, їх стає щораз більше. Адже ж чудо: коли вночі з п'яти тисяч робиться тридцять тисяч. Вони бігли злі, розбуджені, і я підозрюю, що в них також, як і в мене, були піжами.

11 грудня [9]

ОЛЕГ М.:

Ми стали в ряди, бо розуміли, що там широкий фланг, що КМДА ніхто не утримає, якщо буде нормальна атака, але буде сам факт нашої силової боротьби – не побиття, як у ніч з 29 на 30 листопада.

І ми чекаємо. О 4 ранку з КМДА виходить трубач, котрий грає спочатку гімн, а потім «Червону руту», і всі очікують, і всім страшно, але всі готові до бою. Це було дуже сильне відчуття. І цей момент, ми стоїмо на сходах КМДА – друзі, сім'я, народні депутати з нами, музиканти – це був один із найбільш зворушливих моментів.

11 грудня [6]

ОЛЕКСІЙ СІГОВ:

Більшу частину ночі я провів, штовхаючись із міліціонером – молодим парубком, молодшим за мене, напевно. Весь час або ми наступали, або вони. Дуже дивне відчуття: в нього ніякої ненависті не було. У якийсь момент я його запитав «Як ти, чи не втомився?». Він каже: «Ні, поки що нормально. А ти як?» – «Та я теж». Потім міліція почала наступати, він мені сказав: «Обережно, не впади». Я кажу: «Добре, дякую».

У мене була шапка, а на шапці помаранчева каска – такі роздавали. Ми стояли дуже тісно, і хтось ззаду ліктем скинув мені каску, але вона впала не на землю, бо не було куди падати, а залишилася на плечі. Ми йдемо в наступ, а переді мною капітан міліції. Я йому кажу: «Надінь мені каску». Він починає мені її надягати, та ми йдемо далі, а він залишається. Кричить своїм: «Хлопці, надіньте йому каску». Один з них починає надягати її мені, в одній руці – щит, іншою надягає. Надів, але у мене з'їхала на очі шапка. Всі довкола сміються. Тоді вони вдвох – один рукою тримає каску, інший шапку – все поправили.

Так проходила ніч. Ми їм казали: «Навіщо ви це робите?», а вони відповідали: «Ви, принаймні, можете піти додому, коли схочете, а ми змушені бути тут. А ось чому ви стоїте, не знаю. Це яка має бути ідея, щоб просто так вночі стояти».

11 грудня [22]

МАКС ЛЕВІН (фотограф) на Фейсбуці:

Найбільш зворушливий момент цієї ночі, як на мене. Протестувальники всю ніч пересували вогнище у діжці вздовж строю хлопців з Внутрішніх військ. Щоб ті трохи грілися. Вони стояли на перетині Хрещатика і Хмельницького цілий день і всю ніч. Їхні командири, схоже, не вважають підлеглих за людей...

11 грудня [43]

АНДРІЙ ПАРУБІЙ (комендант Самооборони Майдану) в промові на сцені Майдану:

Я тільки що обійшов усі барикади. Скрізь стоять наші хлопці – всюди наші позиції втримали, і «Беркут» уже не наступає. Слава хлопцям! [...]

Люди на усіх барикадах чують сцену, чують нас, чують наших дівчат, виразно відчують нашу підтримку. Нас охороняють найпрекрасніші хлопці на світі. Ви в безпеці! Вони там стоять лавами. А зараз прошу киян, котрі приїжджають сюди на метро, щоб підходили до найбільш гарячих місць. Перше – це барикада позаду, біля Профспілок; друге – це вхід до Профспілок: є сенс підійти туди і там підтримувати хлопців; і третє – це перша барикада на вулиці Інститутській. Прошу чоловіків, щоб підходили туди. Біля сцени дівчата співають, дівчата танцюють. Ніч майже вже позаду.

11 грудня [1]

ВОЛОДИМИР В'ЯТРОВИЧ:

Лунали дзвони, на сцені Майдану правилися богослужіння, молитви, звучав трохи істеричний голос Руслани: «Мир і спокій, мир і спокій!». А миру і спокою ніякого немає.

І постійно людей накручували, що нам головне протриматися до ранку, коли запрацює метро, буде наша остаточна перемога.

А потім почало сходити сонце. Всі зрозуміли, що вони відступають.

11 грудня [3]

СОНЯ КОШКІНА (журналістка):

Чорні шоломи «Беркута» й Внутрішніх військ створювали чіткі асоціації з нечистою силою, яка з усіх боків налетіла на світле коло площі. Надривний дзвін із Михайлівського собору посилював це враження. В усіх була одна думка – вистояти до ранку, тільки би протриматися. До перших півнів. І хоча ніяких півнів у центрі міста, зрозуміло, не було, перелам у протистоянні настав рано-вранці, саме у той час, коли – за всіма законами жанру – нечиста сила втрачає свою владу.

11 грудня [19]

АНДРІЙ ШЕВЧЕНКО:

Коли розвиднілося, оглянулися навкруги й побачили десятки тисяч людей навколо. Десятки тисяч помаранчевих будівельних касок проти чорних лискучих шоломів. Усе це – в перших променях сонця. Сюрреалістична така картина, як вселенська битва добра й зла.

11 грудня [19]

ЄВГЕН ДИКИЙ:

Влада не здогадалась відключити метро. Тому о 6 ранку почали прибувати потяги метрополітену, бо вночі народ добирався пішки, когось безкоштовно привозили таксисти.

О 6 ранку нас стало 30 тисяч, і це вже переломило ситуацію. Стало ясно, що це не ми в оточенні військ, а вони вже серед вируючого натовпу, їхнє командування дало наказ відступати.

Це була перша перемога. Того дня була фантастична погода – Майдан обріс барикадами зі снігу й криги, яку ми сколювали кайлами, грузили в мішки, з мішків робили барикади і поливали водою, щоб воно на морозі перетворилось на стіну.

11 грудня [5]

ПАВЛО ПЕДЕНКО (фахівець із інтернет-медій) на Фейсбучі:

Більшості з вас страшно, і це ОК. Мені також страшно, адже, відкинувши весь революційний пафос, головою я розумію, що за бажання весь майдан зметуть доволі швидко. [...]

Я слабший фізично, і з цим треба погодитися. Я з покоління, котре не звикло битися, і це частина проблеми. Але, якщо бути чесним, хіба не цього моменту ми з вами чекали? Хіба не хотілося зробити щось таке, про що з гордістю можна було б розказувати дітям? Хіба ви не відчуваєте підтримки близьких, котрі із захватом дивляться на вас, коли ви йдете на Майдан?

Я ще з дитинства пам'ятаю казку про віник, який ламали на коліні.

Так ось, зробімо такий віник, об який можна зламати будь-яке коліно.

11 грудня [43]

САЇД ІСМАГІЛОВ (український татарин, мусульманський діяч) на Фейсбуці:

Сьогодні вночі перемогло громадянське суспільство. Дивився всю ніч пряму трансляцію. [...] Майдан кричав: «Києве, вставай!». І тоді сталося те, що вирізняє Україну серед інших країн колишнього Совка. Люди дійсно встали і вночі по снігу й морозу кинулись на поміч, побігли рятувати своїх. Вдруге за два тижні ми показали, що в нас народилась громадянська спільнота. Її вона міцнішає з кожним днем. Ми вбили в собі боягузів, лицемірів, циніків, бидло й ідіотів. Ми стали людьми!

11 грудня [43]

ФЕДОР СІВЦОВ (поет):

Сьогодні [...] я став націоналістом.

Коли я побачив цих солдатів – моїх співвітчизників, тих, що повинні уособлювати закон, тих, що повинні захищати закон у моїй країні. Виконуючи тупий, страхітливий наказ, що захищає інтереси лише однієї людини – президента сусідньої держави (нашого президента все одно ніхто не визнає), вони йшли на мирних демонстрантів – дітей, жінок, старих, і їм було все одно.

Коли зі сцени пролунав крик: «Нас почули! З усього Києва до нас ідуть люди!». Коли я обернувся й на місці пустки побачив нескінченний потік людей – українців, небайдужих до долі своїх співгромадян. Простих співвітчизників, що вийшли на захист мирного населення.

[...]

Сьогодні я знову вийду на Майдан. За цю ніч, за цих людей, за гордість бути єдиною згуртованою нацією – за цю гордість, яку ми відстояли сьогодні вночі.

11 грудня [14]

ФОТО: ЮНРАА ФАЛЕНЦЬКИЙ / GAZETA POLSKA

4 ПОРЯДОК

12 грудня 2013 – 10 січня 2014

Майдан здобув першу перемогу над владою: розпочинається побудова та упорядкування організаційної структури громадського бунту. Влада щораз активніше перешкоджає революції. Після брутального побиття журналістки Тетяни Чорновол стає зрозуміло, що жоден активіст Майдану не може почуватись у безпеці. Тимчасом надходять Новий рік і Різдво, час спокою й відпочинку, а також почуття відносної безпеки. На Майдані влаштовують карнавал.

АНДРІЙ РОТОВСЬКИЙ (університетський викладач):

Вчора [...] на мойй парі з інформполітики в університеті [...] я спитав студента, старосту курсу: «Ти вже вирішив, ким будеш після навчання?»

Він раптом відповів: «Президентом України». Спокійно, без пафосу.

В аудиторії пробігло кілька злосливих смішків. Але хлопець спокійно продовжував, і смішки згасли. Далі він говорив у дзвінкій тиші: «Я хочу змінити нашу країну. Я – віруюча людина. Я знаю, що Бог зі мною й із нашим українським народом. Я був на Майдані й у мене немає страху. Я готовий померти за Україну».

[...] Я вдивлявся в обличчя студентів. Потім на його підтримку сказав один, другий, третій... Янукович випустив джина з пляшки. Він вивільнив дух народу, і цей дух вільно ширяє над Україною.

Хлопців і дівчат, готових померти за Україну, вже тисячі. З кожним новим безумством Януковича (на кшталт штурму Майдану після перемовин з американським дипломатом*) українських камікадзе буде щораз більше.

Події пройшли точку неповернення. Кличко правий, що зараз можливим є лише один варіант: повне перезавантаження влади. Вже ніхто з лідерів опозиції не в стані повернути назад. Лавина зійшла. Янукович спалив усі мости.

Йде швидка кристалізація того каламутного розчину, яким була українська протонація ще місяць тому.

12 грудня 2013 р. [14]

СОНЯ КОШКІНА (журналістка) на Фейсбуці:

Майдан у ці дні нагадує бджолиний рій чи мурашник із добрих дитячих книжок: усі один з одним зв'язані, всі знають свою ділянку роботи, роботу цю виконують з ентузіазмом, ще й іншим намагаються допомогти. Волонтери-медики, дівчата на кухні, постійно діючі інформцентри, що забезпечують розселення, обігрів, підвезення забраклих продуктів, одягу, карематів, наметів тощо.

Майдан стирає соціальні бар'єри. В один час, на одній вулиці, в одній колоні виявляються люди, котрі в звичайному житті навряд чи перетнулися б. [...] У всіх цих людей різне бачення майбутнього країни, різні уявлення про припустимі методи досягнення бажаної мети. Але мета у всіх одна: вільна, єдина Україна, що процвітає. Спільним є й розуміння того, що за теперішньої влади побудувати її неможливо. [...]

Те, що сьогодні відбувається, мусило рано чи пізно статися. 1991 року незалежність дісталася Україні надто легко, фактично задарма. Ми не відчули сповна, що значить боротися за неї. Боротися й перемагати. Прийшов час надолужувати.

12 грудня [43]

* 6 грудня 2013 р. на зустрічі з помічницею державного секретаря США з питань Європи та Євразії Вікторією Нуланд Янукович висловився за мирне вирішення конфлікту.

МИХАЙЛО СВИСТОВИЧ (громадський діяч, член організації «Відсіч»*):

Люди прийшли висловити свій протест мирно. Вони не відчували злості навіть до «правоохоронців». Ми працювали також із міліцією. Намагались знайти спільну мову. Тобто ходили, особливо наші дівчата, до міліції, розмовляли. Також з солдатами строкової служби Внутрішніх військ. Ми розповідали їм, що таке Майдан, адже їх зомбували. І що на Майдані ніякі не фашисти. Що серед нас зрештою є різні люди – і радикали, і фашисти. Але їх менше, ніж 1 % – як у суспільстві в цілому.

А потім Майдан почав потроху «звірити». Тобто почали з'являтися палки, маски, бронежилети. Абсолютно не потрібні. Нам потрібні були звичайні люди, щоб Майдан мав людське обличчя.

12 грудня [4]

ОЛЕКСАНДР ТУРЧИНОВ (політик, лідер «Батьківщини»):

Після тієї ночі ми зрозуміли, що наступного разу кийками силовики більше не обмежаться, що потрібно готуватися до серйозного штурму й серйозного протистояння. Ми закупили тоді величезну кількість будівельних касок, протигазів, засобів індивідуального захисту. Також замовили щити. [...] Ці перші щити, звісно, були найпростішої конструкції – з матеріалу, який зазвичай використовують для спорудження парканів. Проте це був захист від кийків «Беркута». [...]

Самооборона почала посилені тренування – як відбивати атаки «Беркута», як поводитись у разі зіткнень. Майдан нагадував великий тренувальний табір.

12 грудня [19]

РОМАН ОРИЩЕНКО (координатор виконавчого комітету Самооборони Майдану):

Було розроблено певний графік: з одного боку, люди, які чергували на Майдані, вони трохи змуждувалися, тому що програма була стандартна: сцена, виступи, музика, чергування вночі – і так день за днем. Тому вирішили, що треба організувати підготовку.

Було організовано заняття, зокрема в комендатурі – про юридичні норми. Що вони передбачали: якщо вас арештовують, що треба казати, що не казати, здійснити контрольні дзвінки – щоб повідомити своїх про затримання. Якщо бачили, що вчиняються якісь неправомірні дії, що робити і як протидіяти. Що дозволено в сутичках з міліцією, де межа їхніх повноважень, якими є права громадян... Такі заняття проводилися у кілька етапів, тому що було багато людей. [...]

* Організація виникла 2010 р. як реакція на перемогу Януковича на виборах – її метою був громадянський спротив злочинним діям влади.

ФОТО: МАРСЕЛ НІМФУЕР / ANZENBERGER / FORUM

Другий напрям – це підготовка силових загонів. Ми залучали спеціалістів – колишніх військових. Були навіть колишні міліціонери, беркутівці – вони покинули свою службу, бо їм не підходило те, що робилося в міліції. Вони, знаючи, як діють міліцейські підрозділи, вчили нас усіх, як стояти разом, тримати лаву, як треба тримати удар, не дозволяти, щоб вихоплювали з лави своїх. Які можливі форми наступу або відступу: відступати означало не бігти, а організовано, лицем до ворога поступово відходити, щоб нікого із своїх товаришів не було взято в полон. Якщо когось міліція, «Беркут» брали в полон, то потрібно було знову йти вперед, відбивати і забирати.

13 грудня [3]

ОЛЕНА ПОДОБЄД-ФРАНКІВСЬКА (менеджерка, громадська координаторка):

Мене запитували: «А хто вас призначив?». Так-от, на цій революції ніхто нікого не призначав – ти просто брав і робив. Ти сам себе призначав своєю відповідальністю за купу людей, які поруч із тобою. І це власне збивало з пантелику багатьох, тому що вони не розуміли, як це я відповідаю за логістику 30 тисяч людей – тебе ніхто не призначав. Можливо, варто було чекати, що хтось прийде і призначить – але, мені здається, у такому випадку нічого не вийшло б.

13 грудня [3]

СЕРГІЙ ГУСОВСЬКИЙ (власник ресторанів):

Що таке Майдан сьогодні? Це справжнісіньке місто-утопія. І тому, що він захищений оборонними валами, і тому, що всередині діють неписані закони, в рамках яких ви почуваете себе абсолютно вільною людиною. Хочете працювати – будь ласка. Замерзли – грійтеся. Набридло сидіти коло вогню – повертайтеся до роботи. Втомились – ідіть спати. Прокинулись – ласкаво просимо в новий день чесного міста. Міста, котре настільки ж примітивне, наскільки й святе. Якщо ви ще не були на Майдані – обов'язково приходьте. Вам необов'язково пов'язувати стрічки чи розмахувати прапорами. Приходьте просто подивитись. Побудьте гостями цього дивовижного міста. Але майте на увазі – є велика ймовірність, що ви вирішите стати його громадянами.

Знаєте, мені хочеться вірити, що сьогоднішній Майдан – це ембріон, з якого розв'ється нова Україна. Не за місяць і не за рік. Але розв'ється. [...] Майдан – це абсолютно повноцінний живий організм, котрий віддає значно більше, ніж отримує. Це місто, що наповнює своїх громадян не лише енергією й силою, він наповнює особливою вірою. Вірою в перемогу справедливості й честі. Саме ця віра й повинна стати ідеологічним фундаментом нового державного устрою.

13 грудня [14]

РОМАН ОРИЩЕНКО:

Ми з Андрієм Парубієм і Андрієм Левусом [його заступником] були на Майдані. Кажуть, що з'являються якісь підозрілі особи. Ми виходимо: дійсно, хтось іде – нібито й одягнений, і в кросівках – якісь тітушки*. Андрій Парубій підходить і питає: «А ти звідки?» – «Зі Львова». – «Я теж зі Львова. А звідки саме?» – «Та я з вулиці... ну, я не пам'ятаю».

Може в них завдання якесь було на Майдан ходити, а може просто зайшли побешкетувати. Групами по 3–5 заходили – відразу було видно групки тітушок. Була загроза, що можуть щось підкинути, додати до їжі. Бувало, що генератори припиняли працювати – зрозуміло, будь-які диверсії могли бути. Ми за цим слідували. Ми їх називали «тітушки-спортіки», тому що вони ходили у спортивному одязі. Вони говорили: «А ми на екскурсію в Київ приїхали». На екскурсію – в спортивних штанах і кросівках?

13 грудня [3]

ОЛЕНА ЗВАРИЧ (журналістка):

Земля настільки кругла, що сьогодні я маю трьох знайомих серед тітушок: двоє – родичі моїх полтавських подруг, один – товариш ще з пісочниці.

Усі вони безробітні. Усі не хочуть нікого бити, приїхали винятково заробити гроші і клянуть владу на всі заставки. Усі хочуть залишитися інкогніто і соромляться свого заробітчанства. Такса – 500 гривень за день, золота мрія пришибленої злиднями провінції.

Минулої п'ятниці дзвінок вирвав мене з виру Майдану. «Привіт, це Сергій Карпенко. Я в Києві». – «О, Карпич, привіт. На Майдан приїхав?» – «Та ні – приїхав трохи потітушкувати». «Що-о-о-о?!» – «А чого в тебе голос такий переляканий став? – сміється. – Давай зустрінемось. Тільки на Майдан мені не можна».

Зустрічаємось у невеликому «народному» барі в середмісті. [...] Не можу оговтатися. Карпич начебто ж непогана людина, розумна, неординарна.

«Та всякі у нас є, – відповідає. – Є і спортсмени. Є студенти. І наволочі теж, здається, вистачає. Студенти, ті особливо шугаються від телекамер, бо вони ж відпросились у своїх викладачів начебто на Майдан, бояться, що їх викриють. Тільки битися ніхто не хоче. Кому треба морду свою підставляти, якщо й за «просто стояння» на мітингу гроші платять?!» [...] «Серьога, а що вас об'єднує?»

* Збірна назва людей, котрі на замовлення влади нападали на прибічників Майдану; походить від прізвища Вадима Тітушка, котрий під час святкування Дня Європи у травні 2013 р. побив журналістів.

– «Якби ти тільки чула, як усі в нас лають владу! Такого, мабуть, і на Майдані не почувеш. Об'єднує що? Цинізм. Так. Ми всі циніки».

13 грудня [14]

МІЛА ІВАНЦОВА (журналістка):

Антимайдани відрізнялися від нашого Майдану тим, що абсолютно нічого не творили. Це була руйнівна, сіра, страшна енергія. Я там була, маю навіть фото-репортаж. Мені було там дуже страшно, «мать-перемать», вони агресивні, йшли такою страшною хмарою, палки в руках – були налаштовані битися.

А на нашому Майдані був розквіт креативу. Тут і співали, і творили, і малювали якісь плакати, був «Мистецький барбакан», у якому читали ночами вірші. Ми мали позитивні наміри, керувались внутрішньою потребою, а коли люди прийшли битися за гроші – це абсолютно інше.

14 грудня [6]

АНТУАНЕТТА МІЩЕНКО (піаністка, що грала на Майдані):

Якщо чесно, почувалась на Майдані зайвою. Я розуміла, що в країні відбувається щось важливе, але нічим допомогти не могла. На кухні стояти – так, це круто, але я розумію, що якась інша дівчинка зможе набагато акуратніше налити борщ. Якщо ж це робитиму я, він буде всюди.

Я проти того, щоб били людей! [...] Я за євроінтеграцію, бо це можливість учитись за кордоном, але зараз мені вже однаково. Навіть якби тут стояли люди з іншими політичними поглядами, проти євроінтеграції, і їх побили, я була б з ними.

[...] Коли я їм граю, вони поводяться так, ніби давно мене знають. У мене відчуття, що вони всі дуже рідні. Підходять, спілкуються, слухають, співають. Відчуваю єдність, просто розчиняюся в публіці. Вони навіть у мою тональність переходили!

14 грудня [32]

ОЛЕКСІЙ ЗОЛОТАРЬОВ (скульптор):

Хотів би брати участь і в нічний сторожі, але не можу, оскільки хвора нога не дозволяє. Але кожен день я приходжу на Майдан і «створюю масу». Як на плакаті, який став знаменитим, я – «крапля в океані, який змінить країну». Допмагаю і з харчуванням: ось зараз приїде їжа, будемо розвантажувати, роздавати. Тут я відчуваю громадянське єднання. Створення нації. Зараз про це всі говорять, це очевидно: створюється серйозне суспільство. [...]

Політики завжди будуть якимись не такими, як суспільство, але вони повинні виконувати свою роль. Майдан має довести, що ми їх беремо на роботу, ми платимо їм гроші з податків. А вони зобов'язані перед нами звітувати.

Звичайно, такі «майдани» не можуть збиратися постійно, адже цей колапс у Києві ускладнює життя місту. Але це тимчасова жертва.

15 грудня [33]

МІРІАМ ДРАГІНА (поетка, журналістка, громадська діячка) на Фейсбучі:

Останні дні на зйомках інтерв'ю з героями площі щораз більше утверджуюсь у думці: перемога вже відбулася. Про неї не заявляли з трибун. Не могли повідомити в медіа. Але десь там, у коридорах і кабінетах, давно зрозуміли, прийняли, що прислухатися доведеться, й шукають вигідні для себе виходи з ситуації.

Події то сповільнюються, то знову починають бігти. Але більше ніхто не вірить у те, що площу можна звести нанівець. [...] Майдан обростає побутом. Люди підмінюють один одного, навіть глибокої ночі не знижуючи кількості в кілька тисяч. Барикади продовжують стояти й укріплюватись. Пропускні пункти – відсіювати п'яних і агресивних. Кожен трохи звик до безсонного графіку і двох пар шкарпеток.

[...]

Саме по собі пробудження нації і є фундаментом перемоги, на якому незабаром можна буде гордо поставити український прапор.

16 грудня [43]

СЕРГІЙ МОРГУНОВ (фотограф) на Фейсбучі:

Місяць тому я вийшов на площу, і в мене не було сумнівів, навіщо я це роблю. І я ходив туди щодня, адже продовжував вірити в те, що я вчиняю правильно. Вистояв не одну ніч. Носив дрова, прибирав сніг, будував барикади, виносив десятки літрів кави й чаю, не раз купував різноманітну гуманітарку. [...] Багато писав, ділився своїми спостереженнями, переживаннями. Постійно читав різноманітну аналітику. І знову писав. Я справді всі ці дні жив тим, що відбувається в країні. В моєму улюбленому місті. За ці дні не раз пишався кожною людиною, котра, стоячи на площі, щиро співала гімн України. Я спостерігав народження й становлення громадянського суспільства. Народження нації.

Я бачив, як змінюється це суспільство. Люди почали інакше ставитись до інформації, до своїх і чужих слів. Люди почали шанувати себе й інших. І як би хто не розумував, революція вже відбулася. Революція себе.

17 грудня [43]

КОСТЯНТИН ХОЛОДОВ (священик Української Православної Церкви Київського патріархату):

Якщо введуть надзвичайний стан, я першим порушу його. Діди жили в страху, батьки – теж. Фактично всі наші пращури жили у надзвичайному стані. Сьогодні є можливість покласти цьому край, і люди зорганізувалися як ніколи. Я свідомо звідси нікуди не піду, навіть під загрозою розстрілу. Хочете стріляти – стріляйте. У страху жити не збираюся. [...]

Сьогодні ніч відстояв, потім на парафії похоронив чоловіка і поїхав додому. Поспав з четвертої до сьомої, почитав новини, повечеряв – і сюди. Три години сну на добу – це ще добре. Переважно дві. А раз зовсім не спав.

18 грудня [45]

МІРІАМ ДРАГІНА на Фейсбучі:

Три роки тому в цей день я була на площі Мінська, підтримувала друзів і робила репортаж для «Кореспондента». Тоді тисячі білорусів вийшли на вулицю – опротестувати результати виборів. І виграв тиран. І була бойня. І посадили за одну ніч близько 700 чоловік. Зокрема й фактично всіх опозиційних Лукашенкові кандидатів.

Тоді я вперше втікала від людей у шоломах з кийками в руках, котрі розбивали голови, заломлювали руки й закидали таких, як я, в автозаки. [...] З того часу в Мінську не було настільки масових протестів. Багато хто відсидів чи все ще сидить. Багато хто емігрував. Усім позакривали роти. А збиратись більше як утрюх стало заборонено.

Сьогодні методично встановлюють такий самий режим у моїй Україні. Тими ж інструментами. Дивлячись на Білорусь, ми можемо побачити майбутнє.

19 грудня [43]

АЛЬОНА ДЄНЬГА (спеціалістка з інтернет-маркетингу) на Фейсбучі:

Янукович живе в кожному з нас. [...] Через наші дії чи бездіяльність уся ця «панда»* прийшла до влади. Мова не лише про крісло президента, про місця в парламенті чи статуси депутатів – ця система розповзлася скрізь, від дрібного до більшого чиновника. Хто, як не ми, принадили їх хабарями? Ні, справді, ніколи не повірю, що є люди, котрі ні разу в житті не давали невеличку компенсацію якомусь урядовцю, щоб обійти закон чи щоб змусити закон працювати [...]. Ми цього глобально не підтримуємо, правда? Але часом нам так хочеться вирішити проблеми якомога швидше й малою кров'ю. [...]

* Відсилка до популярного в часи революції жартівливого слогану «Панду геть!».

Важливо, щоб по закінченні Євромайдану кожен зберіг внутрішню жагу до продовження своєї особистої боротьби з системою, тому що треба зруйнувати підставу цієї піраміди, а не її верхівку.

20 грудня [43]

ІРЕНА КАРПА (письменниця, журналістка):

Свіжа історія від знайомої з Донецька: «Я їхала на роботу тролейбусом зі стрічкою жовто-голубого кольору на сумці. Я так ходжу вже майже місяць. [...] Почалось усе з тітоньки 40+, котра почала голосно бідкатися на проср*ні мізки молоді, що не бажає вчитися й працювати – їм би лише майдаунувати. Їй завтурували такі самі стомлені життям раби [...]. Я мовчала. Тітка різко зірвала з сумки мою стрічку й почала топтати на підлозі тролейбуса. Втоптувати в бруд напіврозталого снігу прапор моєї країни. Ніби від цього залежало її особисте майбутнє. Ніби Україна як держава принесла їй особисто горе. [...] Я зрозуміла, що я не в своїй, а у ворожій країні. Не знаю, як це вилікувати [...]. Це гангрена, котру можна лише ампутувати, доки не запізно. Хотілося б виїхати й ніколи не повертатись».

21 грудня [14]

З резолюції **«ПРО ЗАСНУВАННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ «МАЙДАН»:**

Майдан – це постійно діючий осередок спротиву. Це – наш мобілізаційний пункт, звідки розпочався всенародний похід за очищення України від режиму кримінальних окупантів. Це і є наша Вільна Україна, територія, яка вже не підвладна Януковичу.

Сьогодні влада в державі протистоїть українському народові, тому вся Україна має стати єдиним Майданом, що очистить від Януковича нашу країну. З цією метою та з метою подальшої координації нашої діяльності, її поглиблення та розширення ми, учасники Народного Віча, вирішили:

Заснувати Всеукраїнське об'єднання «Майдан», до складу якого можуть входити політичні партії, громадські організації та українські громадяни.

Затвердити наступний персональний склад Ради «Майдану» [...].

Обрати співголовами Ради «Майдану» Сергія Квіта, Руслану Лижичко, Віталія Кличка, Юрія Луценка, Юлію Тимошенко, Олега Тягнибока та Арсенія Яценюка.

Доручити Раді «Майдану» розгорнуту широку мобілізаційну роботу з організації спротиву нинішньому режимові в усіх областях України та координації протестного руху по всій території держави.

22 грудня [26]

ФОТО: РОМАН ПИЛИПЕЙ / ГАРГЕРА

14 грудня 2013

РОМАН ОРИЩЕНКО:

Коли було затишшя і сірі будні, було прийнято рішення штабом, Андрієм Парубієм, що ми зробимо вихід у бік урядового кварталу. Вночі був наказ сотням вишикуватися. Сотні нумерувалися не по порядку – якщо хтось відслідковує, то щоб вони здригнулися, скільки людей іде!

Ми вишикувалися і пішли. Біля кожного блокпоста кричали: «Слава Україні!» – щоб психологічно тиснути на ВВшників. Стали, повернулися ліворуч, тричі: «Слава Україні! Слава Україні! Слава Україні!». ВВшники бігли, перечіплялися через свої щити, падали – думали, що це, можливо, наступ [Самооборони].

23 грудня [3]

ВЛАДИСЛАВ ОЛЕНЧЕНКО (підприємець, входив до Громадської ради Майдану):

Логіка Громадської ради Майдану була дуже простою у формуванні – за принципом ланцюжка довіри. Зрозуміло, що на Майдані працювала різна агентура: ФСБшна, СБУшна, міліцейська. Тому було дуже важливо зберегти цей ланцюжок довіри: хтось когось знає – дві рекомендації, і представник організації стає учасником ради. Учасником з правом голосу, оскільки всі засідання були відкритими: кожен міг бути присутнім, слухати, дивитися, але не мав можливості виступати на засіданнях. Рішення приймалися консенсусом – це своєрідний феномен: приймати рішення консенсусом у залі, де 80–90 представників різних організацій, активістів і середовищ Майдану. Було розуміння, яку ціну Україна і український народ заплатили просто від нездатності домовитися 1918 року. Чим це закінчилося? Мільйонами у громадянську війну, мільйонами Голодомору, мільйонами у Другій світовій війні. Це плата за те, що лідери того часу просто були не готовими.

Ми теж завжди намагалися не розколоти Майдан. Було б на руку Януковичу і всьому тому кодлу, щоб Майдан розвалився зсередини. В середині Майдану нам важливо було зберегти цілісність. І це було більш пріоритетне завдання, ніж висунути нових лідерів, знести «трійцю» зі сцени. Важливіше було зберегти єдність Майдану, пам'ятаючи, якими наслідками обернулись подібні речі в історії нашого народу.

23 грудня [3]

Репортаж ЄЛЕНИ СІНІЦИНОЇ, ІГОРА БУРДИГИ, ЕММИ СОЛДАТОВОЇ Й СВІТЛАНИ КРЮКОВОЇ:

Над двома злодіями, затриманими в будинку Київської держадміністрації, еврамайданівці влаштували самосуд. За словами активістів, на Майдані активно промишляють злодії. Злочинці не гребують нічим і крадуть все, що погано лежить: мобільні телефони, гаманці. Двох злодюжок спіймали на гарячому – самообо-

рона знайшла у затриманих частину вкраденого, вивела до центрального входу в мерію, поставила на коліна і на лобі кожного написала «ЗЛОДІЙ». Розгніваний народ гучно закликав лінчувати злочинців тут же, на місці. Спійманих змусили вибачитися в мікрофон, стоячи на колінах, а потім відпустили. Піднявшись з колін, двоє чоловіків, тремтячи від страху, поспішили зникнути в пішохідному переході. Їм услід кричали звичне для цих місць: «Ганьба!». У соцмережах не всі погодилися з таким методом. Кажуть, що самосуд – це зовсім не по-європейськи. І взагалі, коли людину карає натовп, без жодного рішення суду – відкривається шлях до анархії і сваволі.

«Крадіжки починаються там, де закінчується ідея і з'являються зайві люди», – сказав старенький у сірому капелюсі, який затримався на хвилину, щоб подивитися, чим закінчиться народний суд біля Київської адміністрації.

Напевно, він правий. Майдан як центр революції доживає свої останні дні в очікуванні Нового року, який, швидше за все, знову ненадовго запалить це місце.

Євромайдан втратив виразну мету і тепер буде трансформуватися в не дуже багатолюдний політичний табір – цікавий для туристів, але все більш малозначущий для української життя. Поки знову не з'явиться привід вийти на вулицю.

23 грудня [8]

ЛЄРА БУРЛАКОВА (журналістка) на Фейсбукці:

Чекала сьогодні людину на Майдані, перечитала всі листівки та стінгазети у радіусі 100 метрів. В одній пишуть: «Нічого не втрачено, доки не втрачено все». Амінь.

24 грудня [43]

ТЕТЯНА ЧОРНОВОЛ (громадська діячка, журналістка) в лікарні, після побиття «невідомими нападниками»:

Напередодні ми з хлопцями з Автомайдану їздили по маєтках Пшонки, Захарченка та Медведчука*. Переслідування я помітила ще тоді, але його вдалося позбутися. Мене це надихнуло. Скинула два «хвости» поспіль – тепер, здавалося, ніщо вже не страшне.

Били, щоб убити – прицільно по голові, точніше, в скроню. Якоїсь миті я відчула, що від удару мій ніс просто провалюється кудись углиб, зникає. Це останнє, що я пам'ятаю.

25 грудня [19]

* Віктор Пшонка – генеральний прокурор, Віталій Захарченко – міністр закордонних справ, Віктор Медведчук – український політик і олігарх, кум Владіміра Путіна; учасники Автомайдану влаштовували пікети під будинками представників влади.

АНДРІЙ КУРКОВ (письменник) у щоденнику:

Повідомили, що навіть президент Віктор Янукович страшенно обурений і доручив міліції терміново вжити всіх необхідних заходів для розслідування справи Чорновола. [...]

Важко уявити собі Януковича, занепокоєного цим побиттям, адже Тетяна Чорновола тільки й займалась тим, що проникала нелегально на територію резиденції Януковича в Межигір'ї й фотографувала його палаци, щоб вивісити фотографії на опозиційних сайтах. Тетяна щиро ненавидить Януковича [...] – нічого, крім її статей проти Януковича і його клану, в Інтернеті я не зустрічав.

26 грудня [20]

СЕРГІЙ ВИСОЦЬКИЙ (журналіст) на Фейсбуці:

Якщо ви не розумієте, навіщо продовжувати виходити, вважаєте, що якісь-там політики не виконують ваших вимог, що Майдан «зливають» і так далі – передивіться це відео з 30 листопада. «Злити» Майдан можемо лише ми. Якщо припинимо протестувати й розійдемось. Ніхто не казав, що буде легко. Зараз складно, буде ще складніше. Але не забувайте, що наша історія – не про політиків, а про свободу.

27 грудня [43]

АНДРІЙ КУРКОВ у щоденнику:

На Майдані для всіх, хто хоче в Європу й у світле майбутнє, відкрились безплатні курси англійської мови й самооборони. Заняття відбуваються щодня о дев'ятій ранку й о четвертій дня в Будинку профспілок. У групі англійської мови поки що лише 30 осіб. Малувато. Щоб швидко дійти до Європи, треба активніше вчити мови! Цікаво, скільки людей ходить на курси самооборони і що там викладають? [...]

Машини учасників протестів і членів Автомайдану продовжують підпалювати ночами «невідомі» по всій Україні. На моїй рідній Рейтарській біля сусіднього будинку пару ночей тому також згоріла машина.

27 грудня [20]

ІГОР СЕМИВОЛОС (науковець):

Я говорив із представниками Внутрішніх військ – вони були абсолютно впевнені, що Майдан розійдеться перед Новим роком. Так їм казало їхнє керівництво: «заворушка» триватиме до Нового року, а потім народ розійдеться на свята й усе закінчиться. Вони в це щиро вірили.

Відколи побили Тетяну Чорновол, почуття небезпеки наростало. І власне тепер сталася подія, що змінила настрої – це була поїздка Автомайдану до Януковича. Величезна колона машин і безліч людей, дороги забиті машинами, котрі їхали до Януковича. Абсолютно мирна акція, котра додала Майданові сил. Люди побачили, що їх багато, і що революція триває.

29 грудня [5]

ОЛЕКСАНДР КРАВЦОВ (активіст Євромайдану):

Мабуть, найбільшим зіткненням із владою була наша поїздка в Межигір'я, яку очолила колона Автомайдану, – наші машини, прапори. Ми приїхали, з нами тисячі киян. Це був чудовий день, сонячна погода і тисячі машин. Ніхто не очікував, навіть ми, що більше 2 тисяч автомобілістів на автомобілях поїдуть у цьому напрямку. [...]

Ми розштовхували їхні КАМАЗи. Пройшли перший кордон, але на другому вже стояли озброєні люди, і була повністю перекрита траса. Там ми просто провели мітинг. Я з деякими активістами навіть прорвався через поля до паркану [маєтку Януковича] і побачив його на відстані ста метрів. Я побачив внизу автоматників. Це була наша мрія – хоч би побачити паркан, і ми це здійснили.

29 грудня [5]

МІРІАМ ДРАГІНА:

Здоровенна колона машин з'їздила в Межигір'я. При цьому Майдан був повністю заповнений. [...] Якщо людина подорослішала й почала себе поважати, зворотній процес можливий у рідкісних клінічних випадках. Не зникне Майдан. Внутрішній таки достеменно.

29 грудня [43]

ГРОМАДСЬКИЙ СЕКТОР ЄВРОМАЙДАНУ*:

Завтра, 30 грудня, візьмемо царство мороку в оточення **. Приходьте о 12.00 на вул. Грушевського (внизу, з боку Європейської площі).

* Організацію активістів Майдану, що проголошувала ідею мирного протесту, було створено 30 листопада 2013 р. в Михайлівському монастирі.

** Акцію було заплановано через місяць після бруталного розгону демонстрації на Майдані.

ФОТО: СЕРГІЙ ДОЛЖЕНКО / РАУ/РА

Станемо перед міліцейським кордоном із дзеркалами й змусимо бійців подивитися собі в очі. [...] Вони не можуть відвернутися й муситимуть дивитися на власне відображення із записом: «Боже, невже це я?».

Уже п'ятий тиждень міліція охороняє квартал, який для багатьох перетворився на царство мороку, з якого віє лише страхом, агресією та розлюченістю. Майдан вирішив оточити цей квартал світлом та дзеркалами, які направлять агресію назад до центру, а охоронцям дадуть можливість поглянути на самих себе і задуматись, кого і від чого вони захищають.

29 грудня [14]

АНДРІЙ МІЯКОВСЬКИЙ (активіст):

Мені потрібно було двісті дзеркал, і то негайно. Як завжди, Олег [Мацех, активіст] пожертвував своїми власними грішми, хоча ми мали зібрані кошти Громадського сектору, але їхні витрати треба було обговорити, потім прозвітувати – на це бракувало часу. Я отримав готівку й о 19.00 вирушив до міста, щоб шукати дзеркала. Їздив на таксі від однієї будівельної крамниці до іншої, щоразу пробуючи придбати сто дзеркал, а виходячи із щонайбільше п'ятнадцятьма. Купував найдешевші квадратні дзеркальні плити. [...] Таксист дивився на мене із здивуванням, випитуючи, навіщо мені це. «Завтра побачите в новинах» – відповів я. [...]

Врешті всі дзеркала купив у крамниці мережі «Еліцентр», що належить партії регіонів, котра підтримує Януковича. Загалом ми бойкотували їхні мережі, але цього разу не було виходу, тож я купив «зброю» у ворогів. [...]

Людей скликав журналіст Ігор Луценко. Ми зібралися на вулиці Грушевського, де стояла міліція, але не було барикад. Кожен отримав дзеркало й інструкції, щоб зберігати спокій. Координатори мали гучномовці й розпоряджались. Перші кілька хвилин ми лише стояли навпроти міліціонерів у повній тиші. Бачили, що починають почуватися незручно. Незабаром командир розпорядився, щоб вони повернулися до нас задом. Тоді координатори зверталися до них: «Ми з вами, в нас приязні наміри». Вони повернулись до нас передом.

29/30 грудня [28]

ВІКТОР ТЕРЕН (письменник):

Стою на Майдані, тому що мене додовбали. Додовбали брехнею, хабарами, податковими набігами, хамством. Та ще я трохи поїздив по закордонах і побачив, як живуть поляки, чехи, ну всі. І вичитав, що за рівнем життя ми сьогодні на останньому місці. [...] І, чесно кажучи, мені це набридло, щоб не сказати грубішого слова. І саме тому, що мені це набридло, мене віддубасили беркутівці, спалили

мою машину, розорили мою фірму й погрожують по телефону моїй дружині. Тому я тут стою.

Говорять опозиційні – як ми їх називаємо – лідери. Передусім мені не подобається, що вони намагаються мені сподобатися.

30 грудня [34]

ЛЄРА БУРЛАКОВА на Фейсбуці:

У найскладніші моменти не заборонено згадувати: вже сьогодні, завтра чи за півроку реальність може раптом перевершити найсміливіші сподівання. [...] З наступаючим!

31 грудня [43]

ОЛЕНА ГРЕЧАНЮК (викладачка):

Ми вирішили з родиною відсвяткувати Новий рік на Майдані. Майже завжди це свято ми так відзначали, але цей Новий рік був особливий. Бо, по-перше, стільки народу було! Просто не було де яблуку впасти. І мені сподобалось, що, порівнюючи з моїм попереднім досвідом, коли всі були п'яні, палили – тут цього не було. Так і сказали: «У нас на Майдані на Новий рік – сухий закон». Але всі були п'яні від тієї атмосфери, енергетики!

1 січня [3]

ОЛЕКСАНДР ЗАКЛЕЦЬКИЙ:

Я не знаю, скільки людей прийшло, але було там біля 500 тисяч людей, які всі зібралися на Майдані і під Новий рік всі разом співали «Нова радість стала». Це було настільки зворушливо, настільки незвично і потужно, оця любов всіх до всіх, оце бажання добра – було відчуття «дихання Бога».

1 січня [3]

ЄВГЕН ЯКУНОВ (журналіст) на Фейсбуці:

Справа не в кількості [...]. Ці 100 чи 500 тисяч були всі свої! [...]

І потім у набитому вагоні метро, що співав схвильованим хором то гімн, то «Червону руту», то «Женців», такий самий студент, обернувшись, майже розгублено признався, що ніколи й ніде не бачив стільки усміхнених облич: «Мабуть, це і є Європа? Мабуть, саме там люди ось так щасливі?».

1 січня [43]

ОЛЕКСАНДР СОЛОНТАЙ (громадський активіст):

Новий рік ми святкували під Лук'янівським СІЗО, де сиділи активісти. Сиділи ні в чому не винні хлопці. Ми тоді навіть перелізли із заднього двору прямо під стіну ізолятора. Ми кричали: «Слава Україні!», ув'язнені відповідали: «Героям слава!». Ми їх з Новим роком вітали.

1 січня [3]

ОСТАП КРИВДИК (політолог, активіст):

Євромайдан є символом сили суспільства, місцем творення нової країни, майбутнім судом для Януковича. Євромайдан – це територія, вільна від влади Хама, це фортеця волі. Це місце юридичного, медичного, публічного самозахисту. Будуть ті, кого режим захоче ув'язнити чи вигнати з України, – вони завжди повинні мати тут безпечний намет.

Євромайдан – це університет волі. Сюди повинні приїжджати люди зі всієї України, щоб навчитися найкращих методів боротьби і саморганізації, скоординувати дії, поділитися своїм досвідом. [...] Це місце пам'яті. Місце, де ми маємо свідчити, щоб провести люстрацію – очистити Україну від нахабних чиновників, суддів, прокурорів, міліціонерів, податківців. Тут ми маємо зібрати доказовий масив для того, щоб заборонити партію регіонів як злочинну організацію – розібратися з бізнесом «сім'ї», намалювати «племінне дерево» донецьких чиновників у владі, назвати кожного поіменно.

3 січня [35]

АНДРІЙ ПАРУБІЙ (комендант Майдану, депутат від партії «Батьківщина»):

Масштабних протестних акцій до 8 січня не заплановано. [...] Ми завтра не скликаємо мітинг, враховуючи, що люди готуються до Різдва, але, тим не менш, завтра о 12:00 лідери об'єднання «Майдан», політичних партій, громадських організацій та студентів будуть на Майдані, будуть доносити інформацію про наші плани, про наше святкування.

4 січня [18]

СЕРГІЙ ПІТІК (підприємець, учасник Автомайдану):

Треба брати участь у всьому, що відбувається. А якщо нічого не відбувається, то треба щось організувати. Так організували цю прощу*, нас прийшло 17 чо-

* За два дні до Різдва учасники Автомайдану організували паломництво до святого джерела, що тече поблизу Межигір'я – «за Україну без крові й тиранії».

ловик, а проти нас було 17 автобусів «Беркута». Ми потрапили до всіх новин. Це було яскраво!

5 січня [3]

АРСЕН АВАКОВ (один із комендантів Майдану) в інтерв'ю для радіо:

Немає ніяких перешкод для того, щоб із безпекою було все добре у ці святкові дні. Всі сотні Самооборони повністю готові. Ми не очікуємо нічого надзвичайного. [...] Ризик є завжди. Особливо – з такою не дуже адекватною владою з паном Януковичем на чолі. Але за даними нашої «розвідки» ми не очікуємо нічого такого на свята. А після свят вже ухвалюватимемо подальші рішення щодо посилення безпеки.

[...]

Попереду – сесійний тиждень у парламенті, дуже напружений і відповідальний, це ще одна причина, чому влада зараз не робитиме штурму. Я вважаю, що зараз не буде силового варіанту.

6 січня [36]

ЮЛІЯ ПІШТА (громадська активістка):

На Різдво якимось пішов спад. Я дивилася на людей, які залишилися, і розуміла, що вони не ті, хто буде боротися за цю країну. Таке було, що хтось приходив на Майдан просто поїсти – без цього ніяк. І коли основна маса студентів роз'їхалася додому, думаю, і я додому з'їжджу. Приїжджаю додому, а там все як завжди – ніби й немає Майдану!

Повернувшись, виходжу в центр міста. Навіть немає ніяких ознак, що йде Майдан, лише у поодиноких людей стрічки на сумці чи курточці висять. Я не розуміла: якимось тихо, глухо. Таке відчуття було: щось має відбуватися, бо інакше Майдан згасне.

Різдво Христове, 7 січня [3]

ОЛЕКСІЙ ПОЛЕГКИЙ (політолог):

Основний конфлікт в Україні не геополітичний, мовний чи історичний – це тільки прояви «больових точок». Основний конфлікт в Україні – конфлікт цінностей. І розмежування проходить не по Дніпру чи Бугу, а в кожній індивідуальній свідомості, у кожному повсякденному вчинку. [...] Саме відновлення довіри між громадянами – одна з головних перемог Майдану. [...]

Тому справжня революція – це перш за все революція у свідомості. Жодні значні перетворення в суспільстві не відбувались без зміни цінностей та мо-

тивації. Але якщо вони змінювались – ніяка владна система не була в змозі їх зупинити.

8 січня [37]

ДМИТРО БУЛАТОВ (лідер Автомайдану):

Друзі! Ми, громадський рух Автомайдан [...], звертаємося до вас за благодійною допомогою! Раніше ми справлялися своїми силами, частково нас підтримували друзі і колеги. Але настав час звернутися до вас, оскільки наші фінансові можливості і ресурси виснажилися. Ми постійно закуповуємо бензин, дизельне паливо, прапори та автомобільні прапорці, наклейки, намети, аксесуари для мобільних груп, модеми, флешки, реквізити для поїздки до «упирів», оплачуємо ліки, витрати на лікарняні, продукти і чай, Інтернет, розсилки, поліграфію, ремонтуємо пошкоджені автомобілі і багато чого іншого. Все те, що можемо – робимо своїми руками і мізками. Решту оплачуємо і закуповуємо. Також ми допомагаємо сім'ям активістів, які зараз незаконно відбувають покарання.

Але наші можливості не безмежні, тому і звертаємося до вас за допомогою! [...] Окрім внесення благодійних пожертв, ви також можете допомогти Автомайдану через: участь в автопробігах; регулярне або періодичне чергування в «Нічній варті»; допомогу за окремими завданнями: пошук адрес посадових осіб, причетних до порушення прав людини в Україні; підготовка дизайну листівок; зйомка відео та монтаж; адвокатська допомога; харчування; багато іншого. [...]

Долучайтесь! Роботи вистачить на всіх!

8 січня [7]

ОЛЬГА ГАЛАБАЛА (громадська діячка):

Для нас 2015 рік – точка зламу системи*. А для політиків – шанс отримати таку ж владу, як у Януковича. У цьому ключова різниця.

Майдан стоїть не для того, щоб до влади прийшов Кличко, Яценюк чи Порошенко, бо вони є такими, що не будуть нацьковувати «Беркут» проти людей. Майдан стоїть для того, щоб жодна людина в цій країні, жоден президент

* Цього року повинні були відбутися чергові президентські вибори.

ФОТО: МАРСЕЛ ХІМФЕР / ANZENBERGER / FORUM

у принципі не мав можливості давати вказівки бити мирних громадян, і щоб жоден службовець не міг виконати злочинні накази проти свого народу. [...]

Майдан стоїть для того, щоб кожен почував себе в безпеці. І щоб силові та правоохоронні органи стали структурами, що обслуговують безпеку громадян і їхньої власності, а не прислужуються інструментами захисту награваного майна й узурпованих владних повноважень.

Майдан стоїть для того, щоб держава стала лише обслуговуючим апаратом громадян, без бюрократизму й розкрадання [...].

Майдан стоїть задля того, щоб людина нарешті стала Людиною в цій країні. Яка має свою гідність і права якої не можуть бути порушені. Де кожен має право на майбутнє.

9 січня [38]

ІННА ГРИЩЕНКО (учасниця протесту під будинком суду*):

Я спілкувалася з беркутівцями, питала: «Навіщо ви це робите? Погляньте – я дівчина, мені стільки-то років і я мушу від вас ховатися. Подивіться, що ви робите, кого ви б'єте?». Частина беркутівців слухала, а в частини в очах була відверта ненависть, зневага і просто якісь тваринні інстинкти.

Приїхав Юрій Луценко з дружиною [Іриною, депутаткою «Батьківщини»], і люди почали просити: «Луценко, скажи їм, щоб вони вийшли з автобусів і показали свої посвідчення, а якщо не хочуть, то нехай знімуть свої балаклави, їх сфотографують, а потім знайдуть». Луценко пішов вести переговори. Він дуже довго говорив, хвилин 40, потім вийшов звітти знервований страшенно. Його люди почали питати: «Що?». Він мовчав, а потім каже: «Я не знаю, це не люди, це – звірі, в них немає нічого людського». Він це дуже імпульсивно говорив. Каже: «Робіть що хочете, я вмиваю руки».

Відійшов до тротуару на кілька метрів, став під парканом і обізвав беркутівців якимось нехорошим словом. І тут з автобуса вилітають беркутівці, починають місити всіх, хто є поруч, просто жакливо. Луценко, побачивши це, біжить крізь натовп туди, щоб зупинити. І в результаті найбільше дісталось йому. Кров у нього текла просто фонтаном, а я постійно мала із собою аптечку, то я йому витирала кров. Після цього йому стало погано, туман в очах, він упав. Викликали швидку.

10 січня [22]

* 10 січня 2014 р. там оголосили вирок 6 років ув'язнення для трьох підсудних за сфабрикованими звинуваченнями у терористичній діяльності: спробу висадити в повітря пам'ятник Леніну в Борисполі. Під судом зібрались протестувальники проти цього рішення.

СВГЕН ДИКИЙ (психолог, викладач):

Це був етап дивного протистояння, двовладдя, коли на всій території країни ще зберігався режим Януковича, а посеред Києва з'явилась територія, захищена сніговими барикадами, де режим Януковича жодної влади вже не мав. Така абсолютно автономна, самоврядна республіка Майдан.

Це був такий фантастичний експеримент, карнавал самоорганізації. Анархічний проект: купа вільних людей з будь-якого питання домовлялися між собою і самі це робили.

У такий спосіб у нас виникла своя медична служба, яка за якийсь час виявилась краще обладнаною і з кращими лікарями, ніж державна. У нас на території було набагато чистіше, ніж на тій території, де працювали комунальні служби міста. У такий спосіб у нас була власна служба правопорядку, Самооборона Майдану: вона ж не лише тримала зовнішній периметр від можливої атаки «Беркута», а так само підтримували порядок всередині – виводили п'яних, причому культурно, ввічливо, ловили кишенькових злодіїв. У нас навіть був свій власний університет.

На початку це було, як свято. Сам факт, що ми спромоглися на таку республіку, фактично, на таку вільну від Януковича територію – це було прекрасно. Але далі почала виникати серйозна проблема – це затягування. Ми прикидали, що ще місяць, може два, і Майдан почне помирати: люди втомляться, втратять цікавість. Питання було, в кого раніше здадуть нерви.

10 січня [5]

5

ВИКЛИК

11-21 січня 2014

Відразу після свят зростає занепокоєння щодо подій на Майдані. Вичерпується терпіння влади, котра відмовляється йти на діалог із Майданом. 16 січня Верховна Рада ухвалює пакет законів, що істотно обмежують громадянську і політичну свободу в Україні. Тимчасом зростає сила Самооборони, котра налічує вже майже 30 сотень. Попри обережну поведінку лідерів опозиції, протестувальники самі приймають виклик влади, виходячи за територію Майдану – на вулицю Грушевського, що веде до Верховної Ради й Адміністрації Президента. Це вже було передвістям кривавого етапу революції.

МИХАЙЛО СВИСТОВИЧ (громадський діяч, член організації «Відсіч»):

Майдан з якогось часу перестав бути контрольованим, єдиним організмом. Перетворився на сукупність хуторів, кожен жив своїм хутором.

У грудні це було єдине загальне майданне братство. На Новий рік там ще було таке єднання, а потім Майдан почав потрошки «звіріти».

11 січня 2014 р. [5]

ІГОР СЕМИВОЛОС (науковець):

Багато хто з мирно налаштованих киян, що не підтримували ані владу, ані опозицію, ані ті групи, що стояли на Майдані, можуть абсолютно безпечно прийти сюди, подивитися, долучитися. Це період дуже безпечного Майдану. Тут багато було карнавалів – це період карнавальної революції.

Небезпека висіла в повітрі, але люди, які були на Майдані, не відчували цієї небезпеки. Все було дуже симпатично, і завдяки цьому долучилося дуже багато людей. Збільшився притік грошей, людей, підтримки – і дров, і харчів; найбільше серед них киян, бо багато людей роз'їхалось на свята. Щодня прибували нові люди. Приходили на виступи, приїздили, щоб помолитися – робити щось разом.

11 січня [5]

ТЕТЯНА ПУШНОВА (журналістка) на Фейсбукці:

Кожній нормальній людині соромно було нести «на лапу» лікарям, вчителям, інспекторам, проходити тихенько повз гопоту, прикривати свої відкати дітьми. Саме сором спровокував цей масовий камінгаут* чесності – люди врешті підняли свої засиджені д*пи і чекіном на Майдані привселюдно оголосили: «Я нормальна/нормальний, я не бидло, як вони».

І тепер їм (нам) усім може бути соромно тільки в одному випадку: коли незалежно від того, перемаже Майдан глобально або ситуативно чи програє, а вони (ми) і далі таскатимемо хабарі по інстанціях (тому що так простіше і так усі роблять), [...] ігноруватимемо вибори, опускатимемо очі й проходимемо повз несправедливість, якої б мізерної форми вона не набула.

Мені важко це писати, тому що я не знаю, у якій ситуації найближчим чи не найближчим часом хтось усовістить і мене. Але краще це мати у вигляді тексту тут і час від часу повертатися.

12 січня [25]

* З англійської «вихід», «розкриття».

КРИСТІАН ЖЕРЕГІ (режисер):

Ранній ранок, 20 градусів морозу. Біля мене стоїть революціонер-радикал, років із 30... Все, як повинно бути: балаклава, форма, суворі очі на закопченому обличчі, бронезилет [...], шеврони УНСО* червоно-чорно-білі, важкі черевики. Стоїть, палить. Дзвінок. Стою поряд [...]. «Алло. Так. Так, на Грушевського. На варті, угу. Вітер? [...] Так, сильний. [морщиться] Ні, ні, мамо, я одягаю твій шарфик! Мені не холодно! Так, гріюсь! Біля бочок! Щопівгодини [крики в слухавці]. Так, чай п'ю [вже спокійніше]. Так, з варенням. Що ти прислала».

13 січня [43]

КАТЕРИНА БУДКО (організаторка самвидавної газети «Дело Майдана», PR-менеджер Автомайдану):

Суспільство прокинулось. Не лише тому, що люди почали ходити, виступати, якимось висловлювати свою громадську позицію, але й дуже багато жертв було. Колись до мене подзвонила людина зі Львова. Каже, що, ось, ми працюємо на заправці, і ми зі співробітниками зібрали талони на бензин. Я зустрічаюсь з цією жіночкою, а вона каже зі страхом в очах: «Тільки ви не бійтесь. Ну, ви тільки, будь ласка, візьміть. Це WOG, але ви візьміть їх». А WOG – це «регіоналівська» фірма, яку бойкотують. Я кажу, немає уже різниці, тому що бензин потрібен. WOG – так WOG. І вона так дуже зраділа, що я його прийняла. [...]

Ніхто не вів запису учасників. Кожного дня приїжджали нові люди, які чергували. Ніхто їх не записував, тому що це був спонтанний рух. І підключитися міг абсолютно кожен.

15 січня [4]

ОЛЕНА БІДОВАНЕЦЬ (лікарка):

Або вже, або ніколи.

Я собі уявляла: за десять–двадцять років моя дитина читатиме історію України. Там буде сказано про цю революцію. І вона мене питає: «Мамо, а де ти була в цей момент?». І я розуміла, що якщо я їй скажу: «Ой, боялася, що мене звільнять» або що боялася ще чогось, мені буде соромно дивитися їй в очі.

15 січня [22]

* УНА-УНСО – радикальна націоналістична українська організація.

ФОТО: РОМАН ПИЛИПЕЙ / ГАРБЕРА

ВАЛЕРІЙ ПЕКАР (підприємець, координатор акції «Громадський оперативний штаб»):

Досі Майдан мав мирний характер, ми були певні, що це просто велике стояння: хто кого перестоїть. Ми були переконані, що жодна зі сторін не наважиться на загострення – це така витримка: в кого більше духу вистачить.

15 січня [3]

МАРТИН НЯГА (молдаванин, музикант з Кишинева):

Пішли чутки, що Майдан буде пацифіковано з використанням вогнепальної зброї. Дзвоню до своїх друзів, які сиділи в «Мақдональдзі» коло Майдану. «Ти де?» – «Тут, недалеко». – «Ну то вали до нас!» Сидять, п'ють каву; кажуть, що не хочеться йти, але треба. «Ну то ходімо!» – дивлюсь, а вони справді встають і йдуть. Це мене потрясло: українці, коли їх б'ють, не розбігаються – вони збігаються.

15 січня [5]

МИКОЛА ШКРЕДОВ (громадський діяч) в коментарі до тексту про можливий розгін Майдану:

Схоже на те, що час мирних протестів закінчується. Влада вирішила, що єдиним способом самозбереження залишилась війна проти власного народу. Ось тільки народ уже став іншим, і майбутнє своїх дітей він уже ставить вище інстинкту самозбереження.

15 січня [39]

АНДРІЙ ПАРУБІЙ (комендант Самооборони) на сцені Майдану:

Я радий, що так багато нас цієї ночі було тут, на Майдані. Це була справді тривожна ніч. Величезна кількість підрозділів «Беркуту» знаходилась навколо Майдану. І я впевнений, тільки завдяки тому, що ми змогли зробити інформаційну мобілізацію, повідомити, що ми готові до будь-яких активних дій, вони побоялись цієї ночі піти на Майдан. Впевнений, це наша спільна перемога, наш спільний успіх. [...]

Дякую всім, хто був цієї ночі на Майдані. Завдяки тому, що нас було багато, що ми змогли організувати достатньо підрозділів Самооборони, які стояли на барикадах у цю ніч. [...] Я прошу, щоб ми зберігали подібну мобілізацію й наступної ночі. Киянам особлива подяка в цю ніч. Поговоріть з друзями, по-

говорить зі знайомими – хто не був цієї ночі на Майдані, хай прийде наступної ночі. [...] Чим більше нас буде тут, тим більше в нас шансів захиститись і не допустити зовнішнього штурму.

16 січня [1]

ОЛЕКСІЙ ГОРДЕЄВ (журналіст):

Цей день входить в історію української політики як «чорний четвер». За моральної підтримки кордонів силовиків і багатолюдного мітингу прибічників партії регіонів Верховна Рада шляхом незаконного підняття рук приймає пакет законів, котрі серйозно вдаряють по громадянських і політичних свободах у країні*.

16 січня [10]

ЄВГЕН ДИКИЙ (психолог, викладач):

Першими здали нерви в режиму – прийнято абсолютно антиконституційні закони, які фактично позбавляли нас будь-яких прав і свобод, навіть тих, які Янукович досі не встиг у нас відібрати. А тут, фактично, за один день нас позбавили всіх досягнень за попередні 20 років. Нас повернули до ситуації, дуже близької до радянської.

У такому разі будь-який громадянин має не лише право, але й обов'язок зі зброєю в руках захистити Конституцію. Досі наші дії були порушенням закону. З 16 січня ситуація стала однозначною: відтепер наші дії цілком законні.

16 січня [5]

СОНЯ КОШКІНА (журналістка):

Ми з моїм напарником, головним редактором Іb.ua Олегом Базаром, сиділи в нашому кабінеті й розмірковували над тим, що сказати колективу. Вдатися до

* Пакет десяти законів, прийнятих парламентом, що серед іншого передбачали: заборону діяльності незареєстрованих ЗМІ (це поширювалось також на всі інтернет-видання) – під загрозою штрафу й конфіскації приготованих матеріалів; загострення санкцій за участь у нелегальних зібраннях; впровадження покарання за екстремістську діяльність (під чим можна розуміти будь-яку політичну діяльність) – під загрозою штрафу чи ув'язнення до 3 років; громадським об'єднанням, що отримують фінансування з-за кордону, накидалось означення «іноземний агент»; заборону пересуватись вулицями колоною більше п'яти машин – під загрозою штрафу і конфіскації водійських прав. Учасникам громадянських акцій заборонялося носити маски й одяг, що нагадує військову форму. Однак найбільше обурило Майдан впровадження амністії для всіх функціонерів силових органів, котрі в період з 21 листопада по 26 грудня припустилися зловживань щодо протестувальників.

пояснень було необхідно. Але ми, люди, які працюють зі словом, не знаходили слів. Напевно зрозуміло було тільки одне: ми залишилися без професії. Без прав на професію в Україні. Взагалі. Ми всі могли вимикати комп'ютери та йти додому. Назавжди. Диктаторські закони робили неможливим існування незалежних ЗМІ в Україні. Зрозуміло було, що Інтернет зметуть першим. І скільки ми при такому розкладі пропрацюємо – тиждень чи два, – питання виключно часу й моторності правоохоронних органів. [...] Відчуття липкої безпорадності.

16 січня [19]

ОЛЕСЬ ДОНІЙ (політик, громадський діяч):

Я не вважаю ці закони прийнятими, оскільки за них проголосували у спосіб, що відверто порушує прийняту процедуру. Я не вважаю, що законопроекти, які оголосили законами, котрі ухвалено недостатньою кількістю голосів, є прийнятим законодавством – ні, їх потрібно скасовувати. [...] [Члени партії регіонів] провели недійсне голосування через підняття рук, оскільки не змогли зібрати необхідної більшості – і фактично влаштували фарс. Між постановкою на голосування і оголошенням результатів навіть не було достатньої кількості секунд, щоб порахувати до 225 [необхідної більшості].

16 січня [1]

З відкритого листа **УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ І ГРОМАДСЬКИХ ДІЯЧІВ ДО ЛІДЕРІВ ОПОЗИЦІЇ:**

Нинішній режим узурпував владу й заблокував усі шляхи правового та демократичного розв'язання суспільно-політичного конфлікту. Плани пануючого в Україні режиму й Кремля очевидні: «зачистка» демократії в Україні та її поневолення. Їхнім [...] сценаріям протистоїть натхненна сила Майдану – досить організована, щоби не створити враження «анархії й хаосу», однак і занадто вразлива, оскільки не очолена єдиним політичним керівництвом.

У цих умовах вам, лідерам опозиції, і далі вести непроголошену передвиборчу кампанію з прицілом на 2015 рік – злочинно. [...] Полководець має бути один. Не кандидат у Президенти, а єдиний лідер руху опору диктатурі. Сьогодні настав момент істини: або ви зможете вибрати єдиного лідера, забезпечивши йому виконавчий послух своїх команд, або змушені будете зійти зі сцени.

В'ячеслав Брюховецький, Тарас Возняк, Ярослав Грицак,
Сергій Жадан, Євген Захаров, Йосиф Зісельс, Мирослав
Маринович, Олександр Пасхавер, Мирослав Попович

16 січня [19]

ФОТО: ЗУРАБ КУРАЦЮК/ЗЕ / ГАР/ЕРА

19 січня 2014

ОЛЕКСАНДР КРАВЧУК (юрист, громадський діяч):

Я приїхав додому, помився. Вдягнув каску, вдягнув балаклаву і відкрито поїхав на Майдан. Я хотів показати, що якщо затримають, то дідько з ним. Я йшов у метро, там стояла міліція, вони до мене навіть не підійшли. Вони сказали: «Хто в касці, той вже злочинець». Я не боявся законів. Якщо мені дадуть 15 років, то я відсиджу. Я зрозумів, що вороття немає. Ми стояли з 21 листопада на Майдані. Я зрозумів, що мирні форми протесту після 16 січня себе вичерпали.

16 січня [5]

ВАЛЕРІЙ ПЕКАР:

Ми зрозуміли, що вже край: якщо зараз Майдан не суб'єктивізується у вигляді команди, яка зможе від імені Майдану говорити, то буде дуже погано, тому що тоді Майдан не зможе сказати своє слово. Ми висунули таку ідею, яка називалася «коло народної довіри». Виходили з того, що серед громадських активістів немає жодної людини, яка могла б вийти на сцену Майдану і звернутися до всієї спільноти, і спільнота слухала б її. Тобто такого великого лідера спротиву, як Нельсон Мандела, Магатма Ганді чи Лех Валенса, не було. Але ми можемо спробувати створити колективного лідера. Колективне лідерство дуже сильно вкорінене в українську народну традицію – в традицію козацтва, віче. І момент такий, що колективне лідерство є на часі.

16 січня [3]

ОКСАНА ПУТЯТИШНА (журналістка) у своєму блозі:

Це так елементарно – знайти собі заняття, за наявності бажання. Прийти на Майдан, зайти в Профспілки, КМДА й запитати, де потрібні волонтери.

Підійти до дівчат, що наливають на морозі чай, і сказати: давай, я тебе підміню на півгодини, піди відігрійся. [...]

Наприклад, хлопці з першої сотні (намет коло барикади на Інститутській) хочуть вареників. Домашніх. З картоплею. Картоплю навіть готові дати свою, лише наліп'ять нам вареників, га? [...]

Зараз мені написала подруга, каже, що треба на базар піти, знайти теплі плетені шкарпетки, рукавички. Хлопці в наметах мерзнуть, просили привезти. Підеш? [...]

Не хочете на Майдан? Ну не знаю... Йдіть в урядовий квартал, показуйте голий зад беркутівцям. Для дестабілізації сил противника. Або ж балакайте з ними натхненні балачки про життя, якщо ви пацифіст і вірите в можливість перевиховання сил зла.

17 січня [14]

ВОЛОДИМИР В'ЯТРОВИЧ (історик):

Ми думали зробити цей протест радше веселим, щоб показати абсурдність цих законів. Через це закликали людей зробити «каскасовий день» – від слова «каска». Люди приходили: хто в баняках на голові, хто у розфарбованих касках. Але настрою це не змінило, настрої був дуже тривожний.

Кожному з керівників опозиції, хто виходив, кричали: «Лідера, лідера!». Кличко «послизнувся» у своїй промові настільки, що навіть не зміг її закінчити, Тягнибок витягнув промову, Яценюк теж. Але до пуття нічого не було сказано. Більш-менш розумна пропозиція прозвучала від Турчинова – про те, що будемо творити паралельні органи влади в Києві. Давайте спочатку захопимо Київ, зробимо його своїм, а потім повернемо собі всю Україну. Але як це робити – ніхто нікому не сказав.

Потім після топових політиків виступали люди рангом нижче. І серед них несподівано виступив Сергій Коба.

19 січня [3]

СЕРГІЙ КОБА (один з лідерів Автомайдану) на сцені Майдану:

У нас три лідери опозиції, які називають себе лідерами. Але вони ніяк не можуть визначити між собою одного, котрий візьме відповідальність. Підніміть руку, хто хоче, щоби був один лідер. [Ліс рук.]

Нехай вони вирішать, нехай виберуть одного, і ми підемо за цим одним лідером. Хто згоден – підніміть руку. [Ліс рук.]

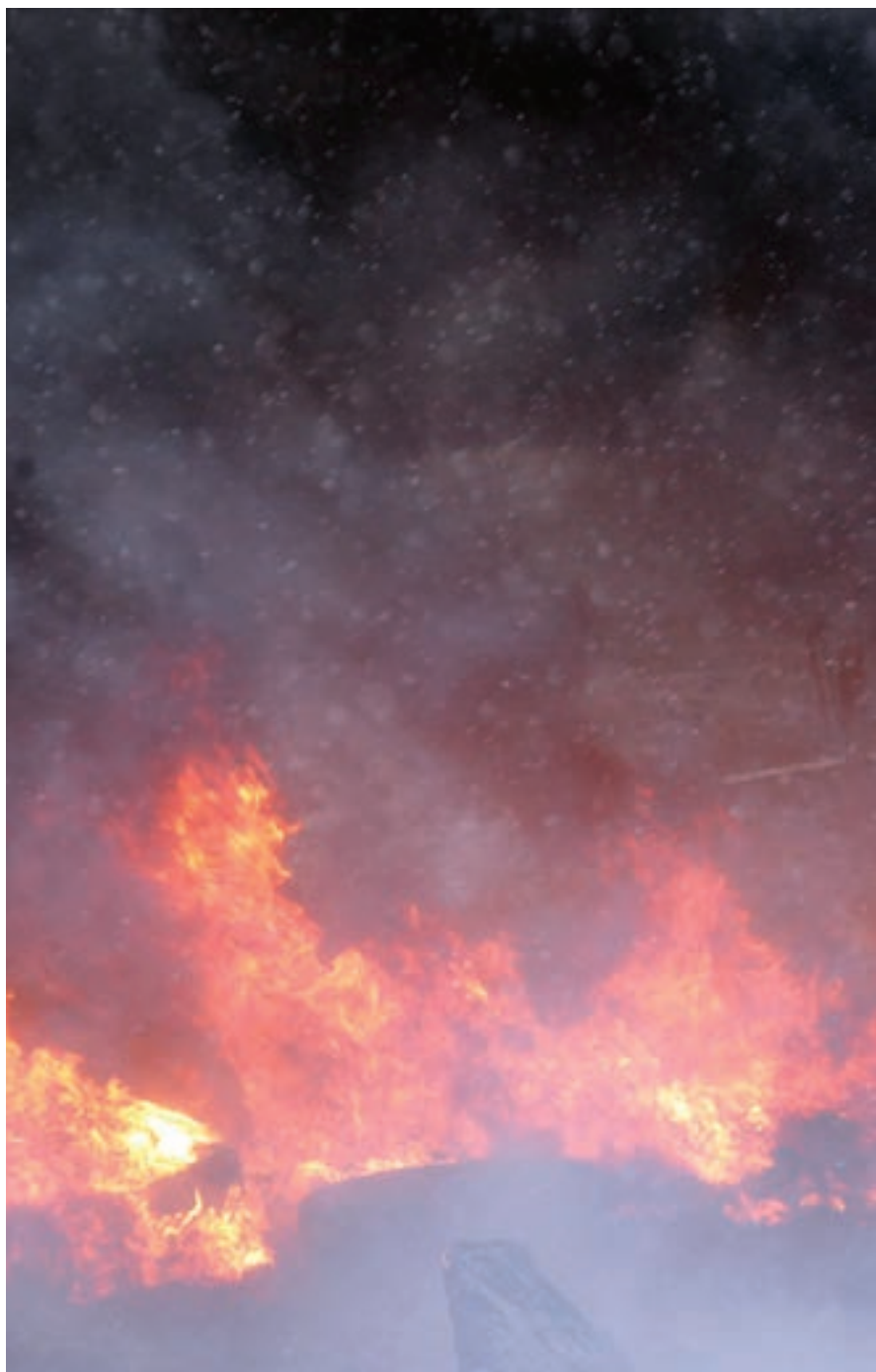
Спасибі. Нехай вони визначаються. А ми за півгодини йдемо до Верховної Ради й стоятимемо там. Стоятимемо, допоки всі ці депутати не прийдуть і не скасують ці ганебні закони. Ще раз повторюю: якщо за півгодини вони не визначаться з лідером, ми всі йдемо до Ради і стоятимемо там до перемоги. Лише мирним шляхом, я не закликаю до провокацій, лише миром.

19 січня [19]

ЗОРЯН ШКІРЯК (громадський діяч) в промові на сцені Майдану:

Вітаю вас, злочинці! Дивіться, як нас багато тут зібралося. А та кримінальна орда, котра сьогодні намагається поставити нас усіх на коліна, думає, що український народ скориться й буде споживати те їхнє лайно, яке вони назвали законами. Але український народ не скориться, не стане на коліна. І якщо буде потрібно, то ми мільйонами одягнемо такі каски, камуфляжі й вийдемо всі разом боронити нашу єдину, славу Україну! [...]

Друзі, сьогодні надзвичайно важливий момент, тому що ми ступили на шлях, з якого не маємо права звернути. Янукович не є президентом України. Парламент

22 січня 2014

ФОТО: ЗУРАБ КУРЦІКІДЗЕ / ГАРРІЕРА

не є парламентом України. Янукович є посіпакою Кремля, який виконує винятково накази Путіна, котрий сьогодні здійснює чергову експансію на нашу з вами землю. Я питаю вас, чи віддамо нашу з вами славу Україну на потурання тим покидькам, тій кремлівській орді і тій ригокомунівській банді, котра вирішила поставити нас на коліна? [...] Ми будемо боронити нашу землю від окупантів!

Звертаюся зараз до всіх: не час для чвар. Не час сьогодні для будь-яких розколів. Ми переможемо, лише якщо будемо єдині. Ми переможемо, якщо кожен із нас вийде і проявить свою громадянську позицію. Вийде і скаже: «Я не буду виконувати злочинні закони. Я буду діяти винятково в рамках Конституції». Ми втратили конституційний лад. Його було повалено 16 січня. І наш з вами обов'язок – повернути Україні конституційний лад і захистити її від банди цих нахабних олігархів і кримінальників.

19 січня [1]

СЕРГІЙ КОБА:

Шал пристрастей був уже таким, що всі були готові взяти зброю в руки. Але ми вірили, що вдасться все змінити мирним шляхом. [Люди Автомайдану: Сергій] Хаджинов, [Дмитро] Булатов, [Олексій] Гриценко, [Сергій] Поярков і я зібрались разом і написали текст звернення до псевдолідерів Майдану з вимогою вибрати серед них одного – справжнього лідера спротиву, котрого прийняв би народ. Тому що коли Яценюк, Кличко й Тягнибок виходили втрюх, люди не розуміли, хто з них гетьман і до кого звертатись. Ми втрачали надію: Майдан «зливали».

[...]

Мене переповняв гнів, хотілося кричати. Я ввічливо попросив дати мені можливість вийти на трибуну. Ведучий [Євген] Нищук і [його] команда [...] погрожували, що виведуть нас зі сцени силою, якщо ми не узгодимо з охороною зміст виступу. [...] Ми пригрозили, що влаштуємо бійку просто на сцені, якщо нам не дадуть слово. У мене була суперечка з Кличком, я намагався пояснити опозиціонерам, що вони залишаються без нашої підтримки через свою бездіяльність, а нас посадять або вб'ють. Навіщо ми втрачаємо час, чекаємо, коли ворог зміцнить свої позиції? Мені сказали, що проллється кров, я відповів, що вона проллється в будь-якому разі, але... Я сказав тоді: «Подумай хоч на секунду, якщо ти покличеш людей на Верховну Раду, вони підуть за тобою!».

22 січня 2014

ФОТО: ЗУРАБ КУРЦІКІЗЕ / РАРІЕРА

Одначе на наш ультиматум вибрати одного лідера ми все одно отримали категоричну відмову, нас обізвали провокаторами. У відповідь на це я зі сцени закликав народ іти на Грушевського до Верховної Ради разом з Автомайда-ном. Це був заклик на мирний протест. [...] І люди пішли за нами, вони йшли як у останній бій. Ми відправились усі разом і не відчували страху, адреналін зашкалював. А я був щасливий, що висловив усе, що накопало. Втрачати мені було нічого – за новими «законами» мене могли посадити на 15 років, але не це найстрашніше, адже могли просто не довести до міліцейського відділку, як багатьох інших...

19 січня [23]

ЮРІЙ АНДРУХОВИЧ (письменник):

Політики певно не хочуть чи бояться взяти на себе відповідальність. Замість вирішувати – жартують. Яценюк стоїть перед Майданом і каже щось таке: «Любі, ми вже маємо єдиного кандидата на керівництво протестом. Зараз я скажу, хто це. Це дійсно найкращий кандидат, наш єдиний – український народ». Майдан дуже розчарується.

[...]

Сидимо поза Майданом у якійсь кнайпі – київське товариство, якісь опозиційні журналісти, блогери, незалежні митці, в більшості російськомовні космополіти. Кожен має айфон, ніби розмовляємо, аналізуємо, розмірковуємо, але кожен зиркає в той телефон і відслідковує інформацію, бо всі ми страшенно розчаровані, змучені й просто злі.

Хтось читає: «Самооборона Майдану з Андрієм Парубієм на чолі, а також Автомайдан намагаються пробитись на вулицю Грушевського під урядові будинки, де вже багато днів стоять Внутрішні війська». Така відомість діє як полегшення, очищення: врешті хтось пробує щось змінити, діє Самооборона й Парубій, а отже люди, котрі мають найбільший авторитет.

19 січня [48]

АРСЕН АВАКОВ (один із комендантів Майдану, депутат від «Батьківщини»):

Грушевського виникло як спонтанний протест. Спалах, який лідери Майдану в той момент не схвалювали. Актив Самооборони – теж. Виходить, це була така окремо взята радикально налаштована група, яка нікому не підпорядковувалася й нікому не слухалася.

[...]

Я теж прийшов на Грушевського до цих хлопців. Вони були зовсім окремо – почувалися таким собі передовим загonom. Між собою ми називали їх

«чортами». «Чорти» – тому що вони всі з ніг до голови були в кіптяві. [...] Налаштовані дуже різуче.

19 січня [19]

ПАВЛО БРАДУЛОВ (менеджер, громадський діяч):

На сцені політики кричали: «Христос хрещається!», а Майдан відповідав: «Лідера!». Кричав, уже навіть ніхто там не виступав. [...]

Ми так двориками-двориками вийшли на Європейську площу, а там у цей час була тиснява. Сутеніло, і тут я помітив Кобу. Коба на своєму помаранчевому автобусі розвернувся, і я став за ним, тому що рвались гранати, ішов газ, а за автобусом можна було схватись. Ми були буквально метрах у 5-ти від лінії, де «Беркут» періодично виходив і махав кийками. Люди хапали беркутівців за руки, ноги. Почалась штовханина, ми схопили один одного під руки, щоб нас не могли видавити.

Була незрозуміла ситуація: «Беркут» то атакував, то не атакував, то дим, то пускають газ, то просто світлошумові гранати. Ми не знали, що робити. Люди розламали паркан вздовж Паркової алеї і почали довбати плитку. Я раніше не міг уявити, що буду в когось кидати каміння.

19 січня [22]

АНТОН ПРИМУШКО (ветеран війни в Афганістані):

З боку ментів полетіли газові гранати. Нам пощастило, що ці гранати довго пролежали на складах. Багато з них не спрацьовувало, а в тих, що спрацьовували, газ очевидно був прострочений. На мене газ практично не діяв, хоча багато хто блював, а я ходив і відбивав ці гранати ногами. [...] Показав їм «фак ю». Вони на мене образились, і штук із двадцять гранат як посипалось! А я в бронезилеті, в захисті, відпихаю ці гранати назад. [...]

Того дня я отримав сім разів: раз в обличчя, раз у вухо гумовими кулями. Руки, місця, де не було захисту, – все було сине.

19 січня [9]

АННА ВОЛОХОВА (студентка-медик):

Ми повністю провели цей день на вулиці. Бинтували всіх. Були хлопці з осколками гранат: ноги, руки, очі. Дуже багато постраждалих від газу. Очі, горло ми їм промивали спреями.

Поряд із нами стояв хлопець з трубою. В якийсь момент він почав грати гімн України. А потім «Лента за лентою». Гімн так жалісно звучав на трубі, на цьому

тлі – вибухи гранат, феєрверки, ніч... І ти дивишся на землю, а на землі – кров із молоком. Це мене вразило.

19 січня [22]

АНТОН ПРИМУШКО:

Я побачив розгублену дівчину біля беркутівського автобуса. Рвонув за нею. Коли відходив, відчув: щось дуже легко йти. Роблю крок, а відкидає вперед ще на один. Повертаюся й бачу: беркутівець стріляє в мене з 5-ти метрів у спину. На мені був бронезилет, який досить серйозно тримає кулю. Тому болі не відчув, лише поштовхи. Коли він зрозумів, що я у бронезилеті, підняв рушницю і вистрелив в обличчя. Устиг відхилитися – три кулі пройшли повз мене*.

19 січня [46]

МАРІЯ НАЗАРОВА (студентка, учасниця мобільних бригад медиків Майдану «Білі ангели»):

Вночі в медпункт забіг абсолютно голий чоловік, увесь у крові. Однією рукою тримався за голову, іншою – за груди. Стало не по собі: чому голий у такий мороз, рани страшні, потрібна невідкладна допомога. Він виявився будівельником, разом із іншими хлопцями вони були на об'єкті в Музейному провулку. До них уломився «Беркут», роздягнув цього хлопця, побив і вигнав на вулицю. На спині в нього було дванадцять слідів від гумових куль! Вони стріляли йому в спину, коли він біг. Хлопчина був у шоківому стані, дуже розбита голова.

Потім прибіг його товариш, одягнений, але теж із пораненнями. Той момент показав, що для супротивника немає межі, немає розуміння, коли треба зупинитися. Якщо стаються такі речі, пов'язані не лише зі здоров'ям, а й із людською гідністю, правом на життя, тоді починаєш усвідомлювати, що все може зайти набагато далі.

19/20 січня [11]

СЕРГІЙ ЖАДАН (поет):

На екрані йде трансляція подій з Грушевського. [...] Всі кажуть, що страх охоплює лише тих, хто сидить перед екраном, а досить піти на вулицю, опинитись у натовпі, відчувти спільне тепло – й страх минає. Про що ще кажуть? Про злочинну міліцію, про групи кримінальників, котрі наповнили Київ.

* 19 січня 2014 р. міліція стріляла гумовими кулями.

Говорять про опозицію. Зазвичай говорять погано. [...] Опозиція безнадійно відстає від суспільства, політики не можуть наздогнати натовп, викликають загальне роздратування й недовіру. Здавалось, що Майдан їм просто перешкоджає, що вони давно й спокійно домовились би з владою, якби не ця знервована й повсякчас невдоволена юрба.

20 січня [49]

АНДРІЙ ЧЕРНІКОВ (журналіст) на Фейсбучі:

Це щойно прийшло усім людям на Грушевського, абонентам МТС і «Київстар»: «Шановний абоненте! Ви зареєстровані як учасник масових заворушень».

21 січня [43]

ФОТО: СІМОНА СУПІНО / AGENCIA SE/EAST NEWS

6 ПЕРЕЛОМ

22-29 січня 2014

22 січня Україна святкує одне з найважливіших державних свят – День Соборності. Вранці на вулиці Грушевського застрелено двох оборонців Майдану – українця вірменського походження Сергія Нігояна і білоруса Михайла Жизневського, третій із застрелених – Роман Сенік з-під Львова – помирає в лікарні 25 січня. Революція поширюється поза Київ, відбуваються захоплення об'єктів публічної адміністрації – міських та обласних рад. Розпочинаються перемовини влади з опозицією, які Майдан не може прийняти. Революція набирає обертів.

ВАЛЕРІЙ ПЕКАР (підприємець, один із координаторів ініціативи «Громадський оперативний штаб»):

Цей день був поворотною точкою. Або вони нас, або ми їх, умовно кажучи. Або режим Януковича буде повалено, або буде велике силове зіткнення, яке звершиться великою кров'ю. Інших варіантів розвитку подій на той момент, з нашої точки зору, уже не існувало.

22 січня 2014 р. [3]

СЕРГІЙ ГОРБЕНКО (хірург-ортопед):

О пів на шосту ранку в медпункт [на Грушевського] принесли Сергія Нігояна, вже мертвого. Обличчя біле, очі «скляні» – і я відразу зрозумів, що не можна йому допомогти, бо рани не сумісні з життям: кульове ураження біля сонної артерії і ще одна рана в груді плюс внутрішній крововилив. Тому, коли до нас підійшов священник і спитав, чи він може допомогти, я, не вагаючись, відповів: «Так, саме Ви і можете». Він почав молитися. [...] Викликали «швидку», судмедекспертів.

Спочатку в багатьох був тотальний психологічний шок: дехто із керівництва кричав, що про смерть не можна повідомляти Майдан, бо люди можуть голіруч піти на «Беркут», і будуть нові жертви. Але ми, лікарі, заперечували й наполягли на повідомленні. Тіло забрали експерти. Майдан про все довідався.

22 січня [27]

ІГОР ПЕТРОВИЧ (лікар, керівник медпункту):

До цього приносили поранених середнього ступеня тяжкості – з контузією чи втратою ока, контузією всього обличчя. Безліч травм кінцівок, обморожених, попечених, отруєних газом. У вкрай тяжкому стані було четверо. Двом вдалося надати медичну допомогу й відправити їх на стаціонарне лікування. А по Нігояну та [Михайлу] Жизневському все було відразу видно...

Михайла ми реанімували вже у присутності слідчо-оперативної групи криміналістів, яка приїхала на освідчення тіла Нігояна. Слідчих було 12 осіб: районна, міська та обласна міліція. Три криміналісти, три оперативники, три слідчі, три судмедексперти. Коли вони підїхали на Грушевського, я організував їм охорону, вивів 20 людей, щоб їх оточили й не дали побити.

У цей час була атака «Беркута», і коли кілька беркутівців прорвалися в операційну, саме слідчі нас прикрили. Полковник дістав своє посвідчення і почав кричати на бійців, мовляв, тут проводяться оперативні заходи, прошу не заважати.

22 січня [31]

ЮЛІЯ ПІШТА (громадська діячка):

Саме в цю ніч я поїхала додому. Це була одна із найхолодніших ночей. Чоловік залишився з друзями на Майдані. Вранці він мені телефонує і говорить: «Сергія Нігояна вбили». А я саме в той час їхала на роботу і кажу, що цього не може бути; я не могла в це повірити. Як вбили, вже взагалі здуріли люди, щоб убивати?

На роботі відкриваю новини, читаю: так, справді вбили. Але спочатку не було ні фотографії, ні імені, просто сказали, що вірменина вбили. Директор мене відпустив – я сказала, що мені дуже треба піти.

Я говорила з ним за 2–3 години до його смерті, і тут його вже немає. Для мене це був великий шок. Для мене як людини, що виросла не за війни, революції було звичайними мітингами... А тут людей убивають.

22 січня [3]

ВІТАЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ (член Самооборони):

Просто дикий тваринний страх, коли я дізнався про першу смерть. Я був у третій сотні, і Сергій Нігоян був саме із третьої сотні. Я з ним свого часу стояв уночі на барикадах. Не можу сказати, що він був мій знайомий чи друг, я з ним майже не спілкувався, але я його бачив. Це було шоком для мене, що його вбили.

22 січня [6]

ОЛЕКСАНДР ЖУБРИК (член 4-ї Козацької сотні):

Мене вночі поранили в голову. Мені ще пощастило, цілили в око, але куля пролетіла, зачепивши верхній шар шкіри на голові. Рану лікарі вправно і швидко зашили. Я відразу ж побіг на барикади. Стояли до ранку.

Я почав танцювати, «Беркут» кидав у нас гранатами. Танцював перед автобусами, які стояли, мов барикади, між нами та ворогами. У козаків є звичай перед боєм танцювати гопак. Це надихає, дає силу, енергію. [...] Вороги ж цього звичаю не знали, він їх дратував. [...]

Мене догнали, збили з ніг. Я вже на своїй касці відчував удари палиць, потім чув лайку. Я то приходив до тями, то відключався. Наших погнали. Я залишився на території силовиків, тому мене потягли на Грушевського, до їхніх барикад. І били далі. Коли опритомнів, чув, що хотіли пострігти*. На мене буквально впала лікарка і кричала, щоб не били більше, «бо помре». Бог милував. Знов отямився у «швидкій».

22 січня [27]

* У Жубрика на голові був козацький оселедець.

ВОЛОДИМИР ДАНИЛЮК (учитель, громадський діяч):

Знімаю шапку – і кров заливає окуляри, респіратор, стікає по підборіддю і капає на сніг, в голові дзвенить після ударів кийками, в очах темніє... А кров капає, ллється на сніг. Біло-червоний сніг в центрі Києва – це стало звичним. Дівчина перев'язує мені голову, розпитує, заспокоює: «Ти тільки не мовчи, мені потрібно, щоб ти постійно говорив». Дорога до медпункту, погляд сотні сумних очей на скривавлену пов'язку: «Ще чим тебе? Кулею?». [...]

Це наша реальність. Війна посеред столиці України, вбиті й поранені, сотні людей, що мовчки роблять свою справу і дратуються, коли їх називають героями, а навколо них здійснюється хурделиця, змішуючи біле з червоним.

22 січня [14]

СЕРГІЙ ГОРБЕНКО:

[У медпункті на Грушевського] зашиваю одного бійця, голка у мене в руках, влітають наші і говорять: «Евакуація!». «Беркут» прорвав барикади. Ми забрали поранених й пішли в двері на задній двір. Мали підійматися до Жовтневого палацу вгору, щоб пройти до Інститутської, але побачили там чимало «Беркута». Нишком з пораненими пройшли в бік Майдану, звернули в арку, знову вийшли на Грушевського, де була наша барикада, що на Хрещатику. Дякувати Богу, ми встигли.

Довелося дозашивати бійців [...] вже в наметі, де пропало світло, тому працював під ліхтарик. Задоволений, що встиг всіх «заштопати», адже поруч уже горіли майже всі намети.

22 січня [27]

ЮЛІЯ ПІШТА:

Хлопці з Самооборони перекрыли повністю весь Майдан за Будинком профспілок і не давали туди пройти. Я кажу: «Пустіть мене». Вони кажуть: «Ні, ми нікого туди не пускаємо, особливо дівчат, нам потрібно тут укріплюватися».

Біля мене стояли львівські хлопці, кажуть: «Смерть перша є, значить будемо йти на смерть. Раз по-іншому не вийшло, значить будемо так воювати».

22 січня [3]

АННА ВОЛОХОВА (студентка-медик з медпункту на Грушевського):

Ми зашивали брову одному хлопчині, коли зайшов Кличко зі своєю свитою: «А що у вас тут?». Однією рукою тримаю цю брову і кричу на Кличка. Там було щось схоже на хірургію, повинно було бути хоч якось стерильно, отже я

кричала на нього: «Вийдіть звідси всі! Хоч бахіли одягніть!». Він зрозумів, що це госпіталь, що від нього тут нічого не треба. Пішов.

22 січня [22]

ІННА СОВСУН (координаторка громадської ініціативи «Варта у лікарні»):

Люди бояться приїздити «швидкими» в лікарні, бо там на них чатує міліція. Наші люди дивляться, що відбувається в лікарні, вони знають, хто де лежить, кому потрібен адвокат, кому потрібні ліки. Тоді вони повідомляють нам, ми зорганізуємо, щоб їм доставили медикаменти. У нас уже зараз набита досить велика база волонтерів (за 2 дні набилося 200 чоловік). [...]

Одна з волонтерок, яка чергувала в лікарні, бачила, як лікарка сиділа і плакала. Казала: «Я вже не витримую – привозять молодих дітей без очей, і в мене просто нерви вже здають з цим працювати».

22 січня [40]

СЕРГІЙ ГОРБЕНКО:

У медпункті на Грушевського я зрозумів звірство нашої системи. [...] Було створено безвихідну ситуацію: відправиш відділення «швидкої» – забере міліція, й за ґрати, на тортури. Тому ми, лікарі, були змушені організувати допомогу на місці.

22 січня [27]

ЄВГЕН ДИКИЙ (психолог, викладач):

Підтвердилась інформація, що у нас два вбитих. Десь під кінець того ж дня ми дізнались про Вербицького*. Оце вже для мене була остання крапка. З того моменту, з моєї точки зору, в Україні відбувалася громадянська війна. Далі я вже діяв за логікою війни: все, нема поняття «законні дії», «незаконні дії». Є ворог, який нас вбиває, відповідно ми маємо право на адекватні дії щодо захисту.

22 січня [5]

АНЯ (координаторка мобільних груп медиків):

У мене є внутрішнє завдання – забезпечити медикам захист і обладнання для роботи. Відпочивати поїду тільки тоді, коли знатиму, що зробила все можливе.

* Юрія Вербицького викрали 21 січня 2014 р. [разом з Ігорем Луценком]. Його знайшли мертвого в лісі, замерзлого й закатованого.

ФОТО: ПОЛІПІС / EAST NEWS

Люди вже не можуть просто розвернутись і піти... І простити всі скалічені тіла й душі* . [...]

Коли почалися події на Грушевського, ми зіштовхнулися з великою проблемою нестачі медикаментів, інструментів – усього того, що необхідне для порятунку. Знадобився цілодобовий зв'язок із друзями, які постійно гасали по аптеках і терміново привозили все необхідне.

А потім з'ясувалося, що медики теж постраждали; серед наших лікарів багато побитих і поранених. Постало питання про захист медиків. Почала теж шукати по друзях і знайомих – знайшли щитки, наколінники, налокітники. І навіть кілька бронезилетів. Усе доводиться робити через друзів, бо допомоги від штабу чомусь дуже мало. [...] Багато разів нам помагав Автомайдан. Зокрема, вони возять лікарів і поранених додому, бо самих досить небезпечно відпускати.

22 січня [31]

ВІТАЛІЙ УМАНЕЦЬ (активіст Автомайдану) на Фейсбучі:

Прийшла така ось смс-ка на мобільний: «Шановний абоненте, вас зареєстровано як крутелика та гордість нації». [...] Народ, я вас обожнюю!

22 січня [43]

МИХАЙЛО ГАВРИЛЮК (громадський діяч):

Мене впіймали, коли я відтягував вбік нашого бійця, оглушеного гранатою. Раптом з'явилися тітушки, вони допомагали міліції й оточили нас. Слідом за ними підскочив і «Беркут». Повалили мене на землю, вирвали з рук щит, почали бити. Роздягли догола, поставили колінами на сніг. Потім потягли в свій автобус із криками: «Дивіться! Впіймали отамана Мамає!»**. Потім одні беркутівці кинули мене на землю й почали стрибати по тілу. Інші ставали поряд і фотографувалися «з Мамаєм».

* Наслідком заворушень на Грушевського 21 й 22 січня було 1400 поранених, з їх числа понад 100 мусили залишитися у лікарнях.

** У Гаврилюка козацька зачіска.

ФОТО: ОЛЕКСІЙ ФУРМАН / РАРІЕРА

Почувши, що вони хочуть відрізати мій оселедець, я прикрив голову руками. Та беркутівці розвели мені руки й, міцно їх тримаючи, тупим ножом відтяли кавалок чуба. Потім ще один. І знову били, ставили мені, лежачому, ноги на голову, фотографувались. Веліли кричати: «Я люблю «Беркут». [...] Мене заштовхали в автозак. Там сиділи ще кілька побитих чоловіків. Один із них дав мені свої штани й куртку. Коли нас привезли в райвідділ міліції, я втратив свідомість. Міліціонери самі викликали «швидку».

У лікарні провів ніч. Вранці відкрив очі, побачив двері палати й зрозумів: треба повертатися на Майдан. [...] Виходжу з лікарні, а там стоять наші афганці. Вони викликали свого товариша з машиною, й він доставив мене на Майдан. [...]

Побачивши мене по телевізору*, син прислав смс-ку: «Тату, я тобою пишаюсь!».

23 січня [17]

ВІКТОР МАРТИНЕНКО (священик, прес-секретар Володимир-Волинської єпархії Української Православної Церкви Московського патріархату) на Фейсбуці:

Владико Павел! Будь ласка, не говоріть від лиця усієї Церкви**. Ми розуміємо, що у вас спільні фінансові інтереси [з Віктором Януковичем]. Просто станьте і у черговий раз на камери поцілуйте їх у ср*ку. А від усіх – не треба!

23 січня [43]

МИКОЛА МИШОВСЬКИЙ (священик Римо-католицької Церкви):

Навіть після того, як убили Жизневського й Нігояна, ми намагалися говорити з міліцією. ВВШники переважно казали, що їм просто потрібно відслужити кілька років, пізніше вони матимуть добру роботу, можливість здобути кар'єру. Беркутівці казали, що це просто їхня робота, вони так заробляють. Їм дуже не подобалася аналогія з проститутками – вони теж просто заробляють гроші, а моральна складова не грає ролі.

23 січня [3]

ОЛЕКСАНДР КРАВЦОВ (активіст Автомайдану):

Коли надійшла команда, що біля [лікарні на вулиці] Щорса є побиті машини, ми теж спершу не повірили. [...] Ми їдемо в бік Печерська, на під'їзді я пригальмував,

* 23 січня 2014 р. в Інтернеті з'явилося відео зі знущанням над Гаврилюком.

** Владика Української православної церкви Московського патріархату в молитві у День Соборності підтвердив повну підтримку Церкви для влади.

і автобус з «Беркутом» вискочив з-за рогу, підрізав мене. Я зупиняюсь, вони в цей момент розбивають скло збоку і починають бити уже в салон. Я кажу: «Я зараз вийду, в чому питання?» – показую, що в мене нема зброї. Коли скло було вже вибите і заблокована моя автівка, я змушений був вийти, повалений на підлогу. [...]

Одна з перших фраз, яку міліціонери сказали в автобусі: «Всі будуть пам'ятати цю ніч як сафари «Беркута» на Автомайдан».

23 січня [16]

АНДРІЙ ЛЕНЕЦЬ (активіст Автомайдану):

«Беркут» витягував людей і просто бив. Я затуляв руками голову, по якій разів десь із п'ять ударили. Але я довго не падав, тому дістав ще удар у лице – вибили чотири зуби. Коли нас завантажили в машину, то на мене виліз беркутівець і сказав, що втопить у Дніпрі.

23 січня [7]

ОЛЕКСАНДР КРАВЦОВ:

В автобусі почали принижувати: «Що, революціонери, догралися? Скільки вам грошей платять? За що ви там? Навіщо воно вам потрібне? Ви зараз отримаєте по 10–15 років і не будете бачити своїх батьків, друзів, дружин». Зняли з мене верхнє вбрання, я був у светрі й у шарфику. Без шапки, на морозі десь 12°C, поставили на коліна в сніг. Ішов сніг, така прекрасна ніч, майже новорічна.

Коли вони нас виводили, били вдруге, причому зумисно в обличчя, щоб розбити губи, ніс. Якось жалюгідно нишпорили по кишнях, і все, що було, кишенькові гроші – забирали й ділили між собою. Намагалися з нами спілкуватися. Для них було певною загадкою, що вони побачили в нас не тупаків, яким заплатили гроші. Побачили, що ми люди ідеї, яка явно була їм недоступна.

23 січня [5]

ОЛЕКСАНДРА МАТВІЙЧУК (громадська діячка):

Певний час я не жила вдома. Це кумедна історія – нас врятувала наша консьержка. Вона така бойова жінка. Мій чоловік – активіст Майдану, і його офіс прийшли брати штурмом. Вона просто не відкрила двері. Закрила перед носом і каже: «Будинок тільки здали, ніхто тут не живе!». І тут підїжджає машина з листівками, ціла машина листівок. Вони питають: «А це що?», а вона: «Будматеріали».

24 січня [4]

ЕЛІНА СЛОБОДЯНЮК (копірайтерка) на Фейсбуці:

Близько 30 відсотків моїх друзів на Фейсбуці – з Росії. Намагаюсь пояснити їм, як тепер живе Майдан.

[...]

Чорний дим над Хрещатиком застрашував, а це всього лише ряд запалених шин. Їх горіння й погашення строго контролювалось охороною Майдану. Всі матеріальні й історичні цінності столиці були цілі (окрім «упущеного» Леніна). [...]

Майже всі крамниці працюють, зокрема й бутік дорогих шуб – прямо поміж барикадами. Банки, кав'ярні, фастфуди, кіоски – працюють. Пишу ці рядки з інтернет-кав'ярні на головпоштамті – з вікна видно барикади. Місто в нормі. Перекрито для проїзду центральну вулицю? Але ж Хрещатик перекрито щовікенду, давно пора зробити його пішохідним. Загалом достатньо кількох годин косметичного прибирання, щоб повернути Києву колишній вигляд.

Усе це тому, що ми – ті, що з Майдану – такі ж, як ваші з Болотної*: IQ, рівень прибутку й рівень культури вищі за середній у країні. Це революція Турбіних** проти бидла. По двох місяцях безрезультатної боротьби дехто з них зірвався й почав жбурляти в «Беркут» брук і пляшки... Не буду вирішувати, що це – дурість чи романтизм.

[...]

Уже простих, безгрішних варіантів виходу з Майдану немає (та й чи були вони?). [...]

А завтра знову прийду туди. Сподіваюсь, що ще матиму куди прийти.

24 січня [43]

КРИСТІАН ЖЕРЕГІ (режисер) на Фейсбуці:

Мені вже котрий день приходять погрози й усякі заяви від людей, від яких я цього не очікував. Почавши з питання: «А навіщо тобі це треба? Ти ж не хохол!».

Я люблю цю країну. Люблю Київ. Київ був для мене єдиним місцем, яке я можу назвати своїм «домом». І так, для цього мені не треба бути українцем з народження. Я – етнічна суміш, росіянин, молдаванин.

[...]

* На цій московській площі в травні 2012 р. російські опозиціонери протестували проти президента Владіміра Путіна. Багато хто з них отримав суворі вироки.

** Герої повісті Міхаїла Булгакова «Біла гвардія» (1924), представники російської інтелігенції з царських часів, що мешкали в Києві.

Можливо, я не можу назвати її [цю країну] своєю «Батьківщиною», але «домом» я хочу її називати. А свій дім кожен чоловік мусить збудувати своїми руками. А за потреби – захистити, вогнем і мечем. Чи словом і ділом. Що я й роблю.

24 січня [43]

ГАЛИНА ВДОВИЧЕНКО (письменниця):

Ми усі зараз пов'язані, як ніколи дотепер. Наші сліди перетинаються весь час. Ми довіряємо одне одному, приймаємо їжу з рук незнайомих, ділимося одягом, грошима, ліками, хвилюваннями та сподіваннями. Нам одночасно перехоплює дух у певні моменти – і ми одночасно віддишуємо, коли настає затишшя. Ми хвилюємося за тих, кого не знали дотепер, як за своїх близьких. Плачемо від втрат на самоті та на людях, не соромлячись емоцій та своїх змучених безсонням облич. Ми усе більше відчуваємо себе одним цілим. Ще не здоровий, але живий організм спинається на ноги, намагаючись звільнитися від тисяч хвороб, які нещадно обсіли його.

25 січня [14]

ЛЮДМИЛА КНОБЛОХ (пенсіонерка, волонтерка):

Там було чоловік із 300 тітушок. Вони були такої характерної зовнішності: всі у спортивних костюмах, кедах. У нас був ящик і 2 шестилітрові пляшки. Коли вони нас побачили, відразу оточили: «Що ви несете? Бензин?». Ми сказали: «Ні, несемо бутерброди і чай». Вони наказали показати. Ми відкрили. Вони побачили бутерброди і зразу хотіли брати, але тут підійшов ватажок, чоловік десь на вигляд 65 років, і сказав: «Не їжте їхні бутерброди, вони отруєні, хай годують своїх американців і німців».

Ми й закрили ящик, і тихенько-тихенько пішли далі. Знову зустріли ще одного тітушку. Ми запропонували йому бутерброд. Він каже: «Так, я такий голодний!». Ми дали йому три бутерброди, налили склянку кави. Жінка ще дала йому жменю кураги, тому що він сказав: «Я не агресивний, не буду нікого бити. Сюди приїхав, бо не працюю. Ви мені пробачте, але ви туди далі не ходіть, бо там агресивні тітушки».

25 січня [3]

ОЛЕКСАНДР ЗАКЛЕЦЬКИЙ (фотограф):

19 числа «Беркут» захопив Український Дім, де було створено бібліотеку Майдану. В мене є фотографія, як беркутівці разом із ВВшиниками крадуть з нього меблі.

А [коли ми захопили будинок] виявилось, що книжки вони просто знищили. Рвали їх, палили. Навіщо? Просто абсурдно... Вкрасти меблі – це ще якось можна зрозуміти. А книжки? Так поводяться тільки окупанти.

25 січня [5]

НАТАЛІЯ ГАРНА (музикантка):

Ми прийшли в Український Дім наводити порядок, прибирати, бо після «Беркута» там було дуже багато сміття... Зустріли журналіста з Норвегії. Він мене запитує: «Слухайте, отже ж президент запропонував переговори^{*}, а чому ви не згоджуєтесь? Він же хороший, він запропонував переговори». І мусили йому пояснювати, а він не міг зрозуміти. «Так якщо вам не подобається – підіть в суд». – «У нас суди всі куплені, вони неправильно роблять». – «Як це?». Це було дуже смішно, він не міг зрозуміти, для чого виходити на вулицю, для чого тут стояти, для чого палити покрішки.

26 січня [5]

ТАРАС ГАТАЛЯК (юрист, громадський діяч):

Приводять дідуся Миколу Пасічника, йому 72 роки. Я просто хотів побути на тому судовому засіданні, йду туди. Дідусь каже: «Я приїхав на День Злуки, на мирне зібрання». Адвокат питає: «Що ж ви привезли із собою?» – «Ну, три сухі рибини, два кусочки хліба і три кусочки сала». І він цими кусочками мав кидати в «Беркут»? Це смішно. Суддя йде в нарадчу кімнату, щоб винести ухвалу суду.

Я прекрасно розумію, що зараз його залишать під вартою на 2 місяці. Він щиро вірить в те, що вийде зараз на свободу. Є його син і є конвоїри. Прокурори – молодий хлопець і жіночка – вийшли, просто втекли. Я попросив конвоїра викликати «швидку», бо дідусь був побитий трохи – у нього травми на голові. Конвоїр відмовився. Тоді я синові дідуся кажу: «Давай викликай «швидку», бо всяке може статися». Викликаємо, суддя приходить, дає два місяці, приїжджає «швидка».

27 січня [22]

ДАРВІН ТРЕМОР (працівник рекламного агентства) на Фейсбучці:

Не знаю, хто тепер буде при владі, як складеться доля країни, чи буде розділення, децентралізація, чи взагалі в політиці нічого не поміняється, але я точно

* 23 січня 2014 р. почалися переговори опозиції з владою, від яких Майдан відмовився 25 січня.

знаю, що живу серед чудових, добрих, чарівних людей. Знаю, що на Майдані хлопці з Донецька браталися з львівськими, студенти читали пролетарям вірші, ультраправі виносили з поля бою оглушених гранатами анархістів, а буддійські монахи стояли поряд із православними. І це – перемога.

27 січня [43]

ОЛЕКСАНДРА ДУБІЧЕВА (волонтерка медичної служби):

Сьогодні я почала формувати повний звіт за останній час і виявила, що мені особисто слали гроші більше 2000 людей з 14 країн світу. Найменше надходження становило 17 гривень, з маленького містечка Донецької, що характерно, області. Найбільше з тих, про які я взагалі можу говорити, мені в Жовтневий палац приніс знайомий власник інвестиційного фонду. Цього внеску вистачило на дефібрилятор, кардіограф і кисневу станцію.

29 січня [41]

АНТОНІНА ЮРЧЕНКО (співорганізаторка польового шпиталю):

Є люди, які «на поверхні» – це координатори. А є десятки людей, яких я і мої колеги-координатори не знаємо особисто, але вони робили і роблять вагомий внесок у створення госпіталю і забезпечення його життєдіяльності. Фінансові донори, ті, хто самостійно закуповує ліки, техніку, засоби захисту.

Моя довіра абсолютно ірраціональна, адже до минулої неділі я ні з ким не була особисто знайома. Тільки віртуально.

29 січня [41]

ОЛЬГА КАШПОР (журналістка) на Фейсбуці:

Сьогодні я зрозуміла, що мені болить. Ще тоді, насампочаток, ми постановили, що революція буде красивою. І два місяці потому із дня в день вимагаємо від неї краси. Щоби була без закреслень, без помилок, нога в ногу. Щоб барикади вписувались в архітектуру історичного центру міста. І щоб сніг на барикадах – цнотливо-білий. Щоб ніхто не гасив бичків у вазонах захоплених будинків. Щоб не пахло. Щоби без промашки й одностайно.

Так не буде.

Надто багато всього у всіх трапилось, вариться в цьому котлі. Неможливо.

Особливо після дір від куль крупним планом. [...]

Ті, хто там – вдень і вночі – без доступу до Фейсбуку й гарячої води, може, ще більше за нас прагнули краси.

29 січня [25]

ФОТО: КОНРАД ФАЛЕНЦЬКИЙ / GAZETA POLSKA

7

ДЕКЛАРАЦІЯ

30 січня – 17 лютого 2014

З кінця січня Майдан стає самостійним організмом, не залежним від опозиції. Відкидає пропозиції політичної угоди з владою. Відміна диктаторських законів і відставка уряду Миколи Азарова не зменшує почуття загрози. В західних регіонах України відбувається захоплення будинків місцевого управління. У відповідь на концентрацію в столиці щораз більшої кількості силовиків Майдан однозначно заявляє про відмову від здачі. Опозиція підкоряється обставинам – вимагає від влади системних змін і повернення Конституції 2004 року, від Майдану очікує підтримки. Закликає до походу під Верховну Раду. Майдан готовий до будь-якого розв'язання. Влада також готується зустріти похід на парламент.

ДМИТРО ОЛЕКСАНДРОВИЧ (громадський діяч):

В Українському Домі стояло фортепіано. Там висіла роздруківка на А4: «Шановний екстремісте, нагадуємо, що після десятої люди вже спочивають». І грає фортепіано, майже без зупинок.

Якось на «Груші»^{*} ходила дівчина. Воно стріляє, вибухає, вона всім розносить цей чай. Лазить під кулями, під світлошумовими гранатами, на морозі годинами розливає цей чай, ще й каже: «Я тут що – ви герої».

У такі моменти надихає дуже велика віра в те, що насправді щось буде змінено. Досі мало що вдалося, але на моїх очах було видно, що ці коліщатка рухаються.

30 січня [6]

ІВАН КОЗАК (член Самооборони) на сцені Майдану:

Народе України, ми повинні боротися до кінця. Ми не повинні дати нашому президентові повноважень, які він собі придбав. Він мусить відповідати перед народом. Так само міністри – відповісти за свої дії. Вони заслужили не лише звільнення, а й покарання. Повинна бути комісія, котра визначить, чого вони припустились.

Міліція має бути міліцією від народу. [...] За це ми тут стоїмо – щоб вона була з народом, щоб виконувала свої обов'язки, надані їй народом. Ми бачили, що зробив «Беркут» – скільки людей вже загинуло^{**}. Скільки ще повбивають?! Ми повинні цю організацію, як би вона не називалась, відсторонити від народу, позбавити їхніх повноважень і створити іншу організацію, котра буде захищати мирних людей, мирних протестувальників – цілий народ. Ці можновладці кажуть нам, що ми захопили їхні будинки^{***}. Ні, ми зробили те, що повинні були зробити. В десятих областях ми створили наш уряд, який уповноважений від народу. Вони зараз бояться нас і вимагають, щоб ми їм віддали будівлі. [...]

Народе України, треба боротись до кінця, до моменту виконання наших вимог – звільнення Юлії Тимошенко, а також усіх студентів, затриманих за те, що взяли участь у протестах; доки Янукович не піде у відставку, а його поплічників не притягнуть до відповідальності.

30 січня [1]

* Принагідний жаргонізм-топонім. Так вулицю Грушевського стали називати після перенесення сюди протестних акцій.

** Внаслідок сутичок на вулиці Грушевського 22 січня 2014 р. загинуло 4 осіб, одного з них знайдено вбитим в лісі.

*** 29 січня 2014 р. Верховна Рада ухвалила закон про звільнення від покарання всіх арештованих учасників мирних маніфестацій в обмін на звільнення маніфестантами приміщень публічної адміністрації й розблокування вулиці Грушевського.

АНДРІЙ ПАРУБІЙ (комендант Самооборони) у виступі на сцені Майдану:

Вчора на розгляді було кілька законопроектів [закону про «амністію»]. [...] На нашу думку, було неприйнятним і у варіанті компромісному, і у варіанті, який подала партія регіонів, те, що вони намагалися поставити умовою звільнення людей звільнення будівель [адміністрації], звільнення барикад. Наша позиція є незмінною. Ми не можемо міняти людей на приміщення. [...] Взагалі ми ці речі не приймаємо. Моя позиція була однакова: вони повинні відпустити людей, які сидять по тюрмах, в односторонньому порядку*.

30 січня [1]

ЮЛЯ БАБИЧ (громадська діячка, репортерка) на Фейсбуці:

Одразу на Грушевського, на барикади. Прибули одночасно з Радіо «Свобода». Хлопці навіть ще не знали, що і хто там прийняв. Коли пояснили їм, що прийдеться за законом звільняти Грушевського, – обурились! «Не здамо! Не для того стояли!» [...] Кажу: «А якщо опозиція скаже звільнити, звільните?» – «Та що нам опозиція! До ср*ки! Не за них тут стоїмо! Не за них життя хлопці положили! Зараз немає морального права відступати!».

30 січня [43]

ЄВГЕН КУЗЬМЕНКО (журналіст) на Фейсбуці:

Щойно давній знайомий написав мені з-за кордону: «Боляче дивитись, як ти перестав постити статуси про музику, книжки, людей – постійно Майдан. Мені здається, ти загубив себе на цьому Майдані». Важко пояснити такій людині, що на Майдані [...] знаходять дуже багато того, чого не дадуть ні книжки, ні музика. Зокрема – виняткових людей. І багато хто знаходить самих себе.

31 січня [43]

ЕЛІНА СЛОБОДЯНЮК (копірайтерка) на Фейсбуці:

Що відбувається на Майдані? Там уже третій місяць відбувається історія.

Як увійти до історії? Просто в черговий раз прийти у цей вікенд у центр Києва. Обіцяю, ви до кінця життя згадуватимете цей час. Приходьте туди знову

* Затриманих відпустили й вони потрапили під домашній арешт. Майданівці лише частково виконали умови ультиматуму: вони звільнили деякі із захоплених будинків і дали можливість проїзду через Європейську площу крізь вузькі проходи в барикадах.

й знову, навіть якщо ви вже знаєте кожен вигин барикад. Побудьте в режимі «тут і тепер». Дуже прочищає мозок і душу.

1 лютого [43]

ВІКТОРІЯ АРБУЗОВА-ПАУЕЛЛ (телеведуча) на Фейсбуці:

Я часто думаю про вчинок Ярослава Гончара. Того відчайдушного автомайданівця, що намагався [19 січня] зупинити своєю машиною 15 автобусів «Беркута», котрі їхали з Межигір'я. Вчинок звичайної людини перетворився на історію неймовірного подвигу, витримки й честі. [...]

Почувши про колону «Беркута», люди бігли з Грушевського. Сотні, всього лише почувши. Ярослав же поставив свою машину поперек дороги. [...] Довів, що страх існує, лише доки боїшся, а влада – лише коли підкоряєшся. Неважливо, в які каземати тебе запроторять: якщо ти добровільно не визнав влади над собою, якщо не принизився, не втік, то немає над тобою ніякої влади.

2 лютого [43]

АНАСТАСІЯ БЕРЕЗА (журналістка) на Фейсбуці:

Починається другий місяць, а я ще не залишала території не те що країни, а й навіть міста. [...] Вперше мені зовсім не хочеться нікуди їхати, тому що найважливіше в світі відбувається зараз у моїй країні, на вулицях мого міста. Заплановані й спонтанні особисті виїзди зараз, коли сотні людей взяли відпустки за власний рахунок, – щоб мерзнути й допомагати на Майдані – видаються блюзнірськими.

3 лютого [43]

ЮЛІЯ БАБИЧ на Фейсбуці:

Із розмови з французьким журналістом: «Сьогодні сюди приходили депутати, переконували в необхідності мирних протестів». – «А звідки ти знаєш, про що вони говорили? Ти ж української не розумієш». – «Так вони завжди про одне говорять».

5 лютого [43]

СЕВГІЛ МУСАЄВА (головна редакторка газети «Українська Правда»):

Питання вже не в Януковичі, зміні Конституції, розпуску парламенту. Це всього лише питання часу. Для мене найбільшою подією цієї революції стали люди. Іноді мені здається, що ми, можливо, сумуватимемо за такими нами. Треба не забути це відчуття.

5 лютого [14]

ОЛЕСЯ МАМИЧ (поетеса):

Образ Майдану поволі трансформувався у зв'язку з наростанням небезпеки, страху, насильства – з одного боку, і рішучості – з іншого. Я досі не бачила стількох людей, серйозно готових втрачати щось суттєве заради ідеї. До вогнів на Грушевського ніхто не вірив, що в Києві можливе щось подібне.

[...]

Зворотний бік цього ущільнення соціальних зв'язків – неймовірна солідарність. Після арешту мого чоловіка [Олександра Кравцова, активіста Автомайдану] я отримала неймовірну кількість повідомлень, дзвінків, підтримки. Думаю, в мирний час така висока хвиля взаємодопомоги не піднялася б.

6 лютого [13]

МАР'ЯНА САВКА (письменниця):

За законами літературного жанру він [Майдан] найбільше вписується, як на мене, в жанр утопії – створення ідеального суспільства в окремому локусі, це своєрідна пілотна модель ідеальної держави, якої в нас ніколи не було. Ця модель базується на простих і зрозумілих засадах: рівності, справедливості, взаємодопомозі, дисципліні [...]. У цій міні-державі є політична еліта, але вона жорстко контрольована низами, є своя армія, [...] освіта й культура. Інша справа, Майдан став моделлю держави, яка має зовнішнього ворога.

[...]

Але що нам до жанрових означень – нам потрібен щасливий фінал цього несподіваного і непередбачуваного роману.

6 лютого [13]

ЮРІЙ АНДРЕЄВ (громадський діяч) на Фейсбуці:

Завтра віче. Приходьте. Не залишайтеся вдома, думаючи, що і без вас «якось воно буде». Не буде! Повірте! Без вас точно нічого не буде.

Можна співчуваючи дивитися пряму трансляцію, залишаючись при цьому вдома. Але одного разу Майдану може не вистачити всього лише однієї людини – Вас.

8 лютого [43]

ВІТАЛІЙ КЛИЧКО (політик, лідер опозиційної партії УДАР) на сцені Майдану:

Хочу подякувати кожному з вас – за те, що ви знайшли сили, що не згодні [...], за те, що прийшли висловити свою підтримку тим, хто стоїть тут і вдень, і в ніч, тим, хто вже багато тижнів і місяців бореться за те, щоб жити у вільній

ФОТО: АПАТА ГЖИВОВСЬКА / АГЕНСІЯ GAZETA

країні. Я дякую кожному з вас, тих киян, які приєднались сьогодні. Без вас це не було б можливим. [...]

На сьогоднішній день ми використовуємо будь-яку можливість, аби вирішити проблему політичної й економічної кризи, в якій знаходиться наша країна. І відповідальність за це персонально несе людина, яка має абсолютну владу в своїх руках, – це Віктор Янукович. І тому багато разів на переговорах я казав: ми можемо шукати будь-які шляхи вирішення, але люди вимагають одного – перезавантаження влади, зміни правил гри.

Я хочу оголосити наступні речі, які ми повинні зробити. По-перше, Самооборона повинна працювати в кожному місті, містечку чи районі. [...] По-друге, акція «Ти є українець». [...] Давайте всі вивісимо українські прапори, стрічки! Ми покажемо, що ми підтримуємо майбутнє України, в якій кожен з нас має шанс. По-третє, сьогодні влада довела країну до економічної катастрофи, але гроші, які ще залишаються в бюджеті, влада розподіляє між «Беркутом». Відповіді на такі дії може всеукраїнський страйк. Ми працюємо над тим, щоб він був масовим.

9 лютого [1]

ОЛЕКСАНДР ТУРЧИНОВ (політик, лідер «Батьківщини») на сцені Майдану:

Нас можемо захистити тільки ми самі. Тому Штаб національного спротиву [який політики опозиції створили 1 грудня 2013 р.] прийняв рішення щодо розширення загонів Самооборони за межі Майдану по всій Україні. Штаб національного спротиву доручив створювати загони у всіх районах і містах нашої країни, щоб захистити громадян від бандитів і злочинців. Захистити життя людей, захистити майно.

9 лютого [1]

ТЕТЯНА ЧОРНОВОЛ (журналістка, громадська діячка) на сцені Майдану:

Система працює на всіх фронтах. І силові варіанти [беруться до уваги]. [...] Ми стоїмо тут довго, дуже важко, кожен з нас багато чим ризикує, багато чим уже пожертвував. Тому дуже багато внутрішніх конфліктів. Іде певне протистояння між поміркованими пацифістами й радикалами-екстремістами. Хоча потрібні насправді всі. Є певне протистояння між аполітичними і політичними, але це насправді неправильно. [...] Ми повинні бути єдиним кулаком. Єдиним. Завжди про це пам'ятати, не піднімати ті питання, які нас роз'єднують, – тільки ті, які нас об'єднують.

[...]

Наші вороги – це люди байдужі. Людей байдужих я не розумію, і я хочу їм сказати: згадайте 1933 рік. Люди, котрі не боролися за Україну 1918 року, в 1933 році їли своїх дітей. Бо репресивна машина за байдужих візьметься після нас.

[1]

ЛЄРА БУРЛАКОВА (журналістка) на Фейсбучі:

У перші дні Євромайдану постійно дощило. Незнайомі люди підходили до незнайомих і мовчки прикривали їх своїми парасольками. Мені це здавалось дуже зворушливим. [...]

У перші ночі на Грушевського у всі боки летіли кулі, осколки, гайки. Чимало людей втратило очі. Біля шин якийсь хлопець – знайомий знайомих, бачились у КМДА мигцем – зняв і мовчки простягнув мені свої окуляри. Мої бовталися на шії – він не помітив у темряві. Зняла, щоб зручніше було фотографувати. Але сам факт.

Чим ми за тиждень будемо ділитись?

11 лютого [43]

РОМАН КАБАЧІЙ (журналіст):

Після скасування «законів 16 січня» насправді мало хто відітхнув із полегшенням. Легкість, з якою ці документи приймалися, і також з якою скасовувалися, не давала приводу не замислитися: а що цим депутатам вартує післязавтра знов зібратися і знов проголосувати за ці закони?

12 лютого [42]

ЗОРЯН ШКІРЯК (громадський діяч):

У мене є сусід, Вадіком звать. [...] Дуже простий, щирий і хороший хлопець, майстер на всі руки. Час від часу під хатою допомагає людям щось піднести, щось змайструвати... Одна біда – алкоголік. [...] Зустрів мене сьогодні вранці, коли я прийшов переодягнутися, і каже: «Зорік, чатую на тебе тиждень. Ти ж весь час там». «Звичайно», – відповідаю. «Можеш передати гроші від мене пацанам на Майдані? Я кілька тижнів економив». І протягує 200 гривень потертими купюрами по 2, 5, 10, 20... Я прозрів. Для людини, що постійно в запої, – це величезні гроші. [...] Переконалий, таких людей ще дуже багато.

Все буде добре! Переможемо!

13 лютого [43]

МИКОЛА КОХАНІВСЬКИЙ (сотня Організації українських націоналістів):

Якщо бойові дії почнуться – будемо до них долучатись. Якщо опозиція – долучимось до опозиції. Якщо Самооборона – до Самооборони. Правий сектор – то долучимось до Правого сектору. Якщо ніхто не підніме повстання, а ми розростемось до кількох сотень – може, ми піднімемо.

14 лютого [30]

ОЛЕГ МІХНЮК (командир 8-ї сотні – Афганської) в повідомленні для преси:

Ми прийшли на Майдан, щоб сказати силовикам і спецзагонам, що поки ми стоїмо тут, ми не дозволимо бити народ України. [...] Ми примусимо їх підтримувати конституційні права. [...] Ми обрали для себе миротворчу місію і стараємось її виконати. [...] Маємо одне завдання – повне перезавантаження системи влади. У нас є претензії як до влади, так і до керівництва опозиції, тому що про ті переговори, які ведуться, ніхто із мітингувальників не знає, та й опозиція не хоче доповідати, що вони роблять.

Ми їм запропонували, що ми готові виступити третьою силою в переговорному процесі, але не в ролі переговорників, а в ролі спостерігачів – для того, щоб доповідати народові України, що відбувається. Нас починають відсувати, тому в нас була пропозиція вийти до народу України і запропонувати, щоб він сам когось висунув на роль спостерігачів на даний переговорний процес.

15 лютого [1]

ВІТАЛІЙ КЛИЧКО на сцені Майдану:

Кожен із нас сподівався набагато скоріше перемогти в цій боротьбі. Але це не 12 боксерських раундів, а марафон. [Переможе той,] у кого більше сил, хто витримає це колосальне навантаження. І я знаю, що ми переможемо. Ще раз повторю: сили до боротьби нам додає те, що ми боремося за правду, за справедливість – це найважливіше.

Я сприймаю критику, слухаю кожного з вас. Я майже щодня тут на Майдані приходжу в намети, дискутую з людьми. Критикуйте, підказуйте. [...] Я розумію, що всім хочеться – і мені також хочеться – рішучіших дій. Але ні в якому разі я не хотів би, щоб виток ескалації призвів до чергових жертв.

[...]

Я розумію, що кожен з вас питає: «Скільки можна приходити? Скільки ще треба тут стояти?». Треба витримати. Вони лише чекають, що ми опустимо руки й підемо з Майдану. Ми не здамося.

16 лютого [1]

ОЛЕКСАНДР КРАВЦОВ (активіст Автомайдану) у виступі на сцені Майдану:

«Слава Україні», – це були перші слова, котрі ми почули, коли наш автозак в'їхав у Лук'янівське СІЗО. Я не знаю, хто це сказав – наглядач, міліціонер, але цей дух Майдану в'їхав туди з нами.

[...]

Коли ми дізналися про прийнятий закон про заручників, я пробував питати інших в'язнів, з якими перетинався в коридорах, – майданівців, автомайданівців. Це були Нестор Дидик, Олексій Салига, Ігор Мисяк, Дмитро Москалець, Сергій Володько та інші – всі в один голос відповідали: ми не хочемо стати тими заручниками, які вийдуть на порожній Майдан в обмін на цю багатомісячну боротьбу. Всі ці хлопці сказали: «Так, ми не хочемо сидіти в СІЗО, але не для того, щоб сидіти вдома, а для того, щоб повернутися сюди, на Майдан, і продовжити нашу справу»*.

Крім людей Майдану, в арешті [...] сидять без вироку бізнесмени, що не дали хабара, приватні підприємці, у яких хочуть відібрати бізнес. Якщо ми вийдемо за цих умов, то хто їх звільнить? Нам потрібна докорінна зміна суддівської й міліцейської систем. Несправедливо засуджені, ми побачили несправедливість, котра стосується інших в'язнів, й ми розуміємо, що [...] можемо піти звідси лише тоді, коли цю країну буде повністю змінено. Зміни повинні охопити все – від автоінспекції до судів, котрі незаконно арештовують будь-якого громадянина України.

Є один парадокс, котрий досі не вкладається в моїй голові. Нас бив «Беркут», витяг нас із наших машин, нас принижували, примушували стояти на морозі кілька годин. Це міліція, влада, котра мала нас охороняти, зробила таке з нами. І першими людьми, котрі нас підтримали, коли ми в'їхали в СІЗО, були кримінальні підсудні. Вони поділилися з нами своїм чаєм і їжею, віддали нам теплі ковдри. То хто бандити в цій країні?

16 лютого [1]

ПАВЛО БРАДУЛОВ (менеджер, громадський діяч):

Якщо щось відбуватиметься неправильно, то збираємось на Майдані. Ми в закритій групі й писали, якщо глушитимуть зв'язок, відмикатимуть Інтернет, електрику – в будь-якій незрозумілій ситуації збираємось на Майдані. Щось не подобається у владі – виходиш на Майдан, це остання інстанція.

* Олександр Кравцов і київські майданівці були звільнені з-під арешту на підставі вироку апеляційного суду від 5 лютого 2014 р.

Це голос народу, це лакмусовий папірчик. Тобто якщо все гаразд у країні, то нічого не відбувається. А ось якщо щось відбувається, то люди виходять на Майдан, тобто це голос народу.

16 лютого [22]

ОЛЕСЯ МАМИЧ (дружина Олександра Кравцова) на сцені Майдану:

Дуже важко говорити, коли заручником є кохана людина, а всі переговори проходять через твоє серце. В мені борються два страхи. Один страх – це втратити його знову, бо я вже відчула, що це таке, і це дуже важко. А другий страх – що вони вимагатимуть більших поступок, ніж те, що ми можемо зробити. Що вимагатимуть звільнити Майдан. Цього робити зовсім не можна.

Якщо не будуть покарані ті міліціонери, які брехали мені в очі, якщо не буде покараний той юний прокурорчик, який уже в такому віці сміє неправдиво засуджувати батька двох дітей, якщо не будуть покарані ті беркутівці, котрі виводили мого чоловіка на сніг без верхнього одягу, ставили на коліна і били нашу машину... Він може вийти, але ми абсолютно не впевнені, що через два дні за рогом його не схоплять знову.

Я дуже сподіваюся на те, що Майдан буде стояти і що в нас вистачить сил.

Я хотіла б звернутися до лідерів опозиції. Я знаю, що дуже багато людей висловлюють вам свої претензії, багато говорять про втрачені шанси. Якщо Бог поставив вас на чолі цього руху, то певно що вірить у те, що у вас є потенціал вчасно й мудро зреагувати, не здатися. Знаю, що нічого не дається без великих внутрішніх жертв. Я прошу вас, коли буде вільна хвилинка, подумайте, що ви готові віддати такого, що вам справді шкода, заради перемоги. Це не рейтинги, це не посади – я вас прошу, не піддавайтеся на ці спокуси (*буря оплесків*). [...] Багато людей тут на площі віддає хто своє життя, хто волю, хто свою машину, хто здоров'я. Якщо у когось із вас буде достатньо внутрішньої рішучості віддати щось дуже велике для себе, я думаю, що Бог дасть тоді вам сили вчасно і правильно все провести.

16 лютого [1]

ОЛЕГ ТЯГНИБОК (політик, лідер націоналістичної партії «Свобода»)
на сцені Майдану:

Звертаюся передовсім до киян, а також мешканців інших регіонів України... У вівторок [18 лютого] о восьмій ранку тут, на Майдані, формуємо колону, йдемо під парламент і цей парламент мусимо затримати, дотиснути, щоб повернути законність і справедливість. У вівторок у Верховній Раді будуть обговорюватись усі наші вимоги.

Янукович чотири роки тому вибирався на посаду президента за повноваженнями Конституції 2004 року. [...] Але, прийшовши до влади, незаконним шляхом через контрольований Конституційний суд він скасував цю Конституцію, повернувши дію Конституції 1996 року, де повноваження президента були розширені. Тому, раз його обирали не за тими повноваженнями, значить, Конституція 1996 року мусить бути скасована і відновлена дія Конституції 2004 року.

16 лютого [1]

АРСЕНІЙ ЯЦЕНЮК (політик, член «Батьківщини») на сцені Майдану:

Вистачить слів. Треба дій. Саме тому ніяких таємних переговорів у кабінеті спікера парламенту. Виносимо в зал і голосуємо поіменно: хто за Україну, а хто – проти. Це наша відповідь режимові. [...] У вівторок – парламент. У вівторок ми йдемо боротись далі за наші права. Перемога за нами!

16 лютого [1]

ЮЛІЯ ПІШТА (громадська діячка):

Парубій каже, що треба йти до Верховної Ради. Я [зробила допис на Фейсбучі]: «Друзі, не йдіть! Ви ж розумієте, що там люди зі зброєю».

Адже позволили купу тітушок, це по-перше. А по-друге: яка кількість «Беркута», ми бачили ще стоячи на Грушевського [19 січня]. Я взагалі не розуміла, як можна вести туди людей. Для мене це був шок насправді!

17 лютого [3]

8

БІЙ

18-19 лютого 2014

У вівторок 18 лютого 2014 року розпочинається останній, найкривавіший розділ в історії Майдану. Вранці 20 тисяч протестуючих рушають у бік парламенту з вимогою відновлення чинності Конституції 2004 року. Проти них влада посилає міліцію. Марш переростає в справжню битву: в хід ідуть кийки, бруківка, коктейлі Молотова та вогнепальна зброя з гумовими кулями. Гинуть люди. Пополудні координаторка медичної служби Майдану Ольга Богомолець інформує, що трьох учасників убито із застосуванням зброї з бойовими набоями. Підсумок сутичок – 25 убитих, у тому числі кілька міліціонерів, сотні поранених. Влада висуває ультиматум: якщо центр не буде звільнено, розпочнуть остаточний штурм барикад Майдану.

ЮРКО ЖУРАВЕЛЬ (карикатурист):

Ми приїхали зранку з черговою порцією робіт, виставка моїх карикатур на Майдані висіла ще з січня. Ми просто довішували нові малюнки. І тоді ми дізналися, що готується «мирний наступ». Назва мені ще тоді не сподобалася. Це те саме, що й беззбройна атака.

18 лютого 2014 р. [5]

ЄВГЕН ЖЕРЕБЕЦЬКИЙ (експерт з проблем міжнародної безпеки):

Був сонячний день. Ми трошки спізнилися. Народ йшов з піснею. А далі почалося – запалили машини на розі Шовковичної й Інститутської. В парку з однієї сторони міліціонери, з іншої – тітушки. А наші зі щитами кидали каміння, ці – гранати. І ще спочатку треба було нейтралізувати сина, який без каски поліз туди щось кидати.

18 лютого [4]

ЮРІЙ ЛУКАНОВ (журналіст):

Приблизно о 10:10 ранку я прямував на засідання Верховної Ради, де планувалося розглянути повернення до Конституції 2004 року. Це рішення мало бути дуже важливим, принциповим для розв'язання кризи, адже саме брутальне скасування політичною силою Віктора Януковича Конституції 2004 року давало йому дуже великі повноваження, можливість творити сваволю. Напередодні керівник майданівської Самооборони Андрій Парубій декларував мирний похід до парламенту на підтримку скасування незаконних рішень команди Януковича. Вийшовши з метро на Інститутську вулицю, я почув вибухи у тій стороні, де знаходиться парламент. І ледь не відразу побачив двох повстанців, які вели пораненого. Здається, у нього була травмована нога, бо він стрибав на одній. «Беркут» кидає гранати, а наші камінням відповідають», – сказав.

18 лютого [5]

АНАТОЛІЙ КАРАБАДЖАК (активіст):

Я розумів, що мирна революція проти Януковича – вона неефективна, абсолютно. І тому рано чи пізно доведеться його силою скидати. Нарешті народ проявив силу. Ніякої зброї не було, голі руки – оце наша зброя. Потім палиці якісь десь там знайшли. Ну і бруківка. Щит у ВВшника відняв.

18 лютого [4]

АНТОН МІКОВ (громадський діяч):

Воно прилетіло мені тупо в ногу. І це була не перша моя граната, я з ними вже був знайомий і знаю, що зона ураження – десь 1,5 м. Я розумію, що зараз у мене не буде в кращому випадку лиця, а в гіршому випадку – голови. Все, що я зміг зробити, – це притиснути підборіддя до грудної клітини, закритися шоломом і закрити очі рукою. Я не знаю, довів я руку чи не довів, у наступний момент відчуття, як ніби тобі зі всього маху дошкою вдарили по руці. Це відчуття від вибуху гранати. І я зрозумів, що я бачу і це добре, але у мене немає пальців, і рука стала кривавим місивом.

18 лютого [5]

ОЛЕНА ГРЕЧАНЮК (викладачка):

Поруч біжить «Беркут» з пневматичною зброєю, у когось стріляє. В мене істерика сталася. Якийсь чоловік поруч біжить і говорить: «Візьми себе в руки! Не плач, біжи бігом!». Ми майже добігли до станції метро «Арсенальна».

Дуже багато людей. Хтось кричав: «Чому ви біжите? Треба навпаки зупинитися, давати відсіч!». Хлопці стали жінок випихати, сказали, щоб ми тікали. А вони машини, які там стояли, розвертали, щоб якось зупинити «Беркут», який біг на нас.

18 лютого [3]

ЮРІЙ ЛУКАНОВ:

На підході до повороту на вулицю Шовковичну [...] маса людей колола бруківку. Кололи не тільки повстанці у камуфляжі зі щитами, але і громадяни в повсякденному одязі. Серед них – навіть літні жінки. «Сама не можу, але хоч допоможу дітям», – сказала одна. Люди вишикувалися в ланцюжки і передавали розколоті камені до місця бою. [...] На Інститутській «Беркут» вийшов з-за вантажних автомобілів і почав атаку.

[...]

Я знімав. [...] Один беркутівець питає: «Ти журналіст?». «Так», – відповідаю. «А чому ти без каски?». Я кажу, що ішов до парламенту, а туди в касках не ходять. Він запрошує мене підійти до стіни будинку. Там лежать речі, які загубили майданівці під час сутички. Зокрема, щити, каски, бити. Захисні окуляри. Він вибирає каску і пропонує її мені. Але в ній усередині кров. Я кажу, що не одягну її з цієї причини. Він знаходить іншу каску, і я її одягаю.

18 лютого [5]

ОЛЕСЯ СТРАТІЄНКО (громадська діячка):

Я опинилася під стіною будинку, на даху якого сидять ці військові: снайпер і ті, що з гранатами. Я спробувала перебігти на той бік вулиці, полетіли гранати, я – назад. Чесно, я боялася, що зараз відірве руку. Я дзвонила, щоб може якось мені чи каску кинули б, чи мене можна було б якось витягти. Сергій підійшов до Самооборони, в одного такий щит великий міліцейський, і каже: «Дай щит, треба вивести». Він не дає і каже: «Я сам виведу». Я розумію, що йому цей щит шкода, бо не відомо, що буде відбуватися, а в нього єдиного такий хороший щит. І він, прикриваючись цим щитом, почав мене виводити вздовж стіни, повз двері, де «Беркут» сидить. Ми уже за одним щитом вдвох проходимо ці двері, і він починає падати раптом. Я ж то не знаю, як воно в бою відбувається, що з рани кров починає текти не одразу. Спочатку взагалі не зрозуміло, чому він падає. Він намагається піднятися, ми йому допомагаємо, а він знову падає. Таким чином мене врятував: ми одним щитом закривалися, я за ним була, і його поранили.

18 лютого [5]

АНТОН МУСІК (студент-історик, боєць Самооборони):

Я пробіг ще метрів 5, і тут такий якби дуже сильний поштовх у спину. Я падаю і не можу зрозуміти, що відбувається. Потім я тільки встигаю вирвать руку із щита, щоб її не зламали. І почали лупить. Лупили довго, професійно, хвилин п'ять. В результаті поламали два пальці на лівій руці, два ребра, щелепу і перебили сухожилля на нозі. Чую: «Вставай, сабака». Встаю і розумію, що нога не слухається. Він каже: «Что ты сидишь, давай вставай, с*ка!». Я кажу: «Я не можу, самі ж нарobili, тепер не можу встать». – «Ниче, я те помогу!».

І потім уже кажуть: «Давай залазь, ти задовбав». Залажу, і тут чую тверду руку на зап'ясті. Я обертаюсь, і там стоїть Олег Тягнибок, біля автозака. Він підійшов, щоб витягувати нас.

18 лютого [3]

ВЛАДИСЛАВ ВЛАСОВ (юрист):

Щойно ми заштовхалися, увірвалася міліція... Людей так били. Вони кричали, як звірі. Один чоловік з наших каже: «Я не можу! В мене все кров'ю залито! Я нічого не бачу!». А вони: «На коліна!». Далі б'ють..

Минуло десь півгодини, все змовкло, я думаю: «Слава тобі, Господи!». І тут один з них каже: «Перевірте востанне і йдіть». Запалюють ліхтар, і до мене поволі рухається ця смужка світла: «Вилазь!». І епітети такі. Вилажу.

Дивлюся, в отворі стоять оці два менти. «На коліна!» – «На які коліна? Я не можу! Я на протезі!».

Мені пощастило, що я не потрапив в отой основний заміс. Там було плювати – протез, не протез, всіх лупцювали. А так – нікого більше немає, тільки їх двоє. І один каже: «Ти цього вантаж, а я побіг». Ми виходимо на сходи, а сходи ж усі в крові! Він каже: «Знаєш що, біжи у двір, там хвіртка. У хвіртку оту, на Грушевського, і тікай».

18 лютого [4]

КАТЕРИНА БОЛЬШАКОВА (активістка, працівниця Червоного Хреста):

Це граната «Беркута». Влучила мені в спину, коли почався наступ. Я йшла практично остання – виводила з Інститутської бабусю років 75. На спині був якісний брезентовий рюкзак. Від нього залишилася права лямка та обгоріле денце. Якби його не було, то не було б і мене.

Відтак, закриваючи собою і підтримуючи цю бабусю, просто стояла біля стіни, потім під ялинкою на тротуарі, а повз мене бігли беркути, і... ЯК вони били всіх, кого могли дістати! Чоловіків, жінок, Червоний Хрест, пресу. Кілька разів на нас піднімали кийки і кричали в обличчя: «Уб'ю, с*ка!», а я просто спокійно дивилася їм у вічі, і чомусь вони опускали кийки. Потім один з «Беркута» з людськими очима під захистом свого щита відвів нас із бабусею в найближче підворіття. Там уже було осіб 30 [...]. Дідусь лежав на землі, і два беркути добиwali його кийками. Ще двоє чоловіків були геть заліті кров'ю з ран на голові.

Через кілька хвилин «Беркут» полетів полювати далі. У нас залишилися: один проламаний череп і три струси. Море крові, не перебільшую. Плюс травми ніг, перебиті пальці – закривали голови. Добре, що у другій дівчини з Червоного Хреста збереглася валізка з ліками. Перев'язали тих, хто стікав кров'ю, кілька заштриків, і сховалися в підворітті.

18 лютого [14]

ВОЛОДИМИР ПОГОРІЛИЙ (психіатр, керівник психологічної служби Майдану):

На Майдан я завжди приїздив після роботи – приблизно о другій дня. Я зайшов у Будинок профспілок, де до того часу на третьому поверсі розташовувався наш головний пункт, і почув гомін: вели полонених офіцерів із Внутрішніх військ. Юрба кричала та вимагала їхнього покарання. Я наказав заховати бранців, аби не почалася розправа. Ми, як і всі лікарі, підтримували нейтралітет, медики не мають права бути упередженими. Хлопців перевдягли в цивільний одяг, і відразу учасники нашої групи почали з ними працювати. [...] Полонені були зв'язківцями МВС із Запоріжжя.

ФОТО: СЕРГІЙ ДОЛЖЕНКО / РАР/ЕРА

Мене вразила їхня психологія. Вони казали, що присягли на вірність президенту і йому служать, коли буде новий президент – служитимуть йому [...]. Я відповів: «Ви присягали на вірність не президенту, а народу України! І якщо новий президент ск*рвиться, то ми знову вийдемо на Майдани!».

18 лютого [11]

ЄВГЕН ЛУКАНОВ (голова Спілки офіцерів України):

Прибула перша швидка допомога, до неї підбіг [нейрохірург Микола] Поліщук. І одночасно до швидкої допомоги підбіг генерал [Олександр] Кузьмук [колишній міністр оборони]. Біля Будинку офіцерів лежав беркутівець. Лежав собі спокійно на ношах. І Поліщук підбіг до лікаря цієї швидкої допомоги, кричить: «Давай негайно, в мене люди вмирають!». А Кузьмук: «Отставить! Этого берите!». І швидка забрала пораненого в зад беркутівця. Легко пораненого. Поліщук кричав до цього лікаря: «Ти ж порушуєш клятву Гіппократа! Ти ж не лікар, ти ж садист!». І на цього, на Кузьмука, кричав: «Що ви робите! В мене люди помирають! Треба негайно вивезти тих, які помирають! Їх рятувати треба!». Двері захлопнулись, і швидка поїхала.

18 лютого [4]

ВЛАДИСЛАВ ВЛАСОВ:

Привели закривавленого тітушку. Як цікаво діяла міліція: якщо когось із цих тітушок поранили, його одразу викидали у бік активістів Майдану, щоб активісти надавали допомогу. [...] І ось активіст Майдану підбіг до цього тітушки і його вдарив. І тут усі люди почали кричати: «Не роби так, як вони!».

18 лютого [4]

ЄВГЕН ДИКИЙ (психолог, викладач):

Я побачив групу людей, які тримались дуже організовано. Я розпізнав їх по дивних шапочках – це була Афганська сотня. Я вирішив, що краще я піду до них, що хай ми будемо відступати останніми, але з тими, хто тримає стрій, не впадає в паніку і не розбігається.

Ми ще спробували навіть зупинити наступ «Беркута» на Арсенальній. Ми зробили барикаду із автобусів та тролейбусів, які зупинили прямо на вулиці. Отак руками відкотили. Барикада спрацювала б, якби ми могли її підпалити, а у нас на той момент вже не було жодного коктейлю. Стало ясно, що ми її не втримаємо, тому ми відступали далі.

18 лютого [5]

СЕРГІЙ КЛИМЕНКО (телеоператор):

Біля Інститутської є високий парапет. Ми на нього видерлися, щоб нам було якомога вище. У нас були шоломи «Преса» з вказівкою «5 канал», я з камерою, [журналіст] Азад [Сафаров] з мікрофоном. Думали, що вони також пробіжать повз нас, а ми будемо знімати. Проте «Беркут» [...] побіг у наш бік, я чітко бачив, що вони біжать до нас, бо ми стояли осторонь. Нас оточили і заходилися лупцювати кийками. Не можу сказати докладно, скільки їх було, бо вони бігли зусібч з цими піднятими кийками. Збили мій шолом, Азада також оточили і били мене по ногах, по руках, змусили лягти, підняти руки вгору.

Останнє, що я побачив, – це як розбивали кийками мою камеру. Хтось почав бризкати мені газом в обличчя. Пам'ятаю ще, Азад їм гукав: «Не чіпайте нас, ми преса!». «Ах, ти преса?» – і йому кулаком щосили зацідили в голову. Кийком йому розбили мікрофон і так само зламали руку, кисть. Мені пощастило, нічого не зламали. Я просто прийняв позу ембріона, скрутився. Багато били по спині, по потилиці, лишень би не поцілили в найважливіші місця. Кілька разів мені пускали газ в обличчя, лупцювали, а відтак той сам чоловік у чорному, як згодом вияснилося, [Сергій] Асавелюк, наказав їм: «Вистачить. Виводьте їх».

Вони стягли нас з парапету, не було нашої камери, мікрофона, вони просто скрутили нам руки і повели у бік Кріпосного провулку, де стояли ВВШники і автозаки. «Беркут» вів мене й казав [...]: «Своїм передай, що ви відгребли за те, що ви – «5 канал» – нас показуєте як г*вно».

18 лютого [14]

ОЛЬГА ЖУК (літературознавчиня):

Дехто з беркутівців виходив, показував, що нам всім хана, жестикулював в районі міжніжжя, мовляв подр*чіть нам. Ми все одно стояли. Поряд бабусі з казанів роздавали борщ і кашу, дівчата розносили молоко і воду з лимоном. А потім раптово беркутня пішла на людей. З автоматами, кийками, гранатами. Ми масово рушили в бік Майдану. Людей було понад 5 тисяч. [...] Тікали, хто як міг. Люди давили одне одного, відчуваючи дихання скотів у спину і свист їхніх куль і кийків. Я впала. Побила коліна. З одного капала кров, інше спухло. [...] Якийсь хлопець підняв мене, взяв під руки і з вигуками «Швидше!» провів до барикад. Їх ніхто не захищав. Люди не могли швидко проскочити у вузькому проході, «Беркут» бив усіх, хто стояв останнім. Я проскочила на сміттєзвалище біля Жовтневого. Там був кількаметровий обрив. У мене був вихід – або стрибнути і зламати ногу з моїм щастям, або попрощатися з нирками від кийків. Вибрала обрив. Стрибнула на пластикові пляшки, які врятували мої кістки. Так я дочалапала вся в сльозах, крові і глині до Майдану.

18 лютого [14]

ІГОР ГУЛИЙ (громадський діяч):

Кийками мене не змогли повалити, бо в мене була власна бита, щоб відбиватись. Вони просто вхопили мене за куртку, порвали, звалили й стали лупцювати чим завгодно. Мій шолом луснув. Били й щитами, й ногами, й прикладом, і чимось таким гострим, болючим по голові. Потім узяли, приставили просто до сідниці рушницю й вистрелили впритул. Як мені сказали лікарі, там влетіло щонайменше 15 гумових куль, маленьких, наче горох, а ще пиж і порох. Та нічого, кістку не зачепило.

Били безжалісно, доки я не знерухомів. Останній якийсь такий сильний удар був, що тіло різко відключилось. Свідомість ще була, але я не міг збагнути, що відбувається: чи це я вмираю, чи щось інше. Мене паралізувало.

Потім медик якийсь підбіг, волонтер з червоним хрестом. Коли він почав мене підводити, я побачив шолом й червоний хрест, і раптом за його спиною побачив правоохоронця, він битою зніс шолом з цього медика й почав його бити. Я не знаю, що вони зробили з цим волонтером. [...] За якийсь час прибігла незнайома жінка [...]: «Сину, збирайся з силами та хоч трошечки ближче до наших, ближче до Майдану».

18 лютого [9]

ОЛЕНА ГРЕЧАНЮК (викладачка):

Ведучий зі сцени кричав, щоб дівчата і жінки залишили Майдан. «Беркут» висунув вимогу, щоб звільнили Майдан, інакше почнеться штурм. Я нікуди не хотіла йти, хотіла бути тут. Не знала, чим можу допомогти, але йти в такий момент? Просто мені здавалося, що постійно треба створювати натовп, щоб вони нас боялися, щоб бачили, що нас багато, ми нікуди не підемо, будемо до кінця.

18 лютого [3]

ЮЛІЯ ПІШТА (громадська активістка):

Перекрыли метро, і я не могла добратися до Майдану. Я якимсь дивом доїхала до Дорогожичів – і все, що в напрямку Майдану від Дорогожичів, Лук'янівка, вулиця Артема – все стояло! Мені дзвонять люди: «Дуже багато поранених, неси якісь ліки...». Я пішки пройшла з Дорогожичів до Лук'янівки, захожу в аптеку. Мене попросили придбати зеленки, знеболювального, бинтів, таблеток, вати, тампонів, щоб зупиняти кров. Продавець питає: «Це все на Майдан?» – «Так». Він мені зробив 50-відсоткову знижку – половину купив за свої кошти. Коли я виходила з аптеки, він каже: «Слава Україні!», а я йому: «Героям слава!».

18 лютого [3]

СВГЕН ДИКИЙ:

Ми підтягнулись до Майдану. Якби влада вдарила в той момент, швидше за все, вони нас зачистили б, але вони оголосили нам ультиматум до 18-ї години залишити Майдан.

Стало ясно, що якщо зараз Майдан зачистять, то принаймні треба дати настільки яскравий останній бій, щоб після цього, після зачистки Майдану, в країні революція не закінчилася.

18 лютого [5]

СВГЕН НИЩУК (ведучий) у виступі зі сцени Майдану:

Шановна громадо, я звертаюся до всієї України. Коли, як не зараз, ми повинні бути разом? Шукайте будь-які шляхи! Ми знаємо і повідомляємо киян, що всі станції метро перекриті, але є транспорт, є автомобілісти, які зголошуються і везуть сюди людей. Тут всі разом, всі люди доброї волі, тут на сцені – депутати опозиційних сил, ми всі разом з народом, ми маємо вистояти і дати відсіч цій злочинній владі. [...]

Всі, хто зараз ще дивиться в Інтернеті, читає смс-ки, знає, що зараз запустили спеціально смс-ки, що, не дай Бог, не підходьте на Майдан. Насправді те, що зараз кожні п'ять хвилин збільшується кількість людей, – це є запорука того, що ми відстоїмо нашу свободу і дамо відсіч цій банді. Сюди можна доїхати. Той, хто хоче, той добереться. І чим більший цей тиск буде навколо, тим більше вони зрозуміють, що народну хвилю не спинити! Ми не можемо простити того, що зараз вже лежать нові загиблі убиті, що масу людей поранено, що вони відкрили вогонь на повне ураження. Тому їдьте сюди, не дивіться ніякі там дивні смс-ки.

18 лютого [1]

ВОЛОДИМИР ПОГОРІЛИЙ:

Почався штурм Майдану. Коли почали нести поранених, ми думали, що морально готові до того. Але не до такої чисельності, не до таких травм. Із самого початку це були не поодинокі випадки, хлопців несли й несли. Скоро стало зрозуміло, що ми не справляємося. Усі медпункти на Майдані були захоплені. [...]

Хірургів не вистачало. Я організував на четвертому поверсі [Будинку профспілок], де жили люди, медпункт для легкопоранених. На першому зробили хірургічне відділення. [...] Виймав пінцетом травматичні кулі, промивав очі від газу, осколки виймав. Допомогав як простий лікар, не як психіатр.

18 лютого [11]

СВІТЛАНА ЗАРІПОВА (викладачка):

Ми стоїмо практично під стелою, зводяться барикади, палають шини, летіється вода, починають літати пляшки з коктейлями Молотова. І в цей час я відчуваю, що ніяка я не героїнка, що хочеться звідси дременути, що я не готова... Болюче, неприємно вражаюче відкриття, що я – така доросла – велика боягузка. Звичайно, своїй подрузі я кажу, що чоловіки просять жінок бути осторонь військових подій, ми тут більше заважаємо, аніж допомагаємо; ходімо краще опікуватися пораненими у Михайлівській. Хоча я розуміла, по суті, що то був страх.

18 лютого [11]

ОЛЕГ ЮРЧЕНКО (4-та сотня Самооборони):

Вдалося згрупувати десь до десятка хлопців із нашої сотні, решта із інших сотень. Я зібрав усіх, хто міг ходити, і тих, хто не міг ходити, ми взяли під руки, деяких навіть на руки. Депутати [Олег Тягнибок, Олександр Сич] вивели нас на Паркову алею, ми пішли до стадіону «Динамо», до Грушевського, там добралися до шпиталю. [...]

Зразу лікарі почали нам допомогу надавати. Я пустив усіх хлопців вперед, бо сам ще був на ногах, міг ходити. У Сашка Коваля щось зашивали на обличчі, іншому щось інше зашивали. Потім уже я зняв штани, а лікар: «Ого!». Рани від пірнача не широкі, але глибокі. Тут зачепило десь якісь кровonosні артерії, дуже багато крові було, – він вирішив зашити ці рани. А оскільки треба було зашивати глибоко, новокаїну він вколов. Він мені верхню рану зашив, а нижню тільки почав, і тут якраз штурм, прорив, ми евакуюємося і евакуюється госпіталь. Я штани одяг, свої речі вхопив, а вони: «Давай будемо нести». Кажу: «Куди ви мене, 90 кілограм, понесете, я сам піду». Я так шкутильг-шкутильг, вона вже, ця нога, ледь тягнеться, а очевидно треба було бігти. Прийшли на Майдан.

Якраз під стелою, там такий був кварталчик, де були і афганці, і інші вояки, і ветерани, різні організації – там між ними був намет. І лікар завів мене туди, зашив іншу рану, коли він її дошивав, то сусідній намет уже горів.

18 лютого [3]

ГАННА СКЛОННА (активістка медичної служби):

Прийшов чоловік. Видно було одразу, що він з передової, і в нього було все таке обличчя чорне-чорне, і такі перелякані великі блакитні очі. Він зайшов і почав просити, чи можна поговорити з психологом. Хоча я не маю психологічної освіти, нас учили, що таке кризове консультування, і в принципі я розумію, що це є. І він мені почав розказувати таким з тремтінням голосом про

те, що в нього пропала дружина на Майдані: «Я не можу до неї додзвонитися вже третю годину, я не знаю, що з нею сталося». І він каже: «Мені не хочеться жити. Я сам з сотні, яка от якраз на передовій зараз є, і ви розумієте, що десять моїх побратимів загинуло вже, і я теж хочу піти за ними, мені теж хочеться загинути насправді, а єдине, що мене тримає, – я мушу дізнатися, як вона. А якщо вона померла, то мені теж немає чого жити».

Я намагалася його якось заспокоїти, сказала: «Давайте дамо один одному годину часу», тобто щоб він через годину повернувся сюди і за цю годину не робив ніяких різких і необдуманих кроків, – можливо, в дружини просто розрядився телефон і вона в безпеці, і все з нею добре. Він сказав: «Добре, я прийду, ви будете тут?». «Я буду», – відповіла я. На жаль, через годину вже почали горіти Профспілки, і ми почали евакуюватися.

18 лютого [16]

МАРІЯ БОРОВИК (студентка-медик):

Таке враження, що це – фільм, і я спостерігаю за собою збоку. Обличчя не пам'ятаю – тільки рани, на яких треба зупинити кров. І очі, які потрібно промити термальною водою після газу. Страху нема.

Несли хлопця з розірваним животом, врятувати вже неможливо. Таких було багато. Легше, коли відірвані кінцівки: медик є, джгут накладений, жити буде. Біля мене діяли помічники – не медики, але допомагали, як заправські лікарі. Один вправляв вивихи, інший зашивав рани – без знеболювального, бо закінчилося. Навколо закричали, що горить Будинок профспілок і зараз почнеться евакуація. Люди вийшли за 5 хвилин, охорона несла ліки. З вікон валив стовп диму. На підвіконні п'ятого чи шостого поверху лежав живий-здоровий чоловік і боявся стрибати на розтягнутий внизу намет.

18 лютого [47]

ТАРАС СЕМУЩАК (координатор медпункту):

Коли палав другий поверх Будинку профспілок, на першому ще робили перев'язки. Чоловіки з охорони відчинили вікна, щоб менше було диму. Там уже стояв «Беркут». Принесли снайпера-беркутівця з розірваним обличчям, якого збили феєрверком. Наші лікарі взялися йому зашивати лице. Я їх зупинив, бо не було часу. Запропонував накласти давячу пов'язку і викликати «швидку». Ми могли залишити його в Будинку профспілок: він був такий контужений, що згорів би. Розумів – рятуємо ворога. Почувався ледь не зрадником революції.

18 лютого [47]

ФОТО: МАКСИМ ШИПЕНКОВ / ГАР/ЕРА

ДМИТРО ПРИЙМАК (бізнес-аналітик):

Я за цю нічку навчився нові речі робити – коктейлі Молотова. Палили якесь сміття. Бо єдиним, що стримувало «Беркут», був вогонь.

19 лютого [22]

ОЛЕКСАНДР Д. (громадський діяч):

Десь приблизно о 23:00 наші барикади почали бити БТри – три. Зі сторони Інститутської один і зі сторони Грушевського один. Але там просто наші барикади не давали нормально маневрувати. Він там підїхав, подивився і поїхав.

Вони били в те, що швидко, нашвидкоруч було побудоване. БТР з розгону найжджав на барикаду, але він розганяється, а народ запалює коктейлі, кидає йому під днище. Там вулиця неширока, двом не проманеврувати. Його просто закидали коктейлями. Я не знаю, що було з водіями.

18 лютого [6]

СВГЕН ДИКИЙ:

БТри стояли на Печерську вже місяць. Ми знали, що якщо вже в них буде наказ на остаточну зачистку, то, зокрема, в них є БТри. О'кей! Ми до того приготувались, тобто була окрема порція коктейлів, не звичайних (просто бензин із мастилом) – до цієї порції ми ще дістали алюмінієву стружку терту. Вона дає абсолютно іншу температуру горіння, тому в того БТРа в принципі не було шансів.

18 лютого [5]

МАРТИН НЯГА (музикант з Кишинєва):

Триває бій, ти бачиш їх і це непогано виглядає – наче великий дракон, що мерхтить лускою. У них чорні блискучі шоломи. Ліворуч Профспілки: не знаю, що вони там розлили, не коктейлі Молотова, – палало годинами. Цілковитий апокаліпсис.

Вже була вогнепальна зброя. Небагато, переважно мисливська. Кожен приніс що мав. Я кидав каміння в бік беркутівців, не знаю, докинув чи ні. Якийсь чолов'яга, наковтавшись газу, передав мені щит. Каже: «Візьми щита, ідіоте!». Тепер я мав щит. Згодом комусь його віддав.

Переломний момент, – коли БТР вїхав у нашу лінію оборони і я вперше кидав каміння просто в нього. Отож, я встав на бік однієї зі сторін. Це мить, після якої годі відступити і сказати: «Взагалі-то я з Молдови, то я вже піду собі геть». Зв'язок постав!

19 лютого [5]

ОЛЕКСІЙ ФІЛАНОВСЬКИЙ (директор з маркетингу):

Коли «Беркут» з поливачкою пішов уперед, стало зрозуміло, що ми тримаємо оборону, доки палають шини. Дуже слабенька була лінія, було надзвичайно багато контужених, в лаву шикувалися всі. Навіть ті, хто не зовсім був готовий брати участь у бойових сутичках.

Уночі знову далася взнаки нестача покришок, які розтягли на всі навколишні барикади. Ми організувалися, привезли покришки. Тоді даїшники стояли вже з автоматами, дехто зі знайомих відмовлявся їхати, злякалися. Мабуть, я можу їх зрозуміти. Хлопчика вбили у мене на очах. Ми стояли біля авто, радилися, аж раптом залунали постріли, ми – по авто й поїхали. Я вперше в житті побачив уживу вогонь, стрілянину, наче в кіно чи на полігоні. Думаю, що ми зробили те, що слід – завдяки гумі лінію вдалося утримати. Утримати людьми після того, як узяли барикаду на Інститутській, було вже неможливо.

19 лютого [22]

ЄВГЕН ДИКИЙ:

Перші промені надії з'явилися десь о першій ночі, коли ми зрозуміли, що цей вогняний «фаєрвол» проходив від палаючого Будинку профспілок. Нема жодної лінії барикад, всі впали, але вогняна лінія як стала, так вже кілька годин стоїть. Отоді в нас з'явилися перші сподівання, що, може, трошки переоцінюємо нашого ворога. Може, не такий він сильний.

19 лютого [5]

ОЛЕКСАНДР НЕВІДОМИЙ (студент із Кіровограда):

Напередодні нашу майданівську територію обмежили, а вранці ми її знову розширяли. З низу, від «Глобусу», ми вибудували «черепаху». Хлопці, дорослі чоловіки. Зібралось 30 чи 40 осіб. [...] Крайні виставили щити перед собою та по боках. Інші підняли свій захист догори. Пройшли декілька кроків, присіли. Іти в «черепасі» дуже складно.

[...]

Іноді хлопці, що не витримували напруги, казали: «Я втомився, підмініть мене». Крім того, треба добре тримати себе в руках і відчувати плече товариша, не можна впадати в істеріку, падати з ніг, нервувати вголос, бо тоді ти підводиш усю групу. Так ми йшли. У нас почали стріляти. Усі постріли – по щитах, але в пальцях відчутна віддача, сила удару. Декілька кроків – присіли. Метр за метром відвойовуємо знову наш простір. Раптом хтось із хлопців тихенько заводить: «Ще не вмерла України...» [...] Усі зібралися, перехопили кийки, підібрали каміння.

Я відчув себе таким сильним, таким всемогутнім! Не тому що з кийком, а тому що поруч з товаришами – за свободу.

19 лютого [11]

ВАДИМ МИКОЛАЙОВИЧ (активіст):

Коли їх закидали коктейлями і камінням, вони відступили. Вони вже не так активно атакували, я зрозумів, що в них запалу вже немає, таке враження, що вони вже самі не хочуть. Вони по якійсь інерції штурмували. У мене склалося враження, що Майдан вистоїть до ранку. [...]

Я не знав цієї частини гімну, я ці слова тоді й вивчив: «Чорне море нам всміхнеться, дід Дніпро зрадіє. Ще на нашій Україні доленька наспіє». Я не знав цих рядків, абсолютно для мого сорому.

19 лютого [6]

МАРТИН НЯГА:

Ми зайшли на якесь подвір'я. Там був пінополістирол – чудово, бо коли його додати до «молотова», то [коктейль] краще діє. Отож, починаємо радісно увесь той пінополістирол збирати й знаходимо три шини, такі гігантські. Вони вмерзли в ґрунт. Наче первісні люди, починаємо видовбувати їх палицями. Одна з цих шин уся була в лайні, і я тим лайном вимастився. Смерділо від мене – прирятьлька виймає вологу хустинку й починає то все з мене зчищати. Вона піаністка. Кажу колезі: «Ми з порядних родин, а порпаємося в цьому лайні. І дуже цим щасливі».

19 лютого [5]

ОЛЕГ ЮРЧЕНКО:

Задача була одна – втримати, якомога довше втримати оцей натиск. [...] Силовики, ясне діло, розраховували на те, що «зараз ми притиснемо, і вони всі розбіжаться», а побачили зворотну реакцію, люди прибували і прибували. [...]

Ми не мали зв'язку зі штабом, не мали зв'язку між сотнями. [...] Перша задача, яку поставив нам [Олександр] Турчинов, – протриматися першу ніч, бо зараз уже міжнародна спільнота починає активно реагувати на ці речі, і зараз їм буде тяжко – цим «януковичам» і іншим. Треба зараз протриматись ніч, щоб вони нас не знищили, інакше ми втратимо все, що тут було.

Ця задача була успішно виконана, першу ніч ми трималися. Ми спалили все, що в нас було. Очевидно стало, що тільки вогнем ми можемо їх зупинити, більш нічого в нас немає з підручних засобів, які можуть їх зупинити. Щити

наші, кийки – цього мало, коли на нас уже пішли водомети, БТРи. [...] От і трималися, усі піддони, усе дерево, яке було в нас навколо наметів, усі дрова, які були, нові часом навіть ковдри, покривала, одяг, який там зносили, – все, що могло горіти, ми повкидали в вогонь. І таким чином цю ситуацію, цю першу ніч ми витримали.

19 лютого [3]

КАТЕРИНА КУВІТА (громадська діячка, активістка Автомайдану):

Тоді я з дому налагодила комунікацію і стала наче диспетчером. Кілька діб я не спала і не відходила від комп'ютера. Я дізнавалася, куди їхати і що везти. Доводилося телефоном і через Інтернет проводити швидкі допомоги, автобуси, які їхали сюди зі Львова. Їх також не пропускали, але ми опрацювали маршрути – через якісь ліси й села. Все це було в дистанційному режимі.

Коли палав Будинок профспілок (а я провела там чимало часу, знала всіх, хто й де перебував там постійно), я дивилася все це по телевізору й не розуміла – люди там живі чи не живі. Телефонувала постійно всім хлопцям... Я щодня надсилала всім смс-ку з одним словом – «Перевірка», і вони надсилали мені відповідь: «Живий». [...]

Не було би айфонів – не було б і революції! Не було б Фейсбуку... Починаючи з того, що все це з Фейсбуку почалося, і закінчуючи елементарною координацією через Фейсбук. Колосальна роль! [...] А Твіттер у воєнний час взагалі просто незамінна річ: коли кожні п'ять хвилин приходять зміни ситуації, то відразу ж, миттю, триває обмін інформацією.

19 лютого [9]

ЄВГЕН ДИКИЙ:

На ранок до нас дійшло, що ми перемаємо. Нам було важко в те повірити. Остаточно ми зрозуміли, що ми перемаємо, коли прорвались перші автобуси з інших областей. Стало ясно, що Київ розблокований, і до нас почали приходити свіжі підкріплення, ми зрозуміли, що все – ми вистояли!

19 лютого [5]

ВАЛЕРІЙ ГЛАДУНЕЦЬ (ведучий на сцені Майдану):

Найкраще – коли приходять ранок. Це коли фізично ти бачиш, як світло перемагає темнень. І таке враження, що добро перемагає зло. Щоранку. Щосвітанку. Особливо в найважчі моменти.

19 лютого [4]

ФОТО: ОЛЕГ ПЕТРАСЮК / РАР/ЕРА

ІРА ЦІЛИК (письменниця):

Мій дуже хороший друг, суперкрутий хірург, один з тих лікарів, що всю попередню ніч оперували [...], сказав мені сьогодні, що без волонтерів вони не виграли б. [...] Сама я вночі поруч з ними, на жаль, не була, але була весь день на лікарняній кухні і ніби прожила в цьому відділенні ціле маленьке життя, повне різних особливих вражень. Всі ці хлопці, переламані, спухлі, фіолетові від синців, вигаслі, які соромляться своїх катетерів і босих ніг, лежать навіть у коридорах, дивляться у стелю і ніяковіють, коли вмовляєш їх бодай щось поїсти... Ці тітоньки, бабусі, дівчаточка, які несуть і несуть до лікарні нескінченним потоком домашню затишну, зроблену з такою любов'ю, що аж пульсує! – їжу: всі ці бульйони з фрикадельками, борщі, голубці, пироги, перетерті дієтичні супчики, дбайливо загорнуті в рушники і газети, щоб ще ж було неодмінно тепле!.. Ці мовчазні юні волонтерки, що старанно відмивають посеред коридорів каталки від крові. [...]

Ця записка незнайомому адресату, вложена якоюсь жіночкою до пакунку з пюре і котлетами: «Дорогий сину! Бажаю тобі швидкого одужання. Дякую тобі за твою хоробрість. Приємного тобі апетиту...»

Цей безкінечний сюрреалізм. Ця ніжність. Цей страх. Ця втома. Ця дорослість. Щодня ми стаємо старшими, набагато старшими за тих людей, якими ми були ще вчора.

19 лютого [14]

ОЛЕГ ВІНОГРАДОВ (лікар):

Танюша пришивала до моєї білої майки смути, вирізані з якоїсь старої червоної сукні так, щоб утворився червоний хрест – спереду і ззаду. Точніше, пришивала на дві майки: мені й собі. Ми з нею лікарі: вона стоматолог, а я – хірург. На заклик, який пролунав з Майдану, я вирішив піти туди. Вночі спалили Будинок профспілок, «Беркут» стояв біля сцени, а зі сцени кликали на допомогу. [...]

Попереду [в автобусі] стояла [...] дівчина років сімнадцяти-вісімнадцяти. Її голубі-голубі очі, наче море на світанку, чисті, наївні, ще дитячі очі дивилися на мене уже зовсім іншим, якимось захопленим, або ні, радше розуміючим усе поглядом, а обличчя... її обличчя неначе світилося. «Ви на Майдан?» – спитала вона мене пошепки, поглядаючи крізь розстебнуту куртку на мій червоний хрест. «Так», – гучно відповів я, намагаючись показати, що я нікого і нічого не збираюся боятися. Цієї миті автобус зупинився і відчинив двері. «Я сама не можу, – прошепотіла вона, – у мене маленька дитина. Я вам у кишеню поклала сто гривень, передайте там, на Майдані».

19 лютого [9]

ПЕТРО ЖУК (священик, ректор семінарії Української Греко-католицької Церкви):

Телефонує мені наш семінарист і каже: «Мій брат попав у скрутну ситуацію...». Біля Маріїнського парку під час розгону наших хлопців, коли їх били. Вони рятувалися як могли, десь забігли в один з будинків, піднялися наверх, заблокували двері для входу на горище. І вже з горища бачили, як добивають їхніх хлопців біля Маріїнки, а тих, кого злапали по під'їздах, витягують і б'ють на асфальті. [...]

Ми пробували до них додзвонитися, і брат нашого семінарста взяв трубку і каже: «Ми є на місці, але обшукують будинки, що нам робити?». [...] Я сказав, щоб бігли вниз по схилах до Дніпра, щоб віднайшли Хресну дорогу. Вниз від Аскольдової могили є закопані хрести – Хресна дорога, яка супроводжується сходинками донизу. Кажу: «Як знайдете якийсь хоч один хрест, орієнтуйтеся вниз. А ми вас там внизу підберемо».

І ми вже тоді розвертаємося, щасливі, що хлопці вибралися із цього будинку. Приїжджаємо на Набережну, робимо розворот через подвійну, і наші дві машини зупиняють даїшники. Я вибігаю і кажу: «Ми на похорон спішимо, треба все організувати». [...] Махнув – і ми їдемо, а мій колега хвилюється: «Отче, негарно так. Ви їм набрехали». Я кажу: «Чому? Ми ж їдемо похорон Віктора Януковича організувати».

19 лютого [3]

АНДРІЙ ШЕВЧЕНКО (політик, партія «Батьківщина»):

Коли евакуювали госпіталь із Будинку профспілок у Михайлівській, ми пішли перевірити, як влаштувалася операційна. [...] У дальньому кутку монастирського подвір'я, під деревом, лежали загиблі. Їх було четверо. Якийсь чоловік попросив їх сфотографувати, щоби потім можна було впізнати. Відчуття не з приємних, м'яко кажучи, але що робити, я погодився. І тут цей чоловік починає відтягувати одне з тіл: «Ось його фотографувати непотрібно». «Чому?» – запитую. «Це мій батько, – каже дуже спокійно. – А в мене вдома дружина вагітна, рідні. Вони ще нічого не знають. Я хочу спочатку їх сам підготувати».

І ось цей чоловік відтягнув батька вбік, і ми продовжили фотографувати: обличчя понівечені, у молодого хлопця відрізана по лікоть рука – лежала окремо. Я фотографую, слухаю цього осиротілого мужика, і в мене відчуття, що в моїй голові просто Всесвіт розлітається на дрібні шматочки. Ще подумав: як цей світ зібрати потім, скільки нам часу знадобиться, щоби знову стати нормальними людьми?

19 лютого [19]

ІВАН СИДОР (диякон, викладач Київської Богословської Академії Української Православної Церкви Київського патріархату):

Ніколи в житті не бачив людину, яка вмерла не своєю смертю. Я був на похованнях, свого часу співав у хорі Михайлівського [собору]. Але це сприймається якось інакше – бачити молодих людей... Я бачив молодого хлопця з відірваною рукою: він лежав, а збоку – рука. Виявляється, йому і 20 років не було.

Якось мозок це не сприймав. Не вірилося.

19 лютого [3]

ІГОР БУРДИГА (фотокореспондент):

Носити трупи тяжко. Чисто фізично. [...] З пораненими легше. [...] Але вибирати, що саме нести, не доводиться. Зараз ми носимо все підряд, все, що підвозять до собору на машинах, мотоциклах, велосипедах, візочках, підносять в сумках, пакетах, на носилках і в одіялах. Якби була можливість вибирати, я, напевно, вибрав би тягати медикаменти. Тобто нібито як і для врятування життів щось робиш, і не контактуючи напряму.

[...]

Труп точно я не вибирав – просто вихопив у стомленого хлопця ручку цих самих носилок і потягнув. І тільки через добрий десяток метрів помітив, що «пасажира» нашого ми транспортуємо ногами вперед, обличчя його закрите, а руки його хтось постійно намагається закріпити на грудях. І десь там на цих грудях, в кишені, пишчить не замовкаючи мобільний телефон. Цікаво, чи зможу я коли-небудь спокійно слухати це банальне «До Елізи»?

[...]

Несу свою одну четверту плюс-мінус частину ноші скільки є сили. Спочатку – з останньою надією – в імпровізовану операційну, потім – без останньої надії – в імпровізований морг. Все, що відбувається – повна імпровізація. І навіть цей труп – імпровізація нещодавно живої людини.

[...]

Піду за ворота. Тим більше, там знову щось привезли: «Гей, що там у вас? Передавайте...»

19 лютого [14]

АНТОН ЗЯЯЦЬ (громадський діяч):

Виглядало так, ніби все тримається на ентузіазмі окремих людей. Це було видно, коли виносили поранених. Ще були люди, в яких навіть не було касок. Не розумію, чому вони туди лізли. Це були звичайні люди, такі ж, як я, але більш хоробрі.

Почали уже знову гуртуватися в нові загони чи відновлювати старі. Якась почалась організація. Але, якщо згадати, то зі сцени перший політик виступив тільки о 5 чи 6-й вечора. З самого ранку і до вечора не було жодного політика, який зі сцени сказав би, що робити далі і що взагалі відбувається. Люди самі через соцмережі почали поширювати інформацію за потребами.

19 лютого [22]

9

ФІНАЛ

20-22 лютого 2014

20 лютого 2014 року увійшло до історії України як «кривавий четвер». Ніч минає доволі спокійно – триває оголошене владою припинення вогню. Горять шини, трапляються поодинокі інциденти. Справжні заворушення починаються перед 9-ю ранку, коли натовп іде в наступ на «Беркут», що відходить з Майдану. Лунають перші постріли бойовими набоями – у повстанців уже з'явилася зброя. Відтак міліція вдається до регулярного снайперського розстрілу, що триває до 13-ї години. На місці гине понад 50 осіб.

Наступним кроком влади на переговорах з опозицією є згода на повернення до Конституції 2004 року та на дострокові президентські й парламентські вибори (в грудні 2014 року). Майдан це відкидає.

АНДРІЙ ТКАЧЕНКО (командир дніпропетровського «Беркута»):

19 лютого нам терміново скомандували їхати на Київ. За іронією долі, автобуси виділили якісь абсолютно не придатні: вони кілька разів у дорозі ламалися. Ми прибули на Майдан лишень пізно ввечері. Автобуси запаркували біля верхнього виходу зі станції «Хрещатик», на Ольгінській. Площа – вся у вогні. Нас поставили чергувати з п'ятої до восьмої ранку на Інститутську, за стелою Незалежності. Коли закінчилося чергування, нас змінили, і ми піднялися трохи вище, на кілька метрів. Після шостої години ранку по нас почали стріляти з консерваторії. У мене було декілька поранених. Я абсолютно впевнений, що вогонь вівся саме з консерваторії. [...] Я набрав Андрія Шевченка, повідомив про те, що відбувається. Він сказав, що розповів Парубію, і той відправив туди хлопців із Майдану – розібратися.

20 лютого 2014 р. [19]

АНДРІЙ ШЕВЧЕНКО (політик, депутат «Батьківщини»):

Я познайомився з Ткаченком за пару тижнів до цього. Заступав на чергування на Майдані й вирішив сходити на розвідку в «Мордор» – на міліцейську сторону Грушевського. Там я знайшов старшого й запропонував обмінятися телефонами: на випадок провокацій. Цим старшим був Ткаченко. У той час на Грушевського було перемир'я, і явно ані нам, ані міліції не хотілося його порушувати через якісь провокації чи непорозуміння. Ні тієї ночі, ні в наступні дні цей телефон не знадобився – до ранку 20 лютого.

І ось телефонує мені Ткаченко і каже: «Ваші стріляють; якщо зараз не припините, буде біда». На Майдані була категорична заборона на використання зброї: її застосування стовідсотково стало б приводом для повноцінного збройного штурму. [...]

Я цілком допускаю, що в консерваторії міг «працювати» хтось з майданівців, який-небудь невстановлений «народний месник». Теоретично це цілком могло бути. Але у мене залишилося відчуття, що це була свідомо провокація.

20 лютого [19]

АНДРІЙ МАЛЬКІВ (член Самооборони):

Півсьомої ранку наступного дня ми пішли на обхід Хрещатика. Київ уже не спав. У повітрі літало відчуття тривоги. Всі метушилися. За півгодини ми зайшли на Майдан.

Бійці «Беркута» підійшли і оточили Майдан з одного боку по лінії стели і з боку Європейської площі. Горіли барикади. У нашу сторону летіли гранати, на які ми щедро відповідали коктейлями Молотова і бруківкою. Зі сцени закликали

підтримувати вогонь на барикадах, оскільки він захищав від нападу. Але вже нічого було палити: закінчилися шини, згоріли вже всі підручні матеріали, всі особисті речі, одяг і ковдри.

Ми з хлопцями стоїмо біля пам'ятника Засновникам Києва. Одні кидають бруківку, інші підпалюють коктейлі, треті їх метають. Але руками не докинути. Тут принесли саморобні коктейльні гармати – сталеві труби, до яких під'єднувався газовий балон: кидаєш пляшку в трубу, підпалюєш, і коктейль летить у бік беркутів метрів на 50–70.

І як тільки хлопець, що керував, побачив, що через кількох спалахнувших беркутівців розбився їх основний стрій, прозвучало «Вперед!» і всі кинулися через барикаду. Страх покинув мене в цей момент остаточно. Інакше як пояснити той факт, що тисячі людей побігли з палицями на автомати?

20 лютого [3]

ОЛЕГ САВАРИН (активіст):

Почалася так звана контратака Майдану. [...] Вони почали тікати всі. У декого була і мисливська зброя, й інша, до того ж вони знали, що у Львові захопили склади зі зброєю. Вони ж герої зі зброєю проти людей з паличками і камінчиками. А коли по них почали палити, то й розбіглися. За інерцією хлопці побігли за ними, а там – снайпери...

20 лютого [12]

ОЛЕКСАНДР НЕВІДОМИЙ (студент):

Великий натовп наших добіг до Жовтневого палацу, витурич із нього захованих там бійців Внутрішніх військ. А потім я ще з дев'ятьма чоловіками побіг на саму гору вулиці. Розбилися на дві групи: нас зліва – четверо, справа – шестеро. У них перед собою захист у вигляді переносного паркану, у нас – щити. Троє тримали їх перед собою, а я всіх зверху прикривав. Просуваємося швидко, але обережно. Стрільбу було чути, але десь далеко. Якись локальні бійки за деревами. Ми для себе загрози серйозних не відчували.

По сторонах зиркаємо – перевіряємо обстановку. Мені здалося, що я бачив снайпера. Десь на будинку, весь у камуфляжі, у масці з прорізами для очей і рота. Але не така вовняна, що як сувенір продається в неділю, а добре прилегла до обличчя, професійна. Я тоді ще подумав, що він далеко, з травматичною рушницею – що він нам зробить? [...]

Я повертаюся до своїх, і раптом біля мене падає людина та починає вити від болю. Тут мені стає все зрозуміло – і що кулі справжні, і що мужик той, снайпер, професіонал свого діла. Я нахиляюся, закриваю нас обох щитом і по-

чинаю тягнути мужика донизу. Наступна куля – в щит. Пробиває і потрапляє в бруківку. Я вже пізніше зрозумів, що він цілив у центр щита, гадаючи, що я там сам, і очікуючи попасти в груди чи живіт. А позаяк нас було двоє, по центру не було цілі.

Через декілька метрів я поглянув на пораненого й зрозумів, що не зможу вже йому допомогти. І тієї ж миті друга куля пробиває щит і попадає мені в руку. Одразу відчув тупий біль. [...] Лише рука при цьому обвисла, як ганчірка. Щит я вже не міг тримати, і в голові залишилася тільки одна думка: «Бігти!». І я побіг. Не можу сказати, що була якась паніка [...] – організм сам зібрався в момент крайньої небезпеки й увімкнувся якийсь автопілот. Я мав робити лише одну дію – бігти, тікати від місця, де вбивають.

20 лютого [11]

ОЛЕКСАНДР ПРУДЬКО (медик, організатор медпункту біля Жовтневого палацу):

На ніч прийшли спати в Михайлівський, спав прямо в соборі в центрі, прямо під кафедрою, чи як воно називається, прокинувся від співу. Відкриваю очі, а три священики моляться, службу правлять. Відчуття не описати: лежиш посеред церкви, і три батюшки над тобою моляться. Я вставати, а батюшка такий чемний каже: «Вибачте, у нас служба, ви відпочивайте».

Встали з Юрком, пішли на Майдан, маски роздавали хлопцям на барикадах, рукавички будівельні, ну кому що. Там всяке – від горла, від кашлю. Пішли поповнити аптечку, а тут крик: «Медика, медика!». Оглядаюсь – несуть. Один – поранення в голову, потім другий – поранення в ногу, потім третій...

20 лютого [3]

ВОЛОДИМИР ГОЛОДНЮК (громадський діяч):

Він на той час був у 19-й сотні, яка була розбита у Маріїнському парку, з якої залишилося всього шість чоловік, і він у тому числі. І хвалився мені: «Тату, не переживай, я везучий!».

І от коли вже перші такі відчайдухи рвонули на Інститутську догори, вони забігли в квадрат, який обстрілювався снайперами. У цей момент «Беркута» вже не було, миттєво розчинився.

Вони бачили смерть в обличчя. Бачив і я смерть в обличчя. Я бачив, як падали люди... Але в цей момент чомусь не задумувався про те, що може бути, трапитись з тобою. Ми думали про те, що треба когось прикрити, а пораненого забрати звідти, щоб він не залишався на цьому місці. Про себе ніхто не думав у цей момент. Так само і не думав мій Устим. [...] Але там був реальний бій.

20 лютого [16]

ВАЛЕРІЙ ФІСУН (військовий пенсіонер):

У районі готелю «Україна» хтось падає мені на руки – я за ним біг. Я опутився на коліна і спробував якось зупинити йому кров і відтягнути його в сторону сцени, вниз. Я відчув удар у праву сторону збоку – це дві кулі з автомата потрапили мені в бронезилет.

Я його почав тягти. Біля сцени лікарі. Я запитав: «Що з ним?», лікар говорить: «Ще 10–15 хвилин...». І він [Сергій Кемський] реально у мене на руках помер від втрати крові.

Я розвернувся, знову побіг наверх. І таким чином чотири трупи я виніс.

20 лютого [3]

ПАВЛО ДЬОКІН (студент зі Львова):

Ми побачили, як наш побратим Ігор Фльорко тягне пораненого Сергія [Трапезуна]. Був страх, але відступити назад щось всередині не дозволяло... Ми підібрали щити, хоча знали, що їх прошивають, і сховались під горбом. До нас біг хлопець, який теж захватив хотів. За два метри від нас його вбили – куля прошила голову. Перед нами уже восьмеро людей лежали нерухомо. Крики, істерика. Це – справжня війна. Ігор Галушка почав прикривати щитом медика, щоб той порятував бійця.

Я думав, що з-під тої барикади живим не вийду. Я глянув в інший бік, там старший чоловік підстреленого бійця зв'язав шнурком за ноги і тягнув по схилу в бік готелю. Якби я не побіг і не допоміг йому, мене замучила б совість. І я побіг.

20 лютого [23]

ВОЛОДИМИР ГОНЧАРОВСЬКИЙ (будівельник):

Я звалювався з ніг. Прийшов до себе в палатку, переодягнувся. Тільки помив лице, впав лежати, і раптом почув такий сильний вибух гранати, дуже потужної гранати, такої, що в мене було враження, що вона у мене біля голови розірвалася. Зі мною ще хлопчина був, маленького росту. Ми двоє зірвалися і побігли. Ми навіть нікому нічого не сказали. Просто побігли, побачили, що за Жовтневий наших уже заганяють. [...] Коли я побачив, як того молодого хлопчину пристрелили в голову, у мене далі втратився розсудок. Я знав одне: моя задача така, що треба витягнути тих, хто лежить і біля кого нікого нема. Живі вони чи мертві. Двох витягнув ще живих. Потім вернувся ще за двома, але один уже був мертвий.

Мене підкосило, я впав, поспробував поворушитися – не міг, ноги відказали. В першу чергу молитва пішла. Вийняв телефон, він у чохла лежав, беру телефон, набрав до матері. Сказав мамі: «Мамо, мене поранено, вибач мене за все, я тебе

люблю. Пробач...». І виключив. Мама знає, що я взагалі по життю жартівник, і думала, що я жартував. [...]

Я тягнув поранених, а ззаду в мене зайшла куля в хребет. Він вирішив ще мене добити, ще стріляв у праве плече. [...] Дякувати Богу, знайшовся хлопчина, який, також не злякавшись, так само мене виніс. Він був маленького зросту, я не знаю, як він мене тягнув. Підбіг до мене і спитався:

– Як ти?

– Не чую ніг, – кажу.

– Я буду за ноги, можна?

– Так.

– Ти в броні? – питає. – Бо тут бруківка.

Він мене тягнув аж до готелю «Україна».

20 лютого [9]

АННА ВОЛОХОВА (студентка-медик):

В «Україні» – найстрашніше... Не було ще хірургів, операційних, лише декілька волонтерів, чоловік 10–20. І невелика кількість медикаментів, котрі встигли туди принести. І дуже багато людей, які просто лежали на підлозі з абсолютно різними травмами, практично усі вогнепальні. Ноги, голова, руки, пальці відірвані, грудна клітка – все, що завгодно. Був чоловік, якого намагалися реанімувати, але не змогли. Трупі складали просто під сходами.

20 лютого [22]

МИХАЙЛО СВИСТОВИЧ (активіст, член організації «Відсіч»):

Чому вони не біжать, чому вони не тікають? Чому ми не тікаємо, я розумію. Тому що ми це пройшли, ми знали, тут від початку були, тому ми вже затяті. А чому такий народ не тікає, для якого це перший в житті протест? Я не знаю і не розумію, чому так. Напевно, вже люди настільки були озлоблені, настільки звикли до насильства, як на війні поступово звикаєш і вже не боїшся. В них зник страх.

20 лютого [5]

ВОЛОДИМИР ГОЛОДНЮК:

Я думаю, метою було відстріляти найбільших відчайдух, найбільш сміливих, а інші злякаються. Але виявилось, що перестріляти відчайдух не вийшло, бо підходили нові і нові.

Зі сторони Жовтневого ми якраз укріплювали передові позиції. Перестав відповідати Устимів телефон, і мені подзвонили і сказали: «Володю, чи є коло

тебе Устим?». Я кажу: «Не відповідає його телефон». Мені сказали: «Володю, в Інтернеті біжить стрічка, що Устим загинув». І тоді я покинув бій і почав шукати сина. Побіг дивитися під стелу, де лежали загиблі. Кожне простирadlo було важко піднімати, тому що обривалося серце. Кожен раз я молився, щоб це був не він. Після того побіг до КМДА, і там його не знайшов. Після того побіг до Лядських воріт біля архангела Михаїла – не знайшов Устима й там. Після того в Михайлівський собор – не знайшов і там сина. Звідти я побіг в Український Дім – не знайшов і там. І вже там мені передзвонили, сказали, що Устим знаходиться в готелі «Україна». [...]

Мені дуже врзалися в пам'ять слова, що Устимчик дбав і про тих, хто оточував його на барикадах. Щоб їх не лякати, він просив у випадку небезпеки кричати йому і друзям, що небо падає. Це давало б йому знак, що небезпека, треба йти вперед і не лякати інших. «Небо падає» – мабуть, буде стояти у мене постійно в вухах, тому що воно впало на нього. Але він буде його тримати для нас.

20 лютого [16]

ГИЛЕАД КРОАТОН (блогер):

Вмирати не так страшно, як чекати смерті, знаючи, що вона прийде не колись в туманному майбутньому, а за секунду – дві. [...]

Страшно бачити, як людина зважається перебігти від дерева до дерева і падає горілиць, незграбно підвернувши під себе руки. Страшно бачити, як врзаються кулі в дерева, відсікаючи шматочки трісок, які боляче січуть обличчя. Страшно тягти під обстрілом тіла поранених чи вбитих людей, з якими ще п'ять хвилин тому ми бігли в наступ з дерев'яними палицями в руках. Страшно усвідомлювати, що довкола все наповнене смертю, що це насправді є війна. [...]

Коли наша група потрапила в зону обстрілу, природно, що ми всі перелякалися до тремтіння в колінах, до гикавки, до ср*чки, але продовжили рухатися вперед, по два метри за хвилину. [...] Мені пощастило – дерево було широке, і я, міцно стуливши ноги й поклавши на груди одну руку (друга тримала щит), опинився у відносній безпеці.

А довкола творився апокаліпсис. Стрекит автоматів, медики, які бігали без жодного захисту, навіть звичайні наступальники без касок, крики, які перебивали один одного, сирени в далечині, гуркіт барикад, перекидання шин (деякі вже горіли задля того, щоб дим став перепорою між нами й автоматниками, та дим не йшов у їхній бік, тої миті дим відносило трохи ліворуч і назад, як мені запам'яталося), стук наших по металу, як у часи попередніх, не таких кривавих боїв, тонкий писк рикошетів – усе це намагалося звести мене з розуму. [...]

Але, незважаючи на це, ми наступали. Беззбройні. Перелякані. Розгублені. Закривавлені. Брудні. Але наступали. Люди падали. Я бачив, як хлопець в мо-

ФОТО: ОЛЕКСІЙ ФУРМАН / ГРАФІРА

тоциклетному шоломі перебігав дорогу і майже добіг до укриття. Майже добіг. Я теж не знаю його імені до цих пір. Я бачив, як падали миттево (напевно, куля потрапляла в голову і смерть наступала відразу) і як падали як в сповільненій зйомці (тихенько присідаючи, схиливши голову до грудей і не поспішаючи звалючись на бік).

20 лютого [14]

АНДРІЙ МАЛЬКІВ:

Ми бачимо, як по спуску з Жовтневого хлопці ведуть здорового бійця «Беркута» і кричать: «Ми снайпера взяли!», а за ним несуть розламану на дві частини гвинтівку Драгунова. Ведуть його і всі по дорозі б'ють. Я крикнув Миколі, що потрібно його захистити, що ми не такі, як вони, ми не звірі. Його не можна бити, його судити потрібно! Ми удвох підбігли до полоненого і своїми тілами закрили його від ударів. Його більше не били, а ми відвели його на Майдан і віддали за сцену. Там його прийняли афганці.

Відійшов від сцени, і тут подзвонив телефон. Дзвонив батько. Я підняв трубку і почув стривожене: «Сину, ти живий, ти не поранений?!». Я відповів, що все нормально, що я живий. А у відповідь: «Андрійка вбили! Дигдаловича застрелили! Його телефон в його друга... Це правда?! Ти його бачив?!». Я почав страшно кричати і сказав, що передзвоню. Побіг у штаб, обдзвонив своїх людей, зв'язався з сотником, передав повноваження десятника іншій людині і побіг шукати свого дядька. На головпоштамт – немає серед загиблих схожого на Андрія. Побігли в КМДА – теж нема. Сказали, що деяких вже повезли в Михайлівський собор. Ми Хрещатиком біжимо туди і бачимо: перед барикадою дві швидкі допомоги розвантажують акуратно тіла вбитих. Другого поклали мого дядька.

Я присів, передзвонив батькові і сказав, що я знайшов його. У відповідь почув батьковий плач. Я ніколи раніше не чув як тато плаче. Я передзвонив мамі, потім дружині, але так нічого сказати і не зміг – у мене була істерика, я безперервно плакав, як мала дитина, і щось мимрив про снайпера, якого ми врятували, і про те, що, схоже, це він і вбив Андрія, а я захищав цього вбивцю. У ті хвилини я ненавидів життя.

20 лютого [3]

ЮРІЙ АНДРУХОВИЧ (письменник):

Найтяжче було Юлі [Вотчер]. Це волонтерка з Вінниці. Всі місяці Майдану, всі його дні й ночі вона пропрацювала в медичній службі. Того дня її зробили відповідальною за телефони. До неї приносили мобільники загиблих, з них

утворився довжелезний ряд – прямо перед її очима. Її завданням було відповідати на дзвінки до тих, кого вже не було. Юля з жахом дивилася на всі ті нокії й самсунгі, поки вони мовчали. Потім вони почали один за одним дзвонити. Найжахливіше було бачити, як на телефоні висвічується слово «мама».

20 лютого [49]

ЮЛІЯ ВОТЧЕР (волонтерка медслужби Майдану):

Я чергувала на гарячій лінії в Михайлівському соборі в трапезній, у мене три телефони, мільйон дзвінків. Тут підходить хтось, кладе мені коробочку, а в ній ще три телефони. Каже: «Будете відповідати». Потім принесли ще один телефон. «Це телефони хлопчиків, які загинули», – каже чоловік.

– Господи, а чого я?

– Ви знайдете правильні слова, ви старша.

І дуже швидко задзвонив один телефон. Я цей телефон взяла в руку і побігла на вулицю, бо там в штабі було багато людей, тісно, гамірно. Швидше на автоматі, ніж готова була щось говорити, я натиснула кнопку і зразу ж чую: «Назарє! (Мама сина шукає). Назарє, Назарику! Чого ти мовчиш?». [...] Я як стояла, так і сіла на землю: ні встати, ні піти.

[...]

Ця перша для мене смерть врізалася мені в серце, увійшла в моє життя назавжди. В ту мить я була готова стріляти. Я того Назара не бачила живим ніколи. Це наймолодша дитина, яка загинула на Майдані*.

[...]

Скільки пораних я бачила, і жоден, ніхто не сказав: «На чорта воно мені здалося? Чого я сюди прийшов?». Ніхто.

20 лютого [3]

ЄВГЕН ДИКИЙ (психолог, викладач):

Власне, в той момент остаточно розійшлися позиції Майдану і оцих трьох ідіотів на сцені. Після снайперів зранку для нас вже ніякі компроміси з Януковичем були неможливі. Почалась вирішальна громадянська війна. Ми вже йшли на перемогу або смерть, а наші політичні лідери все ще стояли в приймальні Януковича і намагалися піти з ним на якісь переговори. Вони вже, фактично, нас не представляли.

20 лютого [5]

* Назар Войтович загинув, маючи 17 років.

ТАТА КЕПЛЕР (сценаристка) на Фейсбуці:

Я просто залишу це тут. Ці останні три дні. Цей сьогоднішній. «Швидкі», аптеки, медики, собор, ліки, вулиці, обличчя, спуски, площа, барикади. Мені здавалося, що коліна вже не зможуть зігнутися. Ми розбирали ліки в Михайлівському соборі – вони йшли безкінечним потоком. Чоловіки і жінки приносили, що могли, – від цілих ящиків до оберемочка ампул зі знеболювальним, котрий тримали у тремтячих старечих руках.

У якийсь момент я повернула голову і побачила, що за мною спостерігає жінка-медик з хірургії. Ми подивилися одна на другу і мовчки, не говорячи ні слова, простягли одна одній руки. Ми стояли обійнявшись хвилин п'ять, і в цих обіймах було стільки любові, болю, відчаю, розуміння, надії, а ще неймовірної безкінечної сили. Сили, котра стирає страх.

А потім був Хрещатик і це: «Візьміть захисну пов'язочку і вологу серветочку, можливо, вам щось потрібно?» – і голос священика, і натовп людей.

Я бачила чотирьох. На ношах. Лежали прямо на землі. Я дивилася на силует, накритий простирадлом, і мені хотілося вити. І кричали жінки, і плакали чоловіки, а їх сльози вимивали на їх чорних, закіптюжених від гарі щоках чисті, світлі смужечки. І хтось запалив свічку, і хтось крикнув: «Помовчіть!». І здається, що в ту мить весь світ затих. А потім тишу розрізало: «Слава героям! Навіки слава!» – і під ці голоси їх дуже обережно завантажили у «швидку» і відвезли. Я не витримала, я розревілася, мене обняв чоловік у червоній курточці і сказав: «Ну, досить плакати, ми за них помстимося, а вам ще масочки роздавати. Хто ж у вас у заплаканої їх візьме».

І були люди з чорними руками і світлими очима, у шоломах і касках, з кийками і без. І ось ти стоїш у центрі цього всього і бачиш, як там, удалині, горить перша барикада, і тобі не страшно. Ось взагалі, абсолютно не страшно. Тебе рухає бажання правди, і ти розумієш, що не тільки тебе, а кожного, абсолютно кожного, хто зустрівся на твоєму шляху. І всі важливі, і всі незамінні. [...] Вони зводять барикади, лікують, розносять їжу, патрулюють, говорять, цікавляться, допомагають, роблять щодня щось різне, кожен по можливості, і неймовірно багато.

21 лютого [43]

АНДРІЙ НЕПОСЄДОВ (телеоператор):

Я заскочив в готель «Україна», [...] а продюсер каже, що міністри іноземних справ [Польщі – Радослав Сікорський, Німеччини – Франк-Вальтер Штайнмаєр і представник міністра закордонних справ Франції Ерік Фурньє] повернулися до адміністрації, тому що Янукович ніби є, ніби знов хоче їх прийняти. [...] Я вже тоді одяг бронезилет, каску і побіг через Лютеранську, бо не пускали, казали,

що снайпери сидять. Я вискочив на ріг, тут хтось мені так: «Стій!». Я злякався і так під стінку, і тут дві кулі біля моєї голови хлоп-хлоп.

[...]

Біля адміністрації було три кордони. Перший – це був донецький «Беркут». Коли нас почали пропускати і ми зайшли за перший кордон, я, чесно кажучи, охр*нел. Там стояли вантажівки, за вантажівками – барикади, в барикадах бійниці і в кожній бійниці лежав кулеметник. На око шість-сім кулеметів. Кулемети, автомати, гранатомети – все у них було. Другий кордон стояв перед ворітьми адміністрації президента, це був луганський «Беркут». [...] Їх там така була купа.

[...]

Особисто знімав Януковича. Дивлюсь на ту ручку і бачу, що в нього перед очима все пливе. Він втупився очима в цей листок, рука тремтить, він ту руку – раз, і йому хтось підходить ззаду, показує, де підписуватися. Він тримає ручку, рука тремтить, тремтить, і він не може на цю графу попасти. Тобто всі вже розписалися*, а в нього рука не йде, він не може попасти. Потім так, збирається, раз, щось на долю секунди, зі злості крих – розписався, кинув ручку, встав і пішов.

За цю годину, що ми там були, ми виходимо з адміністрації президента, не повірите – немає жодного мента. Взагалі пусто. Посеред тої здоровенної площі перед адміністрацією жіночка з віником, в помаранчевій жилетці комунальника [...]: «Бл*дь, нарешті-то. Наср*ли тут, загадили все, метлой вас надо гнать». Мете і причитає.

21 лютого [9]

ЮРІЙ АНДРУХОВИЧ:

[Київ] жахливо почорнів – і хідники, і стіни, й дерева, й обличчя. Здавалося, чорний пил настільки глибоко пов*дався в ці риси, тріщини та шрами, що його вже з них не вимити. Ніби шахтарі Донбасу вийшли раптом масово на Майдан просто з шахт, не вмившись після зміни. Тільки чомусь у камуфляжах і зовсім не в шахтарських касках.

Так, вогонь. Це він повипалював усе, чого зміг дотягнути. Вогонь, дим, попіл, вітер і сажа. Вогонь, який спалив останні мости для компромісів.

21 лютого [49]

* Договір з президентом, який передбачав повернення до Конституції 2004 р., призначення виборів у грудні 2014 р. та слідство у справі застосування зброї проти людей Майдану, підписали Віталій Кличко, Арсеній Яценюк, Олег Тягнибок та три представники ЄС.

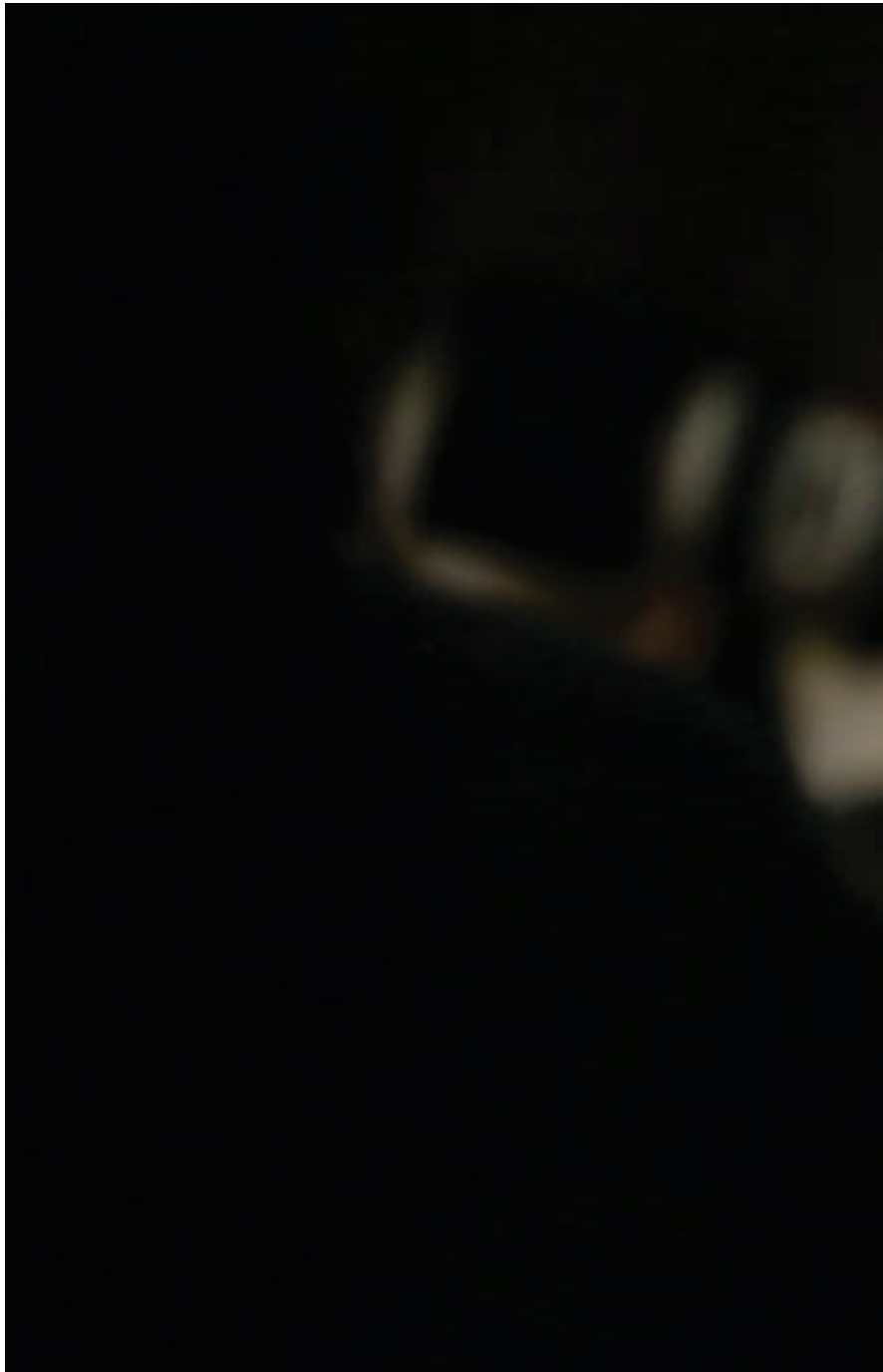

ФОТО: АНАТА ГЖИВОБСЬКА / AGENCIA GAZETA

СВГЕН ДИКИЙ:

Наша група, зокрема, була готова ввечері, навіть якби було треба з боєм, прорватись на сцену Майдану і оголосити, що ніяких компромісів, ніяких домовленостей – війна до перемоги! Але, як потім з'ясувалось, таких груп було декілька. В результаті честь бути такою людиною випала Володі Парасюку. Він вийшов тоді на сцену і озвучив те, що хотіла тоді озвучити і моя група.

21 лютого [5]

ВОЛОДИМИР ПАРАСЮК (сотник) на сцені Майдану після виступів представників опозиції:

Ми прийшли сюди сотнею! Ми ні в якій організації, ми звичайний народ України, який приїхав відстоювати права! Ми не з секторів, не з Самооборони, ми просто бойова сотня! Я хочу вам сказати, що ми, прості люди, кажем до наших політиків, які стоять за моєю спиною [Арсеній Яценюк, Віталій Кличко, Олег Тягнибок]: ніякий Янукович – ніякий (!) – цілий рік не буде президентом! Завтра до десятої години він має піти геть! [...] Ми дали шанс політикам, щоб вони стали в майбутньому міністрами, президентами! А вони не хочуть виконати одну умову: щоб зек пішов геть?! [...] Не вірю в ці тяжкі політичні процеси, про які вони говорять! 77 чоловік поклало голови, а вони домовляться! Я вас дуже прошу, підтримайте ту річ! Я вам кажу від своєї сотні, де мій батько, який приїхав сюди: якщо ви завтра до десятої години не виступите з заявою, щоб Янукович йшов у відставку, ми йдем на штурм зі зброєю! Я вам клянусь!

21 лютого [23]

БОГДАНА БАБИЧ:

Іду з Верховної Ради, повертаюся і дивлюсь на Банкову – не стоять ці автоматники. Що це таке? Підхожу ближче – нікого нема. Підхожу ще ближче – зовсім нема охорони біля адміністрації президента. У мене такий шок. І до мене починає доходити, що, можливо, Янукович втік.

Я пролажу через огорожу, заходжу туди і роблю пряму трансляцію прямо в камеру: «Янукович втік! Він, нарешті, як щур втік!»*. Кажу, сьогодні ми захопили адміністрацію президента, завтра беремо Межигір'я. Кричу в ефірі. Ейфорія!

21 лютого [4]

* Віктор Янукович виїхав з Києва 21 лютого 2014 р. після 22:00.

ЮРІЙ АНДРУХОВИЧ:

Я ледь не вмер від щастя. Вранці подзвонив Дмитро, запропонував мені екскурсію Межигір'ям. [...]

Межигір'я стояло відкрите й беззахисне – з усіма легендарними страусами, верблюдами, грецькими руїнами, екзотичними рослинами і птахами, нагробкованими в музеях картинами, золотими батонами й унітазами, з усім добром, яке з нього не встигли (не захотіли?) вивезти. І без Януковича. Янукович утік?! Революція перемогла?! Я з усіх сил заспокоював збожеволіле, готове розірватися щосекунди серце, ковтаючи паранормальні дози корвалолу. Було б несправедливо й неправильно, якби воно відмовило саме такого дня.

22 лютого [23]

ЄВГЕН ДИКИЙ:

Нам дзвонять: «Хлопці, ситуація помінялась. Наша розвідка доповідає, що урядовий квартал порожній, треба негайно його брати під охорону, поки народ стихійно не почав його грабувати». Таким чином на світанку 21 лютого ми, по-перше, зрозуміли, що ми перемогли, а, по-друге, нам довелось терміново переключатись з бойовиків на поліцейських. Перші чотири години золото Януковича охороняли ми.

Нас перекинули в мисливську резиденцію Януковича в Сухолуччя. Ми були вражені саме відсутністю смаку. Шалені гроші, які без смаку витрачали. Чотириметровий плазмовий екран в туалеті, напроти унітазу. Ми коли те все дивились, то, чесно кажучи, було таке враження: от заради цього ви вбивали людей?

22 лютого [5]

ОЛЕКСІЙ ФІЛАНОВСЬКИЙ (директор з маркетингу):

Політика – це не боротьба добра зі злом, це мільйон тонів і відтінків. Це не було частиною політики, це була боротьба добра зі злом.

22 лютого [22]

ЮЛІЯ ОРЛОВА (етнологія) в щоденнику:

Чорна земля... Червона земля. Люди опускались на коліна і плакали. Хочеться цілувати цю землю, лежати на ній, вбираючи в себе увесь біль, і плакати, плакати, плакати... А є ж організми, котрі фотографуються «на тлі» барикад і смерті. Людьми назвати їх не можу.

22 лютого [24]

НАТАЛЯ ЄРЬОМЕНКО (журналістка, поетеса):

За іронією долі, все починалося з нашого бажання бути європейцями. За іронією долі, нас від європейців відрізняла (серед всього іншого) така неєвропейська риса, як забування. Неможливість вибудувати єдину лінію історичної пам'яті, переривання і забування наших досвідів. Ті, хто погано засвоює уроки історії, залишаються на другий курс. Тим, хто марнує шанс стати європейцем, історія надає такий шанс ще раз. Раніше якимось обходилося. Цього разу ціна нашого неуцтва виявилася аж надто високою.

Це не перемога, це просто шанс. Ще один. Усе, що сталося, має залишитися у нашій пам'яті. Тепер (міцно схиляю пальці), тепер вже назавжди. [...] Іншого шансу не буде. Просто ще один такий ми не переживемо.

22 лютого [14]

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Архів Еспресо ТВ, записи від 21 листопада 2013 р. – 22 лютого 2014 р.
2. Архів Радіо «Свобода».
3. Архів усної історії Українського інституту національної пам'яті.
4. Архів усної історії Фонду збереження історії Майдану.
5. Архів Центру КАРТА, колекція «Євромайдан».
6. Архів Центру усної історії історичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка.
7. Дмитро Булатов, профіль на Фейсбучі.
8. «Вести. Репортер» від 23 грудня 2013 р.
9. Олег Виноградов, *Слово Майдана*, Київ, 2014.
10. Алексей Гордеев, *Церковь на Майдане*, Київ, 2015.
11. Наталя Гук, *Євромайдан. Звичайні герої*, Київ, 2015.
12. Сергій Демчук, *Дні, які змінили історію*, www.teksty.org.ua від 11 березня 2014 р.
13. «День» від 7 лютого 2014 р.
14. Оксана Забужко, *Літопис самовидців*, Київ, 2014.
15. Заява Секретаріату Національної спілки письменників України, www.ualit.org від 10 грудня 2013 р.
16. *Зима, що нас змінила* (фільм), реж. Володимир Тихий, 2014.
17. Ірина Копровська, інтерв'ю із Михайлом Гаврилюком, sensor.net.ua від 12 лютого 2014 р.
18. «Корреспондент» від 4 січня 2014 р.
19. Сося Кошкіна, *Майдан. Нерозказана історія*, Київ, 2015.
20. Андрей Курков, *Дневник Майдана*, Харьков, 2015.
21. *Люди Майдану. Хроніка*, ред. Лариса Івшина, Київ, 2014.
22. *Майдан. Свідчення*, за ред. Леоніда Фінберга та Уляни Головач, Київ, 2016.
23. Антін Мухарський, *Майдан. (Р)еволюція духу*, Київ, 2014.
24. Юлія Орлова, *111 днів Майдана. Записки киевлянки*, Київ, 2014.
25. Тетяна Пушнова, *94 дні. Євромайдан очима ТСН*, Київ, 2014.
26. Резолюція Всеукраїнського об'єднання «Майдан», www.maidan2013.com.ua від 22 грудня 2013 р.
27. Валентина Розуменко, *Майдан... Хто, якщо не я?!*, Київ, 2014.

28. Ева Сулек, матеріали до книги *Chłopak z pianinem. O sztuce i wojnie na Ukrainie*, Warszawa, 2018.
29. «Тиждень» від 25 січня 2014 р.
30. «Тиждень» від 14 лютого 2014 р.
31. «Тиждень» від 25 лютого 2014 р.
32. «Українська правда» від 14 грудня 2013 р.
33. «Українська правда» від 15 грудня 2013 р.
34. «Українська правда» від 30 грудня 2013 р.
35. «Українська правда» від 3 січня 2014 р.
36. «Українська правда» від 6 січня 2014 р.
37. «Українська правда» від 8 січня 2014 р.
38. «Українська правда» від 9 січня 2014 р.
39. «Українська правда» від 15 січня 2014 р.
40. «Українська правда» від 27 січня 2014 р.
41. «Українська правда» від 29 січня 2014 р.
42. «Українська правда» від 11 лютого 2014 р.
43. *Фантомная боль. #maidan*, ред. Андрій Миргородський, Анастасія Савицька, Київ, 2014.
44. «Фокус» від 16 грудня 2013 р.
45. «Gazeta.ua» від 18 грудня 2013 р.
46. «Gazeta.ua» від 19 січня 2014 р.
47. «Gazeta.ua» від 25 лютого 2014 р.
48. Paweł Smoleński, *Szczę nie wmiera i nie umrze. Rozmowa z Jurijem Andruchowyczem*, Wołowiec, 2014.
49. *Zwrotnik Ukraina*, ред. Jurij Andruchowycz, Wołowiec, 2014.

ЗМІСТ

ЯСНІСТЬ ІЗ КИЄВА	3
ПЕРЕДВІСТЯ. 21–30 листопада 2013	6
СТАНОВЛЕННЯ. 30 листопада – 8 грудня 2013	24
ФРОНТ. 8–11 грудня 2013	44
ПОРЯДОК. 12 грудня 2013 – 10 січня 2014	58
ВИКЛИК. 11–21 січня 2014	86
ПЕРЕЛОМ. 22–29 січня 2014	106
ДЕКЛАРАЦІЯ. 30 січня – 17 лютого 2014	122
БІЙ. 18–19 лютого 2014	136
ФІНАЛ. 20–22 лютого 2014	162
Список джерел	181

© Центр КАРТА, 2015, 2020

АВТОР ІДЕЇ Збігнєв Глюза

РЕДАКТОР-КООРДИНАТОР Едита Банашкевич

УПОРЯДНИКИ Мацією Ковальчик (координатор проекту), Анна Ріхтер

РЕДАКТОРИ УКРАЇНСЬКОЇ ВЕРСІЇ Тарас Шумейко, Андрій Павлишин

ПЕРЕКЛАД З ПОЛЬСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ Андрій Павлишин,

Тетяна Привалко, Оксана Савчук Пицька, Тарас Шумейко

КОРЕКТОРИ Ольга Дячук, Андрій Павлишин

ПОШУК МАТЕРІАЛІВ Світлана Бацюкова (Фундація імені князів-благодійників Острозьких);

Микола Боровик, Наталія Дробкова (Київський національний університет імені Тараса Шевченка);

Леонід Фінберг, Анастасія Негруцька (Центр досліджень історії та культури східноєвропейського єврейства); Олександр Зінченко, Іванна Кобелева, Тетяна Ковтунович, Тетяна Привалко (Український інститут національної пам'яті); Юрій Луканов (Незалежна медіа-профспілка України); Наталія Машталер (Фонд збереження історії Майдану) та Роман Кульчинський, Мацією Піотровський, Оксана Савчук Пицька, Ольга Сало, Сергій Штурхецький, Тарас Шумейко, Ева Верстак-Мосьціцька

СПІВПРАЦЯ Тетяна Бабич, Руслан Краплич, Тетяна Кучер, Руслана Семотюк (Фундація імені князів-благодійників Острозьких); Оксана Винничук (Незалежна медіа-профспілка України); Марія Гурська (Еспресо ТВ); Тетяна Кохановська, Олеся Стратієнко (Інформаційний центр «Майдан Моніторинг») та Анастасія Гарач

ПОШУК ФОТОГРАФІЙ Кароліна Анджеевська-Батко

ДИЗАЙН RZECZYOBRAZKOWE.PL

ВЕРСТКА Tandem Studio

ДРУК READ ME

Книга видана завдяки проекту «Східний Дім – спільне місце діалогу націй Східної Європи», втіленого за кошти Національного фонду демократії (National Endowment for Democracy)

Центр КАРТА

вул. Нарбута 29, 02-536 Варшава
(48) 22 848-07-12, ok@karta.org.pl
www.karta.org.pl

Видання 2

Варшава, 2020

ISBN 978-83-65979-91-9